

SOVITTELU YMPÄRISTÖ- JA LUONNONVARARIKOKSISSA

Tiina Huitula

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

2018

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sovittelu ympäristö- ja luonnonvararikoksissa

Tekijä: Tiina Huitula

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Ympäristöoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: X+75 s.

Vuosi: 2018

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, soveltuvatko rikoslain (RL, 39/1889) 48 ja 48 a lukujen mukaiset ympäristö- ja luonnonvararikokset soviteltaviksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (rikossovittelulaki, 1015/2005) mukaisessa menettelyssä. Rikossovittelu on nähty erityisen sopivaksi vähämerkityksellisimpiin ja nuorten tekemiin rikoksiin. Tällöin sovittelun funktiona on nähty pääsääntöisesti sen erityisestä vaikutus. Ympäristörikosoikeudessa keskeisessä asemassa on kuitenkin kollektiivisen oikeushyvän suojaaminen. Tällöin rikoksista määrättävillä rangaistuksilla tulisi nykykäsitteiden mukaan olla myös riittävä yleispreventiivinen vaikutus.

Rikossovittelulaki sinänsä ei sulje mitään tiettyä rikostyyppiä sovittelun ulkopuolelle. Rikossovittelulain 1 luvun 3 §:n mukaisesti sovittelun käyttämisen ehdottomana edellytyksenä tulee kuitenkin aina pitää sitä, että rikos arvioidaan soviteltavaksi sopivaksi. Arviointi perustuu kokonaisharkintaan. Tutkimuksessa otetaan kantaa siihen, millaisia arviointiperusteita tässä harkinnassa voidaan käyttää ja mistä normistoista niitä voidaan johtaa. Sovittelu ympäristö- ja luonnonvararikoksissa voi tulla kyseeseen vain silloin, kun se voidaan yhdistää kestäväällä ja perustellulla tavalla ympäristöoikeuden yleisiin oppeihin ja ympäristöoikeudellisiin ohjauskeinoihin.

Tutkimus on menetelmältään yhdistelmä lainoppia ja ihmis- sekä yhteiskuntatieteellistä kirjallisuustutkimusta. Pluralistinen metodi on perusteltu, koska oppina ja menetelmänä rikossovittelun tutkiminen puhtaasti oikeusdogmaattisesta näkökulmasta ei olisi tutkimuksen aiheen kannalta mielekästä. Tämä johtuu siitä, että tosiasiallisesti rikossovittelussa tunnusmerkistöjen lisäksi suuren merkityksen voivat saada esimerkiksi arvot, asenteet ja tulevaisuuteen suuntautuva harkinta.

Avainsanat: ympäristörikos, luonnonvararikos, rikossovittelu, restoratiivinen oikeus

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön: kyllä

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi: kyllä

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi: kyllä

SISÄLLYS

SISÄLLYS	III
LÄHTEET.....	V
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen metodi.....	3
1.2 Tutkimuksen rakenne ja rajausta.....	5
2 YMPÄRISTÖ JA IHMINEN	8
2.1 Ympäristö perusoikeutena	9
2.2 Yleiset ympäristöperiaatteet.....	11
2.3 Ympäristöoikeudelliset ohjaukeinat	13
3 YMPÄRISTÖRIKOSOIKEUDEN TARKASTELUA	15
3.1 Ympäristörikos yhteiskunnan ilmiönä	15
3.2 Ympäristö suojeltavana oikeushyväenä	17
3.3 Ympäristö- ja luonnonvararikokset rikoslaisissa	19
3.4 Rikoslain 48 luvun mukaiset ympäristön turmelemisrikokset	20
3.4.1 Törkeä ympäristön turmeleminen.....	25
3.4.2 Ympäristörikkomus	26
3.4.3 Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen	26
3.5 Rikoslain 48 a luvun mukaiset luonnonvararikokset	27
3.5.1 Metsästysrikos	27
3.5.2 Kalastusrikos.....	28
3.5.3 Laittoman saaliin kätkeminen.....	28
3.5.4 Metsärikos.....	29
3.6 Näyttö ja syyksilukeminen ympäristö- ja luonnonvararikoksissa.....	29
3.7 Rangaistuksen mittaaminen ympäristö- ja luonnonvararikoksissa	29
3.8 Konfiskaatio ympäristö- ja luonnonvararikoksissa	30
3.9 Hallinnolliset seuraamukset ympäristörikoksissa	31
3.10 Ympäristörikoksen asianomistajat	33
3.11 Ympäristörikos ja EU-oikeus	34
3.11.1 Unionin perustamissopimukset ja ympäristönsuojeluohjelmat	35
3.11.2 Ympäristörikosdirektiivi	37
3.12.3 EU-oikeuden vaikutus kansalliseen rikosoikeuteen	39

4	SOVITTELU LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA OPPINA	42
4.1	Restoratiivinen oikeus ja rikosoikeusjärjestelmä	43
4.2	Sovitus- ja preventio-opin suhde restoratiiviseen oikeuteen.....	45
4.3	Rikossovittelu.....	47
4.3.1	Rikossovittelulain tavoitteet	49
4.3.2	Rikossovittelessä käytetyt tekniikat	50
4.3.3	Rikossovittelemuun ohjautuminen.....	52
4.4	Sovittelu ja vallankäyttö.....	52
5	YMPÄRISTÖRIKOSOIKEUS JA SOVITTELU	54
5.1	Ympäristö- ja luonnonvararikoksen soveltuvuus sovitteluun	57
5.2	Asianomistajarikos soviteltavana	63
5.3	Talousrikostyyppinen ympäristö- tai luonnonvararikos soviteltavana.....	64
5.4	Ympäristörikoksen sovittelu ja oikeusturva	65
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	68
6.1	Sovittelu osana kriminaalipolitiikkaa.....	69
6.2	Sovittelu mahdollisuutena ympäristö- ja luonnonvararikoksissa.....	72

LÄHTEET

Virallislähteet

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999)

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus nro R (99) 19 rikosasioiden sovittelusta. 1999

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 2012/29/EU

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ympäristönsuojelusta rikosoikeudellisin keinoin 2008/99/EY

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 44 ja 48 luvun, luonnonsuojelulain 58 §:n sekä ympäristönsuojelulain 20 §:n muuttamisesta 157/2010 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta 93/2005 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 103/2014 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle luonnonvararikoksia koskevien säännösten uudistamisesta 203/2001 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa sekä laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n ja velan vanhentumisesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta 284/2010 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi 94/1993 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi 79/1989 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämisestä koskevien säännösten uudistamiseksi 58/2013 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi 114/2004 vp

Jätelaki 646/2011

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005

Lakivaliokunnan mietintö 13/2005 vp Hallituksen esityksestä laiksi rikosasioiden sovittelusta

Lissabonin sopimus EYVL C 306 (2007)

Luonnonsuojelulaki 1096/1996

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 1994 vp

Rikoslaki 39/1889

Sopimus Euroopan Unionin toiminnasta EYVL C 202 (2016)

Sopimus Euroopan Unionista EYVL C 202 (2016)

Suomen perustuslaki 731/1999

Vesilaki 587/2011

Ympäristönsuojelulaki 527/2014

Oikeuskäytäntö

KKO 2002:39

KKO 2006:88

RHO 18/112404

Kainuun käräjäoikeuden tuomio 16/119685

Yhteisön tuomioistuimen tuomio asiassa C KOMISSIO v. NEUVOSTO asiassa C-176/03, v. 2005

Muut lähteet

Aarnio, Aulis. Järki ja auktoriteetti. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tampere 1994.

Ala-Kurikka, Juhani & Elonheimo, Henrik. Näkökulma: Sovittelulaki antaa tilaa konfliktin ulkopuoliselle vallankäytölle. Haaste 2/2015. Saatavilla osoitteesta <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiar-kisto/haaste22015/nakokulmasovittelulakiantaatakonfliktinulkopuolisellevallankaytolle.html>. Viitattu 1.10.2017.

Boyd, Carrie C. Expanding the Arsenal for Sentencing Environmental Crimes: Would Therapeutic Jurisprudence and Restorative Justice work. William & Mary Environmental Law and Policy Review, Vol. 32, Issue 2. s. 483–512. 2008.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) internetsivusto. Saatavilla osoitteessa <https://bra.se/bra-in-english/home/about-bra.html>. Viitattu 1.2.2018.

Brottsförebyggande rådet, (BRÅ). Medling vid brott. En handbook. Saatavilla osoitteessa <https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2007-04-25-medling-vid-brott.-en-handbok.html>. Tukholma 2007.

Duff, Antony. Punishment, Communication, and Community. Oxford University Press 2003.

- Ekroos, Aki & Kumpula, Anne & Kuusiniemi, Kari & Vihervuori, Pekka. Ympäristöoikeuden pääpiirteet. Alma Talent Oy. Sähköinen kirja 2012.
- Elonheimo, Henrik. Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Oikeustieteellinen väitöskirja. Turun Yliopiston julkaisuja sarja C osa 299. Saatavilla osoitteessa <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/59505/AnnalesC299Elonheimo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Turku 2010.
- Environmental Protection Agency (EPA) Ireland. A Study on the use of Administrative Sanctions for Environmental Offences in other comparable countries and assessment of their possible use in Ireland. Saatavilla osoitteessa http://www.epa.ie/pubs/reports/enforcement/Admin_Sanctions_final.pdf. 2009.
- Ervasti, Kaijus & Nylund, Anna. Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita Publishing Oy. Porvoo 2014.
- Faure Michael G. & Svatikova, Katarina. Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe. *Journal of Environmental Law* (24) 2012, s. 253–286.
- Fisher, Elizabeth & Lange, Bettina & Scotford, Eloise & Carlarne, Cinnamon. Maturity and Methodology: Starting a Debate about Environmental Law Scholarship. *Journal of Environmental Law*, Volume 21, Issue 2. Oxford University Press 2009. S. 213–250.
- Friedman, Gary & Himmelstein, Jack. Resolving Conflict Together: The Understanding-Based Model of Mediation. *Journal of Dispute Resolution*, Vol. 2006. Issue 2. s. 523–554.
- Frände, Dan. Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy. Helsinki 2005.
- Gabbay, Zvi D. Exploring the limits of the restorative justice paradigm: restorative justice and white-collar crime. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, Vol 8 Cardozo J. Conflict. Issue 1 - Fall 2006.
- Haaste 1/2007. Artikkelin Restoratiivinen oikeus ja Suomi. Uudessa Suomen rikossovittelulaisissa periaatteellisia ongelmia. Saatavilla <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12007/uudessasuomenrikossovittelulaisissaperiaatteellisiaongelmia.html>. Viitattu 1.12.2017
- Heiskanen, Heta-Elena & Knuutila, Reija. Hallinto-oikeudellisten ympäristöasioiden sovittelun reuna-ehdoista. *Oikeus* 2016 (45): 1. s. 123–129.
- Hollo Erkki. Ympäristö ja oikeus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2009.
- Hollo, Erkki. Ympäristönsuojelu- ja luonnonsuojeluoikeus. Talentum. Helsinki 2004.
- Husa, Jaakko & Anu, Mutanen & Teuvo, Pohjolainen. Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum. Helsinki 2008.
- Husa, Jaakko. Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatikan metodologiasta. Jyväskylä 1995.
- Iivari, Juhani (toim.) Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Suomen Sovittelun Tuki ry. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 66. 2007.
- Iivari, Juhani. Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 5/2010. Helsinki 2010.
- Kangas, Pekka. Sovittelun mahdollisuudet ympäristöasioissa. Teoksessa *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan*. Poikela, Esa (toim.) PS-kustannus. Jyväskylä 2010. s. 187–194.

Karhu, Juha. Kohti yhteiskunnan oikeutta. Jokamiehen oikeudet ja biodiversiteetti yhteiskunnan oikeuden prototyyppeinä. Teoksessa Omistus, sopimus, vaihdanta Juhlakirja Leena Kartiolle. Toim. Eva Tammi-Salminen. Turun Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu A Juhlajulkaisu N:o 13. 2004. s. 63–81.

Komission kertomus Euroopan parlamentille, Eurooppa-neuvostolle ja neuvostolle. Kuudes raportti edistymisestä kohti toimivaa ja todellista turvallisuusunionia. Brysseli 12.4.2017. COM(2017) 213.

Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle, Kohti EU:n kriminaalipolitiikka: EU:n politiikkojen tehokkaan täytäntönpäannon varmistaminen rikosoikeuden keinoin. Brysseli 20.9.2011 KOM(2011) 573

Koivurova, Timo. Johdatus kansainväliseen ympäristöoikeuteen. Tietosanoma Oy. Helsinki 2012.

Kokko, Kai. Biodiversiteettiä turvaavat oikeudelliset periaatteet ja mekanismit. Yliopistollinen väitöskirja. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2003.

Kolehmainen, Antti. Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Edilex Edita Publishing Oy 2015. s. 1–23.

Kostiainen, Riikka. Restoraatio tarpeen myös vakavissa tapauksissa. Haaste 3/2012. Saatavilla <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32012/restoraatioarpeenmyosvakavissatapauksissa.html>. Viitattu 2.10.2017.

Kuusiniemi Kari (toim.) & Leinonen, Jukka & Marttinen, Kari & Salila, Jari & Seppälä, Mika & Siitari, Eija. Ympäristönsuojelulainsäädäntö. Edita Publishing Oy. Helsinki 2015.

Kuusiniemi Kari. Ympäristörikos, yhteisösakko ja yksilörangaistus. Edilex Oy Edita Ab. 2001. s. 1–14.

Kuusiniemi, Kari & Ekroos, Aki & Anne, Kumpula –& Vihervuori, Pekka. Ympäristöoikeus. Sanoma Pro Oy. Helsinki 2013.

Lag om medling med anledning av brott (445:2002) Saatavilla ositteessa https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2002445-om-medling-med-anledning-av-brott_sfs-2002-445.

Lappi-Seppälä Tapio. Vaikuttivatko lainmuutokset? Pohdintoja rikosoikeudellisen järjestelmän muutosten vaikutuksista. Saatavilla osoitteessa www.edilex.fi/lakikirjasto/8586. Artikkelijulkaisu Edilexissä 27.1.2012.

Launiainen, Petri. Hyötykonfiskaatio ympäristörikoksissa. Teoksessa Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2016. Toimittanut Määttä, Tapio & Kumpula. Anne & Kokko, Kai & Sairinen, Rauno & Similä, Jukka. Itä-Suomen yliopiston LYY- instituutti: Luonnonvarat, ympäristö, yhteiskunta. Joulukuun 2016.

Lazarus, Richard, J. Assimilating environmental protection into legal rules and the problem with environmental crime. Loyola of Los Angeles Law Review 27 Loy. Issue 3 - April 1994. s. 867–892.

McCold, Paul – Wachtel, Ted. Restorative theory validation Teoksessa Restorative Justice: Theoretical Foundations. Willan Publishing. Devon 2002. s. 110–142.

Melander, Sakari. EU-rikosoikeus. Alma Talent Oy. 2015.

Mielityinen, Ida. Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 167. Helsinki 1999.

Miljöbalk 808:1998. Saatavilla osoitteessa https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808.

Minne menet ympäristöoikeus. Seminaari. Järjestäjänä Suomen luonnonsuojeluliitto ry. Helsinki 10.3.2017.

Mäntylä, Niina. Luonnon edustajien puhevalta. Yliopistollinen väitöskirja. Vaasan yliopiston Acta Wasaensia –sarja, nro 225, Vaasa 2010.

Määttä, Tapio. Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksat ja menetelmät. Teoksesta Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Julkaistu Edilexissä 30.11.2015. Saatavilla osoitteessa ww.edilex.fi/artikkelit/15891. s. 1–67.

Nissinen, Matti. Ympäristörikoksista käytännössä. Defensor Legis N:o 4/2003. s. 620–639.

Nuotio, Kimmo. Yhteiskunnan rikosoikeus. Teoksessa Oikeuden avantgarde. Juhlajulkaisu Juha Karhu 1953 – 6/4 – 2013. Talentum. Helsinki 2013. s. 259–282.

Peltonen, Lasse & Verksalo, Aino & Mynttinen, Eeva & Kangasoja, Jonna. Sovittelu osana paikallisten ympäristökiistojen hallintaa Maankäyttö- ja ympäristökiistojen sovittelun kokeiluhankkeen (SOMARI) kokemuksia, tuloksia ja arviointia. Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA 9/2012.

Pirjatanniemi, Elina. Vihertyvä rikosoikeus Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. Yliopistollinen väitöskirja. Edita Publishing Oy. Helsinki 2005.

Pirjatanniemi, Elina. Ympäristörikokset. Talentum Media Oy. Helsinki 2001.

Preston, Brian, J. The use of restorative justice for environmental crime. Criminal Law Journal 136 . 2011. s. 1–25.

Pöyhönen, Juha. Uusi varallisuus oikeus. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 2000.

Raitio, Juha. Euroopan unionin oikeus. Talentum Pro. Sähköinen kirja. Helsinki 2016.

Rautio, Jaakko. Hyötykonfiskaatiokanne. Yliopistollinen väitöskirja. WSOY pro. Helsinki. 2006.

Regeringens proposition 2001/02:126 Medling med anledning av brott. Saatavilla osoitteessa https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/medling-med-anledning-av-brott_GP03126.

Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta. Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan toimintasuunnitelma 04/2016-03/2019. 2016.

Sahranmäki, Iina & Kankaanranta, Terhi. Vihreämpää rajan toisella puolella? Vertaileva tutkimus ympäristörikollisuuden torjunnasta ja tutkinnasta Suomessa ja Ruotsissa. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 109. Tampere 2014.

Stark, Aiden. Environmental Restorative Justice. Peperdine Resolution Law Journal. Vol. 16, Issue 3. 2016. s. 435–462.

Stone, Christopher. Should Trees Have Standing – Toward Legal Rights for Natural Objects. Southern California Law Review 45 S. Cal. L. Rev. 1972. s. 450–501.

Suomi 100 –sovitteluseminaari. Järjestäjinä Ulkoministeriö ja Suomen sovittelufoorumi. 20.11.2017. Helsinki.

Suvantola Leila. Ympäristörikosten ilmoituskynnykset ja lievien ympäristörikkomusten sanktiointi. Ympäristöministeriön raportteja 1/2018.

Takala, Jukka-Pekka. Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151. Helsinki 1998.

Tapani, Jussi. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate taloudellisten vaihdantasuhteiden puristuksessa. Defensor Legis N:o 6/2002. s. 939–965.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti. Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. Alma Talent Oy. Sähköinen kirja 2013.

Tarasti, Lauri. Yhteiskunnan oikeudellistuminen. Defensor Legis N:o 4/2002. s.575–585.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 15/2017. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2016. Saatavilla osoitteessa <http://www.julkari.fi/handle/10024/134653>. Julkaistu 23.5.2017.

Tolvanen, Matti. Rangaistusteorioiden – mitä ne ovat ja mihin niitä tarvitaan? Oikeus 4/2009 (38) s. 358–379.

Tuori, Kaarlo, Oikeuden ratio ja voluntas. Alma Talent Oy. Sähköinen kirja 2007.

Tuori, Kaarlo. Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström lakitieto Oy. Helsinki 2000.

Valtakunnansyyttäjänvirasto. Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta YLEI-NEN OHJE VKS:2015:6. Dnro 26/31/1428.12.2015.

Vento, Harri. Maksukyvyttömyys ja konkurssi rangaistavuuden edellytyksenä. Tutkimus konkurssi-rikoksista historian ja rikosoikeuden yleisten oppien valossa. Helsinki 1994.

Viljanen, Pekka. Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena. Edita Publishing Oy. Helsinki 2007.

Virolainen, Jyrki & Pölonen, Pasi. Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Talentum. Sähköinen kirja 2004.

Ympäristöministeriö. Ympäristövalvonnan ohje. Ympäristöhallinnon ohjeita 2/2016. Helsinki 2016.

Ympäristövakuutuskeskus. Talvivaaran ympäristövahinkovastuut eivät ole vielä selvillä. Uutinen 25.9.2017. Saatavilla <http://www.yvk.fi/fi/ymparisto/vakuutuskeskus/ajankohtaista/talvivaaran-ymparistovahinkovastuut-eivat-ole-viela-selvilla/>. Viitattu 1.2.2018.

Ympäristövakuutuskeskus. Talvivaaran ympäristövahinkovastuut selvittämättä. Uutinen 5.10.2016. Saatavilla <http://www.yvk.fi/fi/ymparisto/vakuutuskeskus/ajankohtaista/>. Viitattu 1.4.2018.

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, soveltuvatko rikoslain (RL, 39/1889) 48 ja 48 a lukujen mukaiset ympäristö- ja luonnonvararikokset soviteltavaksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (rikossovittelulaki, 1015/2005) mukaisessa menettelyssä. Rikossovittelulain 1 luvun 3 §:n mukaisesti sovittelun käytön ehdoton edellytys on, että rikos arvioidaan soviteltavaksi sopivaksi. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia arviointiperusteita tässä kokonaisharkinnassa voidaan käyttää silloin kun kyseessä on ympäristö- tai luonnonvararikos. Näitä arviointiperusteita voidaan löytää esimerkiksi ympäristösääntelystä, rikoslaista ja sovitteluteorioista.

Sanamuotona kokonaisharkinta antaa varsin laajaa tulkinnanvaraa. Rikossovittelu on ideologisella tasolla sallittu sellaisissa rikoksissa, joissa yhteiskunnallinen intressi ei vaadi asian käsittelyä rikosprosessissa. Ympäristösääntely itsessään ankkuroituu lopulta ympäristöperusoikeuksien kautta yleiseen etuun ja luonnon itseisarvoon. Tämän vuoksi ympäristörikoksen sovittelua harkittaessa voitaneen pitää lähtökohtaisena vaatimuksena sitä, ettei yleinen etu vaarannu.

Mahdollisuudesta sovittelun käyttöön ympäristörikoksissa ei ole juurikaan tietoa. Tämä johtuu osaltaan siitä, että kaikkien rikosten joukossa ympäristörikosten määrä on lukumääräisesti hyvin pieni. Voi myös olla, että ympäristörikosten erityiset, muista rikoksista poikkeavat ominaispiirteet rajoittavat kiinnostusta sovintomenettelyn käyttöön näissä rikoksissa. Osaltaan kyse voi olla myös aukollista tai vaikeatulkintaisesta lainsäädännöstä. On myös mahdollista, että sovittelu sopii vain huonosti tai ei lainkaan ympäristörikosten hyvittämisen muodoksi tai sovittelun mahdollisuutta ympäristörikoksen hyvittämisen muotona ei ole ymmärretty.

Tyypillisesti ympäristörikos voi näyttäytyä osana hallinnollista prosessia tai sen jatkumona. Näin voi käydä esimerkiksi tapauksessa, jossa lupaehto on rikottu. Hallintoprosessi voi muuttua rikosprosessiksi tai liittyä siihen pakkokeinojen käytön lisäksi. Joskus rikosprosessi voi myös alkaa täysin itsenäisesti ilman hallinnollisia liittymiä. Hallintoprosessiyhteydellä voi olla merkitystä harkittaessa sitä, milloin ja millä edellytyksillä sovittelua voidaan käyttää.

Erilaiset sovittelu- ja muut osallistuvat menettelyt ovat yhä enemmän nousemassa hyvän hallinnon mukaisiksi menettelytavoiksi viranomaisasioissa. Tämän myötä erilaisissa ympäristöasioissa kiinnostus vaihtoehtoiseen konfliktinratkaisuun on lisääntynyt. Esimerkiksi kaavoituksessa sovittelumenettelyiden käyttö ja muutoinkin ihmisten osallistumismahdollisuuksien parantaminen on nähty arvokkaana mahdollisuutena vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. Tällä on

voinut olla merkitystä esimerkiksi lupaprosessien sujuvuuteen ja myönteiseen yhdyskuntakehitykseen. Sujuvat hallintoprosessit voidaan nähdä myös osana viranomaisten palvelulupausta.

Rikosoikeuden oikeutus on johdettu tarpeesta turvata viimesijaisena keinona arvokkaina pidettyjen oikeushyvien suojaaminen. Rikosoikeuden leviäminen yhteiskunnassa sellaisille aloille, jossa sitä ei välttämättä tarvittaisi, on saanut osakseen kritiikkiä. Rikosprosessi aiheuttaa aina kärsimystä, eikä edes ole lainkaan yksiselitteisen selvää millä tavoin ja millä ehdoin yleisesti hyväksyttynä pidetty ajatus preventiivisestä vaikutuksesta toimii. On esitetty myös näkemyksiä siitä, että joissakin rikoksissa muu kuin rikosprosessi tuottaisi yksilön ja yhteiskunnan kannalta paremman ja helpommin hyväksyttävän lopputuloksen. Näkemys voi johtua osaltaan myös siitä, että tyypillisesti rikosprosessi säteilee usein sen varsinaisten osallisten ulkopuolelle merkittäviä vaikutuksia aiheuttavalla tavalla. Toisaalta myös sovittelun käyttöä on arvosteltu osittain samasta syystä: sovittelun on nähty ulottavan sosiaalista kontrollia sellaisille elämän osa-alueille, jossa sitä ei aikaisemmin ole ollut. Tällä viitataan siihen, että sovittavina olevat teot ovat usein sellaisia, jotka olisivat muutoinkin osapuolten kesken sovittavissa olevia.¹

On yleisesti hyväksyttyä, että useat vähemmän vakavat rikokset soveltuvat sovittaviksi. Rikoksen vähyyden lisäksi merkitystä annetaan tekijän ensikertalaisuudelle tai nuorelle iälle. Näissä tapauksissa sovittelu nähdään preventio oppia mukailleen yhtenä keinona ohjata henkilö takaisin kaidalle tielle. Keskeisenä sovitteluopissa pidetään sitä, että tekijä ja uhri säilyttävät konfliktin puhevallan itsellään sovittelulain mahdollistamien reunaehtojujen mukaisesti. Uhri voi saada suoraan hyvitystä tekijältä. Siten rikoksen tekijä ja uhri tosiasiallisesti vaikuttavat syrjäyttävän normaalin rikosprosessin toimijat ja käytännöt. Tämä on nähty hyväksyttävänä sen vuoksi, että kaikissa rikoksissa yhteiskunnallinen intressi ei ole sellainen, että konflikti olisi välttämätöntä käsitellä rikosprosessissa.

On kuitenkin selvää, etteivät kaikki rikokset sovellu sovittaviksi sovittelulain mukaisessa menettelyssä. Vakavat rikokset on pääsäännön mukaan rajattu pois sovittelun piiristä. Rikossovittelulaki sinänsä ei rajoita sanamuotonsa mukaan mitään rikosmuotoa sovittelun ulkopuolelle. Ehtona sovittelun käytölle on kuitenkin aina rikossovittelulain 1 luvun 3 §:n mukaisesti se, että rikos arvioidaan sovittavaksi sopivaksi. Sopivuutta joudutaankin arvioimaan kokonaisuudessaan, jossa huomioidaan rikoksen laatu, tekotapa sekä epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde. Jos sovittelua ympäristörikoksessa harkitaan, rikoksen tulee kokonaisuutena arvioiden olla sellainen, että sen voidaan *arvioida* olevan sovitteluun sopiva.

---

¹ Ervasti & Nylund 2014, s. 189.

1.1 Tutkimuksen metodi

Oikeustieteessä on perinteisesti korostettu oikeusdogmaattista, eli lainopillista metodologiaa. Lainopin keskeisenä tehtävänä on pidetty oikeussäännösten tulkintaa ja systematisointia. Samaan aikaan on painotettu oikeustieteilijän eräänlaista sisäistä näkökulmaa verrattuna muiden tieteenalojen edustajien ulkoiseen näkökulmaan. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeustiede tutkii sääntöjä ja esimerkiksi yhteiskuntatiede säännönmukaisuuksia.² Oikeusdogmaattista linjaa tutkimukseni edustavat tutkimuksen aihepiiriin liittyvien lakien systematisointi ja tulkinta.

Puhdasta oikeusdogmatiikkaa kohtaan on esitetty kritiikkiä. Esimerkiksi *Husa* on eritellyt puhtaasti lainopin ongelmia. Hänen mukaansa oikeustieteen metodit ovat riittämättömät selvittämään yhteiskunnallisesti merkittäviä ongelmia ja lainoppi painottaa liiaksi sisäistä näkökulmaa oikeuteen. Lisäksi Husa toteaa, että oikeustieteen tutkimuskohteena tulisivat olla kaikki oikeudelliset ilmiöt, eivätkä vain oikeusnormit ja oikeudelliset päätökset. Tämän vuoksi hän toteaa, että oikeustieteestä on tehtävä todellinen tiede ja sitä on lähennettävä muihin yhteiskuntatieteisiin.³

On selvää, ettei ympäristöoikeutta tai vaihtoehtoista konfliktinratkaisua pystytä tutkimaan ainoastaan lainopin sisäisestä näkökulmasta käsin. Erityisesti ympäristöoikeuden tutkimuksen piirissä onkin käyty viimeisinä vuosikymmeninä paljon keskustelua siitä, millaisilla metodeilla tutkimusta tulisi tehdä. Keskusteluissa on kaivattu aiempaa avoimempaa, syvällisempää ja kriittisempää metodista keskustelua osaksi ympäristöoikeutta.⁴

Määtän mukaan tällainen metodinen avoimuus ja pluralismi herättävät aina kysymyksen oikeustieteen rajoista. Hänen määritelmänsä mukaan ympäristöoikeudellisessa tutkimuksessa tulisi täyttyä ainakin pääosa seuraavista kriteereistä. *Määtän* mukaan tutkimuskohteen tulisi olla määritelty juridiikan kautta. Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, että lainsäädännöllä tai oikeudellisten instituutioiden toiminnalla on tutkimuskohteen määrittämisessä keskeinen asema. Lisäksi tutkimuksen tiedonintressin tulisi olla ainakin osittain juridinen: käytännössä tämä voi ilmetä laintulkintaan, päätöksenteon kehittämiseen, ympäristökonfliktien hallintaan tai tulevan

---

² Husa ym. 2008, s. 20.

³ Husa 1995, s. 141–142. Husan esittämä näkemys ei ole uusi. Roscoe Pound viittasi vuonna 1910 artikkelissaan ”Law in Books and Law in Action” alun perin Ulrich Zasiuksen toteamukseen: ”Kaikki tieteet ovat riisuneet törkyiset vaatteensa, vain oikeustiede jää ryysyihinsä”. Zasius viittaa tällä siihen, että humanistien klassiset tekstit olivat vaikuttaneet kaikkiin muihin tieteisiin lukuunottamatta oikeustiedettä. Poundin johtopäätös oli, että oikeustieteessä edelleen hyväksytty metodi oli tehdä johtopäätöksiä ennalta määrättyistä käsitteistä.

⁴ Fisher ym. 2009, s. 218–249. Kirjoittajien näkemys vallitsevasta tilanteesta tiivistyy lauseeseen ”Indeed, for environmental law scholars, environmental law scholarship seems to be like the Peter Pan of legal scholarship, the discipline that never grew up.”

ympäristösääntelyn muotoilemiseen. Kolmantena vaatimuksena Määttä esittää lähdeaineiston laadun. Tutkimuksessa tulisi ainakin jossain määrin hyödyntää oikeustieteellisen tutkimuksen tavanomaista lähdeaineistoa, kuten lakeja esitöineen ja oikeuskirjallisuutta. Samoin ainakin osan tutkimusaineistosta tulisi olla luonteeltaan juridista, esimerkiksi virallisdokumentteja. Myös tutkimustulokset tulee muotoilla ainakin osittain juridisesti relevantilla tavalla.⁵

Husa ja Määttä rohkaisevatkin tutkijaa astumaan ulos puhtaasta oikeusdogmatiikan kaapista. Tutkimukseni tiedonintressi onkin sen laatuinen, että sitä olisi kestävämpää arvioida puhtaasti oikeusdogmatiikkaan nojautuen. Ympäristösääntely itsessään on laaja ja monimuotoinen kokonaisuus, jossa myös oikeustieteen ulkopuolisten tieteiden asema normilähteenä on tunnustettu. Samoin vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun tutkimuksen metodit ovat yleensä enemmän tai vähemmän pluralistisia – on selvää, ettei sosiaaliseen, psykologiseen ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen sidottua tutkimusta voida tehdä puhtaasti tiukan lainopillisesta näkökulmasta. Toisaalta tällaiseen monitieteellisyteen antautuminen on aina vaarallista. Riskinä on aina huomattavan vaihtoehtoiseen lainoppiin sortuminen.

Oikeustiede on lopulta aina normatiivista. Esimerkiksi *Tuori* on muistuttanut, että oikeustieteen tehtävä ei ole olla sosiologiaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö oikeustiedekin voisi ammentaa sosiologista. Tällöin kuitenkin on välttämätöntä, että omaksutut opit suodatetaan oikeustieteen suodattimen läpi.⁶ Emme siis voi koskaan implementoida ulko-oikeudellisia oppeja osaksi oikeusjärjestelmää pelkällä puhtaalla lain sanamuotoja hipovalla tulkinnalla ja muiden tieteenalojen tuottamana tietoon nojautuen. Toisinaan tällaista halua on mielestäni havaittavissa esimerkiksi sovittelua voimakkaasti puoltavien kannanottojen yhteydessä.⁷ Oikeuspoliittisen tutkimuksen perustuen on kuitenkin mahdollista tehdä de lege ferenda -tulkintoja vapaammin esimerkiksi yhteiskunnalliseen tarkoituksenmukaisuuteen perustuen.⁸

Koska tutkimuksen on tarkoitus tuottaa tietoa, eikä sitä tässä tapauksessa voida tuottaa esimerkiksi pelkkää preventio-oppia tai rikossovittelulain sanamuotoja tutkimalla, joudutaan hyväksymään se tosiasia, että ympäristö- ja konfliktinratkaisun tutkimus perustuu osaltaan myös muihin tieteisiin. Edellä mainitun tavoin tämä voi olla oikeustieteellisen tiedon tuottamisen kannalta vaarallista. Esimerkiksi vaihtoehtoista konfliktinratkaisua tuntuu vaivaavan paikoin systemaation ja tutkimuksen puute. Myöskään empiiristä tietoa menettelyjen vaikuttavuudesta ei

---

⁵ Määttä 2015, s. 4.

⁶ Tuori 2007, s. 32.

⁷ Olen kuullut sovittelua käytännössä järjestävien tahojen kannanottoja esimerkiksi sovittelupakon ottamisesta osaksi tiettyjen riita-asioiden hoitoa. Mielestäni jo sanojen sovittelu ja pakko yhdistäminen samaan lauseeseen kuulostaa vastenmieliseltä ja oikeusturvaa polkevalta hyvistä tarkoituseristään huolimatta. Tunnustan kuitenkin, että yhteiskuntapoliittisesti ajatus on kiehtova.

⁸ Kolehmainen 2015, s. 3.

juurikaan ole. Meillä ei ole esimerkiksi laajaa tutkimusta siitä, vähentääkö sovittelun käyttö tosiasiallisesti esimerkiksi uusintarikollisuutta. Sovitteluteoriat ja käytännöt vaikuttavatkin pohjautuvan osittain pelkkiin olettamuksiin.

Kaikkea ei tietenkään ole edes mahdollista mitata. Esimerkiksi todellista tietoa siitä, mikä jonkun riidan lopputulos sovittelussa verrattuna täysmittaiseen oikeudenkäyntimenettelyyn olisi, ei ole saatavissa. Voimme tehdä siitä vain arvauksia. Tämä ei kuitenkaan saa estää oikeustieteellistä tutkimusta. On selvää, että emme voi muuttaa sovittelua tai ympäristörikos-oikeutta logaritmiksi, johon riidan eri arvot ja muuttujat syöttämällä voisimme laskea toisen, tai molempien osapuolten kannalta, parhaan mahdollisen lopputuloksen. Epävarmuustekijät eivät kuitenkaan voi olla pätevä peruste sille, että pitäytyisimme vanhoissa käytännöissä vain sen vuoksi, ettei kaikki tieto ole totutulla luonnontieteellisellä tavalla mitattavissa. Ympäristösääntelyn piirissä tällaiset epävarmuustekijät ovat jo pitkään olleet hyväksytyjen riskien joukossa ja niihin on varauduttu esimerkiksi varovaisuusperiaatteen muodossa.

Ympäristöoikeudessa itsessään on nykyisin nähtävissä kaksi pääasiallista tutkimussuuntausta: lainoppi ja ympäristöoikeudellinen arviointi- ja ohjauskeinotutkimus. Ympäristöoikeudellinen tutkimus on myös sidottava voimassa olevaan oikeuteen – muutoin se muodostuu helposti poliittiseksi toiveajatteluksi tai yhteiskunnalliseksi havainnoinniksi.⁹ Tutkimus perustuu siihen, minkälaisia rajoituksia tämänhetkinen sääntelymme asettaa paitsi ympäristörikoksille, myös rikosten sovittelulle. Tämä osuus tutkimuksesta on tyypiltään hyvin oikeusdogmaattista. Toisaalta tutkimuksen edetessä joudutaan ottamaan kantaa siihen, milloin ja millä perustein rikos voi soveltua soviteltavaksi. Tällainen arviointi perustuu tarkasti säätlemättömään kokonaisharkintaan, eikä se voi olla mielestäni luonteeltaan puhtaasti lainopillista. Tosiasiallisesti kyseeseen voivat tulla tunnusmerkistöjen lisäksi esimerkiksi arvot, asenteet tai tulevaisuuden näkökohdat. Jotta voisin ottaa kestäväällä tavalla kantaa siihen, voidaanko ympäristörikos ottaa soviteltavaksi, joudun lähestymään tilannetta lopulta myös ympäristöoikeudellisten ohjauskeinojen suunnasta.

1.2 Tutkimuksen rakenne ja rajaus

Tutkimus rajoittuu sovittelun mahdollisuuteen rikoslain mukaisissa ympäristö- ja luonnonvararikoksissa. Mukaan on luettu niin asianomistaja- kuin yleisen syytteen alaiset rikokset. Sovin-

---

⁹ Määttä 2015, s. 4–5.

non mahdollisuutta osana puhtaasti hallinnollisia ympäristöprosesseja ei pohdita. Aihetta joudutaan kuitenkin sivuamaan, koska on tyypillistä, että ympäristörikos näyttäytyy osana hallintoprosessia tai sen jatkumona.

Tutkimuksen toisessa luvussa käsitellään lyhyesti ihmisen ja ympäristösääntelyn suhdetta ja tavoitteita. Mikäli sovittelua halutaan käyttää, sen tavoitteiden tulisi olla yhtenäisiä ympäristöoikeudellisten ohjauskeinojen ja ympäristöperiaatteiden kanssa. Luonnollisesti sovittelun käytön tulee aina olla myös perustuslain mukaista. Siten on selvää, ettei sovittelua voida käyttää ympäristö- ja luonnonvararikoksissa, jos ympäristöperusoikeus tulee vaarannetuksi.

Tutkimuksen kolmannessa luvussa perehdytään erilaisiin ympäristö- ja luonnonvararikoksiin yhteiskunnallisina ilmiöinä. Jokaiselle asetettu vastuu ympäristöstä voi viimekädessä nousta esiin rikosoikeudellisena vastuuna ja julkisen vallan on varmistettava tämän vastuun toteutuminen. Ympäristörikollisuus on kuitenkin usein luonteeltaan muusta rikollisuudesta poikkeavaa. Tunnusmerkit ovat vaikeita ja suojeltava oikeushyvä vaikuttaa normaalista poikkeavalta. Kansainvälisesti tarkastellen EU oikeus asettaa tiettyjä reunaehtoja ympäristörikosten kriminalisoinneille.

Neljännessä luvussa käsitellään sovittelua oppina ja ilmiönä. Tässä tutkimuksessa sovittelua tutkitaan tarkemmin ainoastaan rikosoikeudellisessa kontekstissa. Siten esimerkiksi riita-asioiden sovittelu on rajattu kokonaan pois.

Viidennessä luvussa keskitytään tutkimuskysymyksen asettamissa rajoissa siihen, voiko ympäristörikos soveltua rikossovitteluun. Tämä vaatii ympäristösääntelyn periaatteiden ja sovitteluideologian yhteensovittamista. Tärkeänä osana on nähtävä myös osapuolten oikeusturvan huomioiminen. Oikeusturva muodostaa ympäristöperusoikeuden ja sen toteutumisen lisäksi toisen merkittävän perustuslaillisen rajauksen sovittelun käytölle.

Tutkimukseni heijastuu lopulta Tuorin kriittisen oikeuspositivismin perustalle. Katson, että tämän usein tasoteoriaksikin kutsutun opin mukaisesti yleiset ympäristöperiaatteet muodostavat ympäristöoikeuteen pohjasedimentin, jota ei ole lupa horjuttaa. Sedimentti muodostaa, yhdessä muiden oikeudenalojen ja perustavaa laatua olevien perusrakenteiden, kuten oikeusvaltiollisuuden ja ihmisoikeuksien kanssa, oikeuden syvärakenteen. Ympäristösääntely voi elää ja liikkua ajan hengessä. Laki, lainkäyttäjä- ja säätäjä, sekä korkeimman oikeuden ennakkotaukukset voivat ohjata sitä, miten oikeusjärjestelmän kudos muotoutuu ja muuttuu vallitsevan tieteellisen tiedon ja yhteiskuntatodellisuuden lomassa. Sedimentti ei kuitenkaan voi liikkua

kuin pitkän ajanjakson kuluessa.¹⁰ Vaikuttaa siltä, että ympäristörikossääntely on linkitetty kudoksessa kestäväällä ja hyväksyttävällä tavalla aikojen kuluessa sedimenttiin. Tämän tutkimuksen tavoitteena onkin lopulta selvittää, onko ympäristösääntelyn kudoksessa sellaisia elementtejä, joiden avulla rikossovittelu voidaan linkittää kestäväällä ja hyväksyttävällä tavalla ympäristöoikeuden yleisiin oppeihin ja sitä kautta ympäristöoikeudellisiin ohjauskeinoihin.¹¹

---

¹⁰ Tuori 2000, s. 163–178.

¹¹ On huomattava, että jopa Tuori itse on teoksessaan Oikeuden ratio ja voluntas todennut, että kriittinen oikeuspositivismi ansaitsee tulla arvostelluksi esimerkiksi siitä syystä, että se antaa oikeudesta liian harmonisen ja koherentin kuvan. Tässä tutkimuksessa tasoteoria antaa kuitenkin aiheelle kelvollisen tavan jäsentää tutkimuskysymystä mielekkäällä tavalla. Ks. lisää Tuori 2007, s. 9.

2 YMPÄRISTÖ JA IHMINEN

Oikeudellisessa kontekstissa ympäristön käsite on haasteellinen, koska se ei muutu perinteisesti mielletyllä tavalla oikeussuhteen osapuoleksi tai sen kohteeksi. Perinteinen oikeusjärjestys sääntelee vain ihmisten välisiä suhteita. Tämä malli oikeudesta vain henkilösuhteina tai hallinto-oikeudellisina oikeussuhteina on kuitenkin nykyaikaisen ympäristöoikeuden kannalta riittämätön. Emme voi määrätä ympäristöä toimimaan tietyllä tavalla tai säätää siitä, miten ympäristön tulisi reagoida ihmisen tekemiin toimenpiteisiin.¹²

Kyse on lopulta siitä, millainen tehtävä ympäristölle annetaan oikeusjärjestelmän sisällä. Ympäristö voidaan nähdä perinteisessä järjestelmässä tekijänä ihmisten välisten suhteiden järjestämisessä.¹³ Tällöin voidaan puhua horisontaalisesta oikeussuhteesta. Horisontaalitasossa oikeussuhteissa on kyse esimerkiksi hankkeen toteuttajien ja muiden henkilöiden välisten suhteiden järjestämisestä kunkin oikeuksien ja velvollisuuksien määrittämiseksi. Erityispiirteenä ympäristöllisessä päätöksenteossa voidaan horisontaalisessa päätöksenteossa nähdä virallisperiaate: viranomaisen tulee selvittää ilman nimenomaista vaatimustakin, mitä haittoja kustakin hankkeesta aiheutuu ja ottaa nämä mahdolliset haitat asianmukaisesti huomioon.¹⁴

Lainsäätäjä voi nähdä ympäristön myös ihmisten käyttäytymistä ulkoapäin ohjaavaksi tavoitteeksi tai mittapuuksi. Silloin kun ympäristö nähdään näin, siitä tulee eräänlainen ihmisen vastapuoli. Vertikaalitasossa tarkastellaan ympäristöä ja siihen liittyviä arvoja, tarpeita ja muutosvaikutuksia hankkeen aiheuttamien vaikutusten valossa samalla kun arvioidaan esimerkiksi luvan myöntämisedellytysten täyttymistä tai asetettavia lupaehtoja.¹⁵ Vertikaalisessa ulottuvuudessa ympäristön suojelemiseksi asetettujen tavoitteiden ja normistojen valvojaksi asetetaan yleensä edustaja, joka perinteisen näkemyksen mukaan on tyypillisesti viranomainen. Myöhemmässä kehityksessä puhevallan on voinut saada myös esimerkiksi ympäristöyhdistys tai kansalainen.¹⁶

Asetettavien normien avulla saadaan aikaan se, että ihmiset pidättäytyvät esimerkiksi pilaantumista aiheuttavasta toiminnasta. Tällöin ei ole ainakaan ensisijaisesti merkityksellistä sillä, kärsiikö joku toinen henkilö haittaa pilaantumisesta, vaan ympäristöoikeuden sääntelytavoitteet ovat irtautuneet ihmiskeskeisten oikeussuhderakenteiden tavoitteista.¹⁷ Pääasiassa kyse on yleis-

---

¹² Ekroos ym. 2012, s. 7.

¹³ Hollo 2009, s. 7.

¹⁴ Ekroos ym. 2012, s. 578.

¹⁵ Hollo 2009, s. 69.

¹⁶ Hollo 2009, s. 7–8.

¹⁷ Hollo 2009, s. 7–8.

sen edun huomioimisesta. Tällöin joudutaan siirtymään ihmissukupolvet ylittävään tarkastelutapaan.¹⁸ Pöyhönen on todennut, että ekologistuminen voi tarkoittaa sitä, että varallisuus oikeudellisessa kontekstissa ei voida sulkea pois ympäristönäkökohtien ei inhimillisiä ulottuvuuksia. Keskustelut luonnon ja eläinten oikeuksista ovat tuoneet vain esille oikeudet ihmisten välisiksi suhteiksi palauttavien tarkastelutapojen rajoittuneisuuden.¹⁹

Olisi kuitenkin liioiteltua väittää, etteikö vertikaalisella sääntelyllä olisi tosiasiallisia vaikutuksia myös ihmisten välisiin oikeussuhteisiin. Erilaiset rajoittavat normit voivat tosiasiaa aiheuttaa välillisiä oikeuksia esimerkiksi maanomistajien välisissä suhteissa. Lähtökohtaisesti esimerkiksi maanomistaja voi käyttää aluettaan vain tavalla, joka ei ole kielletty.²⁰

2.1 Ympäristö perusoikeutena

Perustuslain (PL, 731/1999) 2 luvun 20 §:ssä säädetään ympäristöperusoikeudesta. Perustuslain mukaan vastuu luonnosta, sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Säädöksessä asetetaan julkiselle vallalle velvollisuus pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön ja mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Perustuslain 2 luvun 22 §:ssä vielä erikseen veloitetaan perusoikeuksien toteutumisen turvaamisesta: julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen.

Säännöksellä halutaan korostaa sitä, että luonnon ja muun ympäristön suojeluun liittyy sellaisia arvoja, joita ei voida palauttaa ihmisyyksilön oikeuksiksi. Jokaiselle asetettu velvollisuus luontoa kohtaan voidaankin ymmärtää joko luonnon itseisarvoon perustuvaksi tai ilmaukseksi siitä, että nämä arvot ovat kaikille ihmisille jakamattomina kuuluvia oikeuksia. Tämän oikeuden subjektina voidaan pitää myös tulevia sukupolvia.²¹ Luonnon itseisarvolla viitataan myös siihen, että luontoa tai sen edustamia arvoja suojellaan ihmisen aiheuttamalta haitalliselta toiminnalta silloinkin, kun kyseisellä arvolla ei ole ihmisten kannalta taloudellista tai muutenkaan välitöntä merkitystä.²²

Ympäristöperusoikeussäännös pitää sisällään perustuslaillisen toimeksiannon toteuttaa kestävä kehitystä ja tulevien sukupolvien oikeuksia. Julkiselle vallalle asetettu ympäristön turvaamisvelvollisuus voidaan nähdä myös heikentämiskieltona – luonnon ja ympäristön suojelun kannalta vaikuttavaa, voimassa olevaa sääntelyä ei siis saa heikentää. Vähimmäisedellytyksenä voidaan pitää, että mahdolliset heikentävät elementit perustellaan lainvalmistelussa siten että

---

¹⁸ Kokko 2003, s. 71.

¹⁹ Pöyhönen 2000, s. 20–21.

²⁰ Hollo 2009, s. 34.

²¹ HE 309/1993 vp, s. 66.

²² Hollo 2009, s. 40.

pystytään varmistumaan ympäristön perustuslaillisen suojan säilymisestä. Tämän on oltava lähtökohtana niin aineellisia, kuin menettelyllisiäkin säännöksiä koskevassa päätöksenteossa.²³

Ympäristöperusoikeussäännös on luonteeltaan lähinnä julistuksenomainen.²⁴ Kuitenkin nykyisessä oikeusjärjestelmässämme perusoikeudet ovat läpäisseet koko järjestelmän tulkintavaikutuksellaan. Tuomioistuimet ja ylimmät laillisuusvalvojat ovat alkaneet käyttää perusoikeuksia suorina perusteluina ratkaisuilleen. Tällöin voidaan puhua perusoikeusmyönteisestä laintulkinnasta. Perusoikeudet eivät enää olekaan ainoastaan lainsäätämisvaiheessa huomioon otettavia yhteiskunnallisia arvoja, vaan niiden vaikutus säteilee kaikkialle yhteiskuntaan ja sen eri toimintoihin.²⁵

Julkisen vallan velvollisuus pyrkiä turvaamaan oikeus terveelliseen ja turvalliseen ympäristöön sekä oikeus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon on ymmärrettävä laajalaisesti. Ensisijaisesti se asettaa viranomaisille, lainsäätäjille ja muille norminantajille velvollisuuden ottaa säännös huomioon kaikessa toiminnassaan. Säännös on nähtävä myös perustuslaillisena toimeksiantona ympäristölainsäädännön kehittämiseksi siten, että ihmisten omia vaikutusmahdollisuuksia omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon laajennetaan.²⁶ Koska säännös on kirjoitettu vain edistämisvelvollisuuden muotoon, sillä ei voida nähdä olevan välittömiä oikeuksia luovia horisontaalisia vaikutuksia.²⁷ Tällä voi olla merkitystä sille, millä edellytyksillä viranomainen voi näyttäytyä yksinomaisena puhevallan edustajana sovintomenettelyssä.

Vaikuttaa siltä, että ympäristörikosten sovittelulle on ainakin kolme perustuslaillista reunaehto. Jos sovittelua käytetään, ympäristöperusoikeus vaatii, että jokaisen vastuu ympäristöstä toteutuu myös sovittelussa. Tällöin sovittelulla tulee olla konkreettista merkitystä ympäristölle ja tapahtuneen epäkohdan korjaamiselle. Luonnon itseisarvo ja arvokkuus itsenäisenä oikeushyvinä tarkoittavat, ettei kaikkia ympäristöön kohdistuvia arvoja voida palauttaa ihmisyksilöiden oikeuksiksi. Rikokseen syyllistyneen tulisi siis hyvittää tekonsa paitsi yhteiskunnalle, myös ympäristölle, sovintomenettelyn edellytyksenä. Tällöin sovittelun on myös edistettävä kestävä kehitystä ja tulevien sukupolvien oikeuksia.

Toiseksi heikentämiskielto edellyttää, että sovittelun on oltava luonnon ja ympäristön kannalta tehokkaampaa ja tuloksiltaan parempaa, kuin puhtaasti rikosoikeudellisen prosessin. Sovittelu

---

²³ Kuusiniemi ym. 2013, s. 219.

²⁴ HE 309/1993 vp, s. 66.

²⁵ Kuusiniemi ym. 2013, s. 209.

²⁶ HE 309/1993 vp, s. 67.

²⁷ Kuusiniemi ym. 2013, s. 227.

rikoksen hyvittämisen mahdollisuutena ei saisi myöskään heikentää ympäristörikosoikeuden yleispreventiivistä vaikutusta.

Kolmas reunaehto liittyy osallisten oikeusturvaan. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella rikoksesta epäillyllä on oikeus saada tietoonsa, mistä teosta häntä epäillään, jotta hän voi puolustautua asianmukaisesti. Silloin kun sovittelua käytetään rikosprosessin osana, osallisten oikeusturvasta on kannettava erityistä huolta. Koska sovittelusta prosessina ei ole annettu juurikaan laintasoisia määräyksiä, vaarana on aina kvasimenettelyihin joutuminen ja muut oikeusturvaongelmat. Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että ympäristörikoksen erityispiirteet asettavat useita tavanomaisista rikoksista poikkeavia vaatimuksia sovittelulle. Sellaiset asiat kuin yleisen edun huomiointi, ympäristönormien ja lainsäädännön reunaehdot, tieteellisen tiedon ja asiantuntijoiden rooli sekä osapuolten edustus tuovat ympäristörikoksen sovitteluun sellaisia piirteitä, joita on syytä tarkastella tarkemmin.

2.2 Yleiset ympäristöperiaatteet

Ympäristöperiaatteet ohjaavat yleisellä tasolla ympäristöoikeudellista sääntelyä. Kestävä kehitys, aiheuttamisperiaate, varovaisuusperiaate ja läpäisyperiaate ovat niitä perustavanlaatuisia ja tunnustettuja periaatteita, joille ympäristösääntely rakentuu.

Kestävä kehityksen periaatteen mukaisesti ihmiskunnan nykyiset perustarpeet tulee tyydyttää niin, ettei tulevilta sukupolvilta viedä mahdollisuutta omien tarpeidensa tyydyttämiseen. Tällöin edistetään nimenomaan elämän laatua ylittämättä ekosysteemien kantokykyä. Kestävä kehitys ei ole luonnon itseisarvolle perustuva arvo. Se on ennen kaikkea tulevien sukupolvien perusoikeus. Tosiasiassa kyse ei siis ole luontokeskeisestä arvosta, vaan puhtaan antroposentrisestä näkökulmasta. Kestävä kehitys on tavattu jakaa ekologiseen, taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyys. Keinoina kestävä kehitys saavuttamiseksi on tuotu esille esimerkiksi ekosysteemien kriittisen kuormituksen tason määrittäminen, parhaan käyttökelpoisen tekniikan käyttäminen, ympäristövaikutusten arviointi ja tuotteiden elinkaariajattelu.²⁸

Läpäisyperiaatteen mukaisesti muita kuin ympäristöllisiä päämääriä toteuttavaa lainsäädäntöä sovellettaessa on otettava huomioon joko samassa yhteydessä tai muualla asetetut ympäristölliset vaatimukset.²⁹ Siten periaate on tiiviissä vaikutussuhteessa kestävään kehitykseen. Läpäisyperiaate ja kestävä kehitys voidaan nähdä myös ekologistumisena. Tällöin taloudellisessa

---

²⁸ Ekroos ym. 2012, s.21–22.

²⁹ Hollo 2004, s. 35.

toiminnassa ympäristövaikutuksille on annettava keskeinen merkitys eri toimintojen oikeudellisessa sääntelyssä. Perustusoikeudellinen jokaisen vastuu ympäristöstä voi muodostaa omistajalle pelkästään omistamisen perusteella velvollisuuden käyttää omaisuuttaan niin, ettei käytöstä aiheudu ympäristölle haitallisia ympäristöhäiriöitä.³⁰

Aiheuttamisperiaatteen mukaan jokainen vastaa itse ympäristölle aiheuttamastaan vahingosta. Aiemmin periaatetta tavattiinkin kutsua saastuttaja maksaa -periaatteeksi. Kyse on paitsi itse toiminnan aikaisesta velvollisuudesta, myös jälkivastuusta toiminnan jo loputtua. Periaatteen eräänlaisena suoritusvajeena voidaan pitää sitä, ettei sen avulla yksin ole mahdollista toteuttaa periaatteen päätavoitetta, eli ihmisten oikeutta elinkelpoiseen ja puhtaaseen elinympäristöön. Tosiasiassa ei ole mahdollista tavoittaa kaikkia tekijöitä tai varsinkaan toteuttaa vaadittuja ennallistamistoimenpiteitä tekijöiden kustannuksella. Tosiasiassa ympäristön pilaantumisesta johtuvat kustannukset jäävät usein yhteiskunnan vastattavaksi.³¹

Varovaisuusperiaatteen mukaan normin antamisen tueksi ei välttämättä tarvita täyttä varmuutta kaikista luonnontieteellisistä tosiseikoista. Siten pelkkä oletus ympäristön kannalta haitallisesta toiminnasta voi aiheuttaa sen kieltämisen. Tämä johtuu tulevaisuuteen suuntautuvan ympäristöoikeuden erityispiirteistä. Usein tarkkaa luonnontieteellistä varmuutta ei ole mahdollista saavuttaa tai sitä ei ehditä odottaa. Mitä vaarallisempia seurauksia tietyllä toiminnalla oletetaan olevan, sitä vähäisempää näyttöä rajoitusten tueksi edellytetään.³²

Usein periaatteet mielletään yleviksi tavoitteiksi, joiden saavuttamista voidaan pitää vain ihanteena. Erilaisista ympäristöperiaatteista puhuttaessa on kuitenkin tärkeää mieltää, että aineelliseen ympäristölainsäädäntöön sisäankirjoitetut periaatteet heijastuvat konkreettisella tavalla myös ympäristörikosoikeuteen.

Tämä käy hyvin ilmi Kainuun käräjäoikeuden 13.6.2016 antaman tuomion 16/119685 syyttäjän rangaistusvaatimuksia koskevasta osasta niin kutsutussa Talvivaara-jutussa. Vastaaajille luettiin syytteet törkeästä ympäristön turmelemisesta. Syytteen mukaan vastaajat olivat ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavaa toimintaa harjoittaessaan laiminlyöneet noudattaa ennaltaehkäisyn ja haittojen minimoinnin periaatetta, varovaisuus- ja huolellisuusperiaatetta, parhaan käyttökelpoisen tekniikan periaatetta ja aiheuttamisperiaatetta. Lisäksi syyttäjän mukaan vastaajat olivat laiminlyöneet toimintaa harjoittaessaan olla riittävän selvillä toimintansa ympäristövaikutuksista, ympäristöriskeistä ja haitallisten vaikutusten vähentämismahdollisuuksista, sekä laiminlyöneet noudattaa pilaantumien torjuntavelvoitetta.

---

³⁰ Pöyhönen 2000, s. 21.

³¹ Hollo 2009, s. 19.

³² Ekroos ym. 2012, s. 23.

2.3 Ympäristöoikeudelliset ohjauskeinot

Ihmisten toimintaa ohjaavat nykyisin lukemattomat säännökset ja viranomaiskontrolli. Samalla epävirallisen sosiaalisen kontrollin on katsottu vähentyneen. Aikaisemmin ihmisten toimintaa ohjanneiden paikallisyhteisöjen, kuten asuinympäristön tai koulun, kirjoittamattomien sääntöjen ja toimintatapojen tilalle ovat tulleet yhä enenevässä määrin kirjoitetut lait ja julkiset viranomaiset.³³ Ympäristöoikeudellinen sääntely ei tee tästä kehityksestä poikkeusta. Ympäristöllisiä ohjauskeinoja ovat ne välineet, joiden avulla ympäristön tilatavoitteet pyritään säilyttämään. Ohjauskeinoilla voidaan vaikuttaa inhimilliseen käyttäytymiseen eri tavoin ja eri tasoilla.³⁴

Omnistuneen ympäristönsuojelun edellytyksenä voidaan pitää konsensusta siitä, että ihmisen ja ympäristön suhteen sääntely vaatii erilaisten ekologisten, sosiaalisten ja kulttuuristen näkökohtien yhteensovittamista. On selvää, että ympäristöpoliittinen päätöksenteko on vaikeaa, koska kyse on niin monien oikeutettujen intressien turvaamisesta. Usein joudutaankin tekemään punnintaa siitä, mikä intresseistä ansaitsee eniten tulla turvatuksi ja mikä ei. Silloin kun joudutaan tekemään intressipunnintaa esimerkiksi uhanalaisen eläimen säilymisen ja yhteiskuntakehityksen välillä, on selvää, ettei yksinkertaisia vastauksia ole tarjolla.³⁵

Koska oikeudellinen ohjaus voi koskea vain ihmisen toimintaa, turvaamistavoitteet on muotoiltava jollain tavoin tätä ohjaaviksi. Tapoja voivat olla tiedon lisääminen, järkeen tai moraaliin vetoaminen sekä taloudellisten ja oikeudellisten ohjauskeinojen käyttö.³⁶

Käyttäytymiseen vaikuttaminen voi tapahtua kolmella tasolla. Moraalisella tasolla ihmiset toimivat eettisten vakaumustensa perusteella ympäristötavoitteiden mukaisesti ilman ulkoisia pakotteita tai kannustimia. Taloudellisella tasolla hintamekanismi saa ihmiset toimimaan tavoitteiden mukaisesti. Kolmas ja viimeinen taso on oikeudellinen taso, jossa toimintaa ohjataan tavoitteiden suuntaiseksi oikeusnormein ja niihin liittyvin sanktioin. Käytännössä eri ohjauskeinot toimivat kuitenkin yhdessä.³⁷ Ympäristönsuojelussa rikosoikeus voidaan nähdä viime sijaisena keinona ihmisten toimintaan vaikuttamisessa.

Ohjauskeinoilla voidaan pyrkiä edistämään ympäristön kannalta suotuisaa käyttäytymistä, kuten kierrätystä tai hillitsemään haitallista toimintaa, kuten ympäristön kuormittamista. Ohjaus

---

³³ Ervasti & Nylund 2014, s. 29.

³⁴ Kuusiniemi ym. 2013, s. 107.

³⁵ Pirjatanniemi 2001, s. 2.

³⁶ Kokko 2003, s. 56. Kokko kirjoittaa biodiversiteetin säilyttämisen turvaamisesta, mutta yleistäen tämä pätee kaikkeen ympäristölliseen ohjaukseen.

³⁷ Kuusiniemi ym. 2013, s. 107, 110.

itsessään voi kohdistua joko hyödykkeiden tuotantoon tai kulutukseen.³⁸ Ohjauskeinojen rakenteessa on nähtävissä kaksi ääripäätä. Toisessa päässä ovat ne tilanteet, joissa alue tai kohde pyritään suojelemaan ja eristämään täysin ihmisen toiminnalta ja vaikutukselta. Tyypillisenä esimerkkinä on suojelukohde. Toisessa ääripäässä ovat ne nykyisin harvat tapaukset, joissa ympäristön käyttö on vapaata, eikä käytölle tai toiminnalle ole asetettu rajoituksia.

Oikeudellistumista on lisännyt myös ohjauskeinojen sisällöllinen kehittyminen. Joustavat normit, jotka ovat hyvin tyypillisiä ympäristöoikeudelle, mahdollistavat säännösten olosuhteiden mukaisen joustavan tulkinnan. Joustavat normit ovatkin siirtäneet alun perin lainsäätäjille varattua harkintavaltaa lainkäyttäjille. Samalla se vähentää tarvetta yksityiskohtaisiin ja monimutkaisiin säännöksiin. Joustavien normien tarvetta ei voida kiistää nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Toisaalta tietyissä, ihmisten oikeusturvan kannalta keskeisissä asioissa, kuten rikosoikeudessa, säännösten tulisia aina olla helposti ymmärrettäviä ja ajantasaisia.³⁹

---

³⁸ Kuusiniemi ym. 2013, s. 107.

³⁹ Tarasti 2002, s. 577–580.

3 YMPÄRISTÖRIKOSOIKEUDEN TARKASTELUA

Rikostyyppinä ympäristörikos on usein hyvin poikkeava siitä, mitä suomalaisessa yhteiskunnassa yleensä on totuttu pitämään rikollisena. Usein ihmiset mieltävät rikokset henkeen, terveyteen tai omaisuuteen kohdistuviksi teoiksi. Ympäristörikos onkin eräänlainen oman alansa kummajainen. Suojeltava oikeushyvä voidaan kokea epämääräiseksi ja uhritaho on perinteisestä poikkeava. Tunnusmerkistöt ovat hankalia, eivätkä rikosoikeuden yleiset opit ja käsitteistö oikein tunnu sopivan järjestelmään.⁴⁰ Tämä ei kuitenkaan tee ympäristörikoksista mitenkään vähämerkityksellistä yhteiskunnallista ilmiötä

Perinteisen käsityksen mukaisesti ympäristörikoksen käsilläolo edellyttää tunnusmerkistön mukaisuutta, oikeudenvastaisuutta ja syyllisyyttä.⁴¹ Rikoslain (RL, 39/1889) kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 1995 lakiin tuli uusi ympäristörikoksia koskeva luku, johon kerättiin aiemmin laissa hyvin hajallaan olleet ympäristökriminalisointeja koskevat säännökset. Lain uudistamisen myötä ympäristö sellaisenaan sai tunnustetun ja suojeltavan oikeushyvän aseman. Tavoitteena oli, että ympäristön kiistämättömän suuren merkityksen vuoksi sen vahingoittamisen paheksuttavuus tulisi näkymään myös tuomittavissa rangaistuksissa.⁴² Tahtotila ympäristön suojelemiseksi oli siis selvä ja ympäristön ja luonnon merkitys paitsi ihmisille, myös sellaisenaan itsenäisenä suojeltavana oikeushyvä, tunnustettiin selvästi.

3.1 Ympäristörikos yhteiskunnan ilmiönä

Ympäristörikosoikeus on osa ympäristö- ja luonnonsuojelua koskevaa kokonaisuutta ja näin alisteinen ympäristöoikeuden tavoitteille ja opeille. Vaikka rikosoikeuden ja kestävän kehityksen rinnastaminen kuulostaa järjettömältä, viime kädessä kyse on kuitenkin ihmisten ohjaamisesta ottamaan huomioon niitä seikkoja, joilla on merkitystä tulevien sukupolvien kannalta.⁴³ Tämä on myös ympäristöperusoikeuksien mukaista.

Rikoslain esitöissä todetaan, että ympäristönsuojelu on noussut viime vuosikymmenien aikana niin Suomessa kuin kansainvälisesti tarkastellen, kaikkein tärkeimpien käsiteltävien asioiden

---

⁴⁰ Pirjatanniemi 2005, s. 34. Pelkästään ympäristö käsitteenä on varsin monimutkainen. Albert Einsteinin toteamus "The environment is everything that isn't me" lienee yksi parhaista yrityksistä määritellä yksinkertaisella tavalla ympäristön käsitettä. UNESCO:n vuoden 1976 yleiskokouksen päätöslauselman määritelmä on huomattavasti mutkikkaampi: "ympäristö on sellainen luonnon muodostama tai ihmisen aikaansaama kokonaisuus, joka vaikuttaa siihen, miten nämä alueet hahmotetaan, tai joka liittyy niihin suoraan fyysisesti tai sosiaalisin, taloudellisin tai sivistyksellisin sitein."

⁴¹ Frände 2005, s. 10.

⁴² HE 94/1993 vp, s. 178.

⁴³ Pirjatanniemi 2005, s. 57.

joukkoon. Määrätietoinen ympäristöpolitiikka tarvitsee useiden erilaisten ohjauskeinojen suunnitelmallista käyttämistä ja yhteensovittamista. Keskeisimpinä ja samalla vaikuttavimpina ensisijaisina ohjauskeinoina voidaan pitää hallinnollisia ja taloudellisia ohjauskeinoja, mutta näiden keinojen lisäksi tarvitaan kuitenkin myös rikosoikeudellista sääntelyä.⁴⁴ Ympäristöperusoikeudet eivät koskaan yksinään perusta rikosoikeudellista vastuuta, vaan kriminalisointi toteutuu aina muun lainsäädännön tuella ja välityksellä. Säättämällä vastuun luonnosta ja ympäristöstä kuulumisesta kaikille, haluttiin korostaa sitä, että ympäristönsuojelu edellyttää laajaa yhteistyötä eri tahojen ja toimijoiden kesken.⁴⁵

Rikosoikeus on vuosien saatossa joutunut muuttamaan muotoaan yhteiskunnan kehityksen mukana. Moderni rikosoikeus joutuu toimimaan myös yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisijana sen sijaan että se tyytyisi vain perinteiseen rooliinsa ihmisten välisten konfliktien ratkaisijana. Nykyinen rikosoikeus voidaankin nähdä tavoiterationaaliseksi: rikosoikeus on tullut yhdeksi osaksi yhteiskunnan sääntelyä ja yhteiskuntapolitiikan välineitä.⁴⁶ Ympäristörikosoikeus voidaan nähdä selvästi osana tätä ilmiötä.

Toisaalta on perustellusti esitetty näkemyksiä, joiden mukaan rikosoikeus ei ole parhaimmillaan yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisijana. Tällöin on huomautettu, että usein esimerkiksi ympäristö- ja työoikeudelliset ongelmat ratkeaisivat tehokkaammin ja paremmin muilla kuin rikosoikeudellisilla keinoilla. Silloin kun suuria yhteiskunnallisia ongelmia liitetään osaksi rikosoikeudellista järjestelmää, vaarana on aina rikosoikeudellisen sääntelyn tarpeeton leviäminen. Ympäristörikosoikeus onkin saanut osakseen myös kritiikkiä. Voidaan väittää, että se liikkuu harmaalla alueella, jolla se ei oikeastaan pysty tosiasiallisesti pureutumaan mihinkään oleelliseen samalla kun se tavoittelee selvästi liikaa. Lopulta ympäristöoikeus pyrkii ratkaisemaan usein suuria yhteiskunnallisia kysymyksiä. Rikosoikeuden nivominen näin suuriin ja moniulotteisiin kysymyksiin voi vaikuttaa ongelmalliselta.⁴⁷

Toisaalta on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan rikosoikeudellakaan ei ole lupa jähmettyä. Tällöin viitataan siihen, että myös rikosoikeuden tulee kehittyä yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Rikosoikeuden tehtävä on kuitenkin lopulta aina suojata niitä arvoja, joita ihmiset pitävät tärkeinä. Tällöin oleellista on yksilön vastuun toteutuminen ja siihen liittyvä paheksuttavasta toiminnasta johtuva moitteen kanavoiminen.⁴⁸

---

⁴⁴ HE 94/1993 vp, s. 177–178.

⁴⁵ HE 309/1993 vp, s. 66.

⁴⁶ Pirjatanniemi 2005, s. 21.

⁴⁷ Pirjatanniemi 2005, s. 21–22.

⁴⁸ Pirjatanniemi 2005, s. 21–22.

Ympäristökriminalisointeja on puolustettu myös muilla näkemyksillä. *Lazaruksen* mukaan ympäristörikos voi olla vaikutuksiltaan hyvin merkittävä ja koskettaa suurta joukkoa ihmisiä. Toisin kuin esimerkiksi pahoinpitelyssä, ympäristörikoksen vaikutuspiiri voi esimerkiksi laajoissa saastumistapauksissa olla tuhansien ihmisten laajuinen. Ei olekaan mitään syytä olettaa, että ympäristörikoksen tekijän teon moitittavuus olisi yhtään sen alhaisempi kuin muidenkaan rikosten tekijöiden. Ympäristörikos on tyypillisesti myös yritystoimintaan liittyvä taloudellinen valinta. Yritys voi laiminlyödä lakisääteisiä ympäristövelvoitteitaan parantaakseen kilpailukykyään. Olisikin omiutuista ajatella, että voiton maksimointiin tähtäävä rikollinen toiminta, joka on useissa muissa yhteyksissä hyvin ankarasti kriminalisoitu, olisi ympäristön ollessa kyseessä yhtään vähemmän moitittavaa toimintaa.⁴⁹ Ilman ympäristökriminalisointeja yritykset vain viertäisivät mahdollisista sanktioista koituvat kulut eteenpäin tuotteiden loppukäyttäjien maksettaviksi. Tällöin rikollinen toiminta olisi tosiasiallisesti kannatettavaa.⁵⁰ Ympäristökriminalisointeja voidaan puolustaa, koska rikoksesta seuraavaa yhteisön paheksuntaa ei voida yleensä mitata rahassa.⁵¹ Tämä kannustaa toimijoita lainmukaiseen toimintaan.

3.2 Ympäristö suojeltavana oikeushyvä

Ympäristörikoksia voidaan lähestyä kriminalisointien sisällöllisistä kriteereistä käsin. Rikosoikeus perustuu aina arvokkaina pidettyjen oikeushyvien suojeluun. Yksilöllisten oikeushyvien, kuten hengen ja terveyden lisäksi, se voi kohdistua myös yhteisöllisiin oikeushyviin, kuten ympäristön suojeluun. Tämä on mahdollista, vaikka yhteisölliset intressit ovat palautettavissa yleensä vain välillisesti perusoikeuksiin. Tästä aiheutuu ongelmia oikeushyväopin kannalta silloin, kun rikosoikeuden keinoin uskotaan pystyttävän reagoimaan yhteiskunnallisesti ongelmalliseksi koettuun käyttäytymiseen.⁵² Tavoitteena voidaan kuitenkin pitää Fränden näkemystä siitä, että rikosoikeus suojaa demokraattisessa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa vain niitä arvoja, jotka hyödyttävät joko suoraan tai epäsuorasti ihmisten vapauspiiriä, eli autonomiaa. Rikosoikeuden käyttäminen on pidetty hyväksyttävänä, koska tähän mennessä ei ole keksitty muuta yhtä tehokasta järjestelmää yhteiskunnallisen järjestyksen takaamiseksi. Vaikuttaa siltä, että rangaistusjärjestelmä kuuluu jollain tavalla osaksi jokaista modernia yhteiskuntaa: tähän

---

⁴⁹ Lazarus 1993, s. 879.

⁵⁰ Lazarus 1993, s. 880.

⁵¹ Tapani & Tolvanen 2013, s. 40.

⁵² Tapani & Tolvanen 2013, s. 79–80. Kirjoittajat toteavat, että jos rikosoikeutta haluttaisiin käyttää yhteiskunnallisten suurten ongelmien ratkaisijana, tarvittaisiin lisää tietoa niistä rakenteellisista kytköksistä ja vaikutusmekanismeista, joilla kollektiivinen oikeushyvä liitetään kohteen yksilön perusoikeuksiin.

mennessä yksikään valtio ei ole luopunut täysin rikosoikeudellisten rangaistusjärjestelmien käyttämisestä.⁵³

Rikosoikeusjärjestelmä kiinnittyy luottamuksen suojaamisen. Ihmisten pitää pystyä luottamaan tiettyyn rajaan saakka siihen, että toiset ihmiset toimivat lainmukaisesti. Toisaalta myös yhteiskunnallisten instituutioiden tulee olla luottamuksen arvoisia. Luottamuksen suojaaminen rikosoikeuden keinoin kuulostaa kuitenkin abstraktilta. Samalle rikosoikeusjärjestelmälle vaikuttaa kadottavan yhteytensä perusoikeusjärjestelmään, jos suojeltavana oikeushyvinä on epämääräinen luottamuksen suojaaminen.⁵⁴

Vaativuudesta rikosoikeuden ankkuroimisesta perusoikeuksiin voidaan selventää vertaamalla konkurssirikosten ja ympäristörिकosten suhdetta perusoikeuksiin. Konkurssirikokset ja niihin usein kytkeytyvät verorikokset murentavat voimakkaasti tehokkaan taloudellisen toiminnan edellyttämää luottamusta. Velallisen rikokset vääristävät kilpailua ja aiheuttavat yhteiskunnallisesti ja moraalisesti haitallisia seuraamuksia talouden rakenteissa ja erilaisissa vaihdantaprosesseissa.⁵⁵ Ympäristörikos aiheuttaa samoja seuraamuksia. Talousrikostyyppisenä se usein vääristää kilpailua ja aiheuttaa yhteiskunnallisesti haitallisia seuraamuksia sekä moraalien alenemista.

Ensisilmäykseltä vaikuttaa, että velallisen epärehellisyysäännös suojaa talouden tervettä toimintaa ja kansantaloutta.⁵⁶ Lähtökohtana on kuitenkin pidettävä, että velallisen epärehellisyysäännöksellä suojataan velkojien taloudellista etua, eli varallisuutta.⁵⁷ Analogisesti päätellen voimme todeta, että ympäristörikossääntely ei suojaakaan ympäristöä ihmisen terveellisenä elinympäristönä, vaan ympäristöarvoja itsenäisinä oikeushyvinä. Päätelmä on linjassa rikoslain kokonaisuudistusta koskevien esitöiden kanssa luonnon itseisarvosta.⁵⁸

Vaikuttaakin siltä, että ympäristörikossääntelylle asetetut tavoitteet eivät oikein kohtaa kriminalisointien sisällöllisten vaatimusten kanssa. Vaikka oletamme, että ympäristökriminalisointien tarkoitus on ensisijaisesti elinympäristön kollektiivinen turvaaminen, rikoslainsäädännön vaikutusmekanismi ei toimi näin kuin korkeintaan välillisesti. Silloin kun ympäristöarvot saavat itseisarvoisen aseman rikosoikeudellisessa järjestelmässä, oikeushyväoppi ei oikein tunnu

---

⁵³ Frände 2005, s. 21, 23.

⁵⁴ Tapani & Tolvanen 2013, s. 83–84. Myös Fränden mukaan oikeusperiaatteet, jotka luovat perustan objektien arvottamiselle, täytyy olla aina ankkuroitavissa perusoikeuksiin ja -vapauksiin, ks. lisää Frände 2005, s. 23.

⁵⁵ Tapani & Tolvanen 2013, s. 83–84.

⁵⁶ Esimerkiksi Harri Vento on nähnyt asian näin, ks. lisää Vento 1994, s. 142.

⁵⁷ Tapani & Tolvanen 2013, s. 83–84.

⁵⁸ HE 94/1993 vp, s. 178–179.

istuvan niihin toiveisiin, joita ympäristörikosoikeudelle on asetettu. Saattaakin olla väärin olettaa, että kriminalisoinneilla ylipäättään voitaisiin vaikuttaa suuriin yhteiskunnallisiin ongelmiin, vaikka ympäristörikosoikeus välillisesti toimiikin kollektiivisen oikeushyvän turvaajana.

Käytännössä lainsäätäjät onnistuu vain harvoin luomaan uusia moraalिसääntöjä rikosoikeudellista sääntelyä lisäämällä. Sen sijaan on täysin mahdollista, että kriminalisointi avaa ihmisten silmät näkemään tietyn toiminnan haitallisuuden. Näin on käynyt esimerkiksi juuri ympäristörikonalisointien kohdalla.⁵⁹ Oikeushyväoppi ei myöskään tarkoita sitä, että kaikki moitittava käytös olisi kriminalisoitava. Kriminaalipoliittisesti vahingonkorvaus tai muut yhteiskunta- ja sosiaalipoliittiset keinot ovat usein perustellumpia. Kriminalisointipäätöksessä on lopulta yleensä kyse punninnasta, jossa vastakkain asetetaan ihmisten toimintavapauden rajoitus ja rangaistusuhalla saatava preventiivinen hyöty.⁶⁰

3.3 Ympäristö- ja luonnonvararikokset rikoslaisissa

Tyypillistä ympäristörikossäännöksille on niiden vahva liityntä aineelliseen ympäristölainsäädäntöön. Rikoslaisissa mainitut teonkuvaukset eivät ole itsenäisiä, vaan rangaistavuus perustuu tiettyjen ympäristösäännösten tai -määräysten vastaisuuteen. Kriminalisointi voi liittyä myös toimintaan kokonaan ilman lupaa tai lupamääräysten vastaisesti.

Perustuslain 8 §:ssä ja Suomea velvoittavissa ihmisoikeussopimuksissa säädetään rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta. Sisällöllisesti laillisuusperiaatteeseen kuuluu neljä kieltä. Praeter legem -kiellon mukaan tuomari ei voi mennä lain ulkopuolelle syytetyn vahingoksi. Analogiakiellon mukaan tuomari ei koskaan voi tulkita lakia analogisesti syytetyn vahingoksi. Rikosoikeudellinen taannehtivuuskielto estää lainsäätäjää säätämästä ja tuomaria soveltamasta taannehtivaa lakia syytetyn vahingoksi. Neljäs kieltö on nimeltään epätäsmällisyyskielto.⁶¹

Epätäsmällisyyskiellolla rikoslaille on sisällöllisesti asetettu vaatimus täsmällisyydestä. Rikoslain on oltava aina tarkkarajaista. Lainsäätäjään kohdistettuna vaatimus tarkoittaa, että rangaistuskainen teko ja siitä seuraava rangaistus tulee kuvata riittävällä tarkkuudella laissa.

Vaikka kriminalisoinnin on pääsäännön mukaan oltava nimenomaan eduskuntalailla kielletty teko, myös avoimien rangaistussäännösten käyttö on katsottu sallituksi. Näissä niin kutsutuissa blanko- kriminalisoinneissa varsinaisen rangaistussäännös ja tunnusmerkistö on erotettu toisistaan. Tällöin rangaistavan käyttäytymisen kuvaus on usein etsittävä muusta lainsäädännöstä tai

---

⁵⁹ Frände 2005, s. 28.

⁶⁰ Tapani & Tolvanen 2013, s. 81.

⁶¹ Tapani 2002, s. 940.

asetusten tasoisista säännöksistä. Blanko- tekniikka voi käytännössä johtaa ongelmiin laillisuusperiaatteen mukaisen täsmällisyysvaatimuksen kannalta.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan blankorangaistussäännöksen on täytettävä tietyt vaatimukset ollakseen rikosoikeudellisesti hyväksyttävä. Blankorangaistussäännösten valtuutusketjujen tulee olla täsmälliset ja tekojen rangaistavuuden edellytykset ilmaisevien aineellisten säännösten tulee olla kirjoitettu rikossäännöksiltä vaaditulla tarkkuudella. Tämän lisäksi säännökset käsittävästä normistosta on käytävä ilmi normin rikkomisen rangaistavuus. Viimeisenä edellytetään, että kriminalisoinnin sisältävässä säännöksessä on jonkinlainen asiallinen luonnehdinta kriminalisoitavaksi tarkoitetusta teosta.⁶²

Rovaniemen hovioikeuden 22.3.2018 antamasta tuomiosta nro 112404 Talvivaara-jutussa ilmenee, että puolustus vetosi käräjäoikeuden tuomion laillisuusperiaatteen vastaisuuteen ja praeter legem- kieltoon. Puolustus vetosi väitteensä, että käräjäoikeus oli virheellisesti tulkinnut ympäristönsuojelulain (527/2014) 5 §:n 1 momentin asettaman selvilläolovelvollisuuden ja rikoslain 48 luvun 1 §:n muodostavan blankorangaistussäännöksen. Puolustus katsoi, että selvilläolovelvollisuus oli luonteeltaan yleinen ympäristöoikeudellinen velvollisuus, eikä se voinut perustaa rikosoikeudellista vastuuta. Hovioikeus kuitenkin katsoi, että kyseessä oli laintasoisesti toiminnanharjoittajalle asetettu velvoite, jonka rikkomisen rangaistavuus käy laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla ilmi säännöksestä.

3.4 Rikoslain 48 luvun mukaiset ympäristön turmelemisrikokset

Rikoslain 48 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan kiellettyä on tahallisesti tai törkeän huolimattomuuden vuoksi saattaa, päästää tai jättää ympäristöön esine, aine, säteilyä tai muuta sellaista lain tai sen nojalla annetun säännöksen, yleisen tai yksittäistapausta koskevan määräyksen vastaisesti. Kriminalisoitua on myös edellä mainittu toiminta ilman laissa edellytettyä lupaa tai lupaehtojen vastaisesti. Rangaistusasteikko perusmuotoisesta ympäristön turmelemisrikoksesta on sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Rikoslain 48 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan kohtien a-m mukaan ympäristön turmelemista on myös tahallinen tai törkeä huolimattomuus valmistettaessa, luovutettaessa, kuljetettaessa, käytettäessä sekä säilytettäessä ainetta, valmistetta, seosta, tuotetta, esinettä tai laitetta vastoin:

- a) vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden käsittelyn turvallisuudesta annettua lakia,
- b) kemikaalilakia,
- c) REACH-asetusta,

---

⁶² PeVM 25, 1994 vp, s. 8.

- d) CLP-asetusta,
- e) biosidiasetusta,
- f) kasvinsuojeluaaineasetusta,
- g) a–f alakohdassa mainitun säädöksen tai ympäristönsuojelulain (527/2014) nojalla annettua säännöstä,
- h) otsonikerrosta heikentävistä aineista annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 1005/2009,
- i) tietyistä fluoratuista kasvihuonekaasuista annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 842/2006,
- j) pysyvästä orgaanisista yhdisteistä sekä direktiivin 79/117/ETY muuttamisesta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 850/2004,
- k) pesuaineista annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 648/2004 3, 4 tai 4 a artiklaa,
- l) jätelain (646/2011) 147 §:n 2 momentissa mainittua säännöstä taikka
- m) jätelain nojalla annettua säännöstä, yksittäistapausta koskevaa määräystä tai kieltoa.

RL:n 48 luvun 1 §:n 1 momentin kohtien 3 ja 4 mukaisesti kriminalisoitua on laiminlyödä jätelain mukainen jätehuollon järjestämisvelvollisuus ja tuoda tai viedä maasta sekä siirtää Suomen alueen kautta jätettä vastoin jätelakia, sen nojalla annettua säännöstä tai yksittäistapausta koskevaa määräystä taikka jätteiden siirrosta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 1013/2006.

RL:n 48 luvun 1 §:n kohdan 5 mukaisesti kiellettyä on tuoda maahan tai viedä maasta ainetta, valmistetta tai tuotetta vastoin:

- a) ympäristönsuojelulain nojalla annettua asetusta,
- b) otsonikerrosta heikentävistä aineista annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 1005/2009,
- c) tietyistä fluoratuista kasvihuonekaasuista annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 842/2006,
- d) vaarallisten kemikaalien viennistä ja tuonnista annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) N:o 649/2012,

e) pysyvistä orgaanisista yhdisteistä sekä direktiivin 79/117/ETY muuttamisesta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 850/2004 tai

f) metallisen elohopean ja tiettyjen elohopeayhdisteiden ja -seosten viennin kieltämisestä sekä metallisen elohopean turvallisesta varastoinnista annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 1102/2008.

RL 48 luvun 1 §:n kohdan 6 kohta käsittelee muuntogeeniä organismeja. Sen mukaan kriminalisoitua on viedä maasta muuntogeenisiä organismeja, niitä sisältäviä elintarvikkeita tai rehuja vastoin muuntogeenisten organismien valtioiden rajat ylittävistä siirroista annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EY) N:o 1946/2003.

Lain myöhemmin asetuksella voimaan tuleva 7 kohta koskee aluskierrätystä. Kriminalisoitua on aluskierrätyksestä sekä asetuksen (EY) N:o 1013/2006 ja direktiivin 2009/16/EY muuttamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 1257/2013 vastaisesti laiminlyödä huolehtia siitä, että asetuksen 5 artiklassa tarkoitettu vaarallisten materiaalien luettelo on ajan tasalla silloin kun alus toimitetaan aluspurkamoon, tai siirtää aluksen purettavaksi muualle kuin asetuksen 16 artiklassa tarkoitettussa eurooppalaisessa luettelossa mainittuun aluspurkamoon.

Rikoslain 48 luvun 1 §:n 1 momentin kohtien 1-7 tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että teko on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista tai muuta vastaavaa ympäristön haitallista muuttumista, roskaantumista tai vaaraa terveydelle. Ensimmäisen momentin kohdista 4-6 rangaistavaksi on määritelty myös tahallisen rikoksen yritys.

Ympäristön turmelemisesta voidaan tuomita rikoslain 48 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan myös se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ryhtyy muutoin kuin 1 momentissa tarkoitulla tavalla muuttamaan ympäristöä vastoin maankäyttö- ja rakennuslakia (132/1999), vesilakia (587/2011), maa-aineslakia (555/1981) tai Saimaan ja Vuoksen juoksutussääntöä. Tunnusmerkistö täyttyy myös silloin, kun rikotaan edellä mainittujen normien nojalla annettua säännöstä, yleistä tai yksittäistapausta koskevaa määräystä, kaavaa tai lupaa siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vakavuudeltaan ympäristön pilaantumiseen rinnastettavaa muuttumista. Säännöksellä kriminalisoidaan ympäristöön vaikuttava toiminta, jolla ympäristöolosuhteita muutetaan muulla kielletyllä tavalla kuin ympäristöä pilaamalla. Tällaiseksi toiminnaksi voidaan katsoa esimerkiksi luonnon toimintojen haitallinen muuttaminen, ympäristön viihtyisyy-

den vähentyminen tai maisemakuvan turmeltuminen. Säännöksen sanamuodon perusteella ympäristön muuttumista ei ole vielä tarvinnut tapahtua, mutta toiminnan, joka on omiaan aiheuttamaan ympäristön muuttumista, on pitänyt jo alkaa.⁶³

Ympäristökriminalisoinneissa pilaantuminen ja turmeleminen ovat oleellisia käsitteitä. Ympäristön pilaantumisen käsitettä käytetään ympäristönsuojelulain lisäksi myös vesi- ja ympäristövahinkolaissa. Ympäristönsuojelulain 3 §:n mukaisesti pilaantumisesta on esimerkiksi ihmisen toiminnasta johtuva aineen, energian, melun, värinän, säteilyn, valon, lämmön tai hajun päästäminen ympäristöön siten että siitä aiheutuu yksin tai yhdessä muiden päästöjen kanssa terveyshaittaa, haittaa luonnolle tai esimerkiksi haittaa omaisuudelle ja sen käytölle. Laissa pilaantuminen on kuvattu hyvin laaja-alaisesti ja se voi olla myös esimerkiksi viihtyisyyden tai kulttuuriarvojen vähentymistä tai muuta yleisen tai yksityisen edun loukkaamista.

Rikoslaissa omaksuttu ympäristön turmelemisen käsite on pilaantumisesta laajempi. Ympäristön turmeleminen voidaankin määritellä kaikkien muiden käsitteiden yläkäsitteeksi, jossa rangaistussäännökset koskevat lähtökohtaisesti kaikkia ympäristölainsäädännön ja luonnonsuojelulainsäädännön vastaisia tekoja ja laiminlyöntejä.⁶⁴

KKO 2006:88 oli kyse siitä, täyttikö kaava-alueella suoritettu metsänhakkuu ympäristön turmelemisen rikoslain 48 luvun 1 §:n 3 momentin tunnusmerkistön. Syytetty oli suorittanut rantakaava-alueella metsän hakkuuta ja ajoväylien tekoa ilman toimenpide- ja maisematyölupaa. Syytetty oli kuitenkin tehnyt metsäkeskukselle ilmoituksen yhteensä noin 7 ha alueen käsittäneistä hakkuista.

Korkein oikeus totesi, että rakennuslain (464/1997) 124 a §:n 1 momentin mukaan rantakaava-alueella ei saa suorittaa muun muassa puiden kaatamista tai maanrakennustyötä ilman kunnanhallituksen lupaa. Vuoden 2000 alusta voimassa olevan maankäyttö- ja rakennuslain (MRL, 132/1999) 128 §:n mukaan maisemaa muuttavaa puiden kaatamista tai maanrakennustyötä ei saa suorittaa asemakaava-alueella ilman lupaa. Sääntely koskee myös aluetta, jolla on rantakaava. Vaikutuksiltaan vähäisiin toimenpiteisiin lupaa ei tarvita.

Syytetty vetosi toimenpiteiden olleen niin vähäisiä, ettei niihin tarvittu lupaa. Lisäksi hän vetosi lain vaikeaselkoisuuteen ja siihen, että toimenpiteet olivat metsänhoidon kannalta välttämättömiä ja metsäkeskuksen hyväksymiä.

Oikeus totesi, että minkä tahansa haitallisen muutoksen aiheuttaminen ympäristössä ei ole ympäristön pilaamista. Haitan on oltava merkittävä tai yleinen, jotta se voi täyttää RL:n 48 luvun 1 §:n 3 momentin mukaisen vakavuudeltaan ympäristön pilaantumiseen rinnastettavan muuttumisen tunnusmerkistön. Rantakaava-alueessa puolestaan muodostaa kokonaisuuden, jossa on erityisesti korostettu maiseman säilymistä, ympäristön yleistä viihtyvyyttä ja virkistyskäytön mahdollisuuksia. Jutussa katsottiin näytetyksi, että

---

⁶³ Kuusiniemi ym. 2013, s. 1764–1765.

⁶⁴ Hollo 2009, s. 228.

toimenpiteet olivat kaava-alueen eri osissa eri tavoin vahingoittaneet maisemakuvaa, vähentäneet yleistä viihtyvyyttä ja ympäristön soveltuvuutta virkistyskäyttöön. Syytetyn katsottiin pitäneen tietää, että avohakkuut ja tieurat aiheuttavat vakavan haitallisen muutoksen ympäristössä. Siten toiminta täytti tahallisen ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön.

Ympäristön turmelemisrikoksissa sääntelylle ominaista on, että rikosoikeudellista tunnusmerkistön täyttymistä joudutaan arvioimaan ympäristölainsäädännön normistosta käsin. Tämän vuoksi alati muuttuvilla ympäristösäädöksillä ja niihin liittyvällä tieteellisellä tiedolla on suuri merkitys rikosoikeudellisen vastuun syntymisessä. Tämä onkin ymmärrettävää ympäristöoikeudellisen sääntelyn erityispiirteiden valossa. Täysin yksiselitteisiä teonkuvauksia ei voida kirjoittaa ilman tietoa luonnontieteellisistä tosiseikoista. Toisaalta tämä aiheuttaa ongelmia, koska blanko- kriminalisoinnit aiheuttavat epätietoisuutta rangaistavuuden rajoista.

Ympäristön turmelemisen syyksilukeminen edellyttää tekijän törkeää huolimattomuutta tai tahallisuutta. Arviointi suoritetaan rikoslain 3 luvun 7 §:n 2 momentin mukaisesti kokonaisarvostelun perusteella. Tällöin huomioon otetaan rikotun huolellisuusvelvoitteen merkittävyys, vaarantettujen etujen tärkeys, loukkauksen todennäköisyys, riskinoton tietoisuus ja muut tekijään ja tekoon liittyvät olosuhteet ja seikat.

Rangaistavaksi määritelty turmeleminen tai sen vaara voi syntyä esimerkiksi päästöistä, aineiden käsittelystä tai vastoin määräyksiä suoritetusta jätteen käsittelystä.⁶⁵ Teonkuvaus on jätetty väljäksi ja se kattaa sekä aktiivisen toiminnan että laiminlyönnit.⁶⁶ Tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää lisäksi, että teko on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, muuta vastaavaa ympäristön haitallista muuttumista, roskaantumista tai vaaraa terveydelle. Ympäristörikkokset ovatkin tyypillisesti vaarantamisrikoksia. Rangaistavuus ei edellytä sitä, että vahinko tai konkreettinen vaaratilanne olisi syntynyt. Menettely viittaakin abstraktiin vaarallisuuteen ja soveltamisedellytyksiä harkittaessa joudutaan ottamaan kantaa siihen, onko teko luonteeltaan sellainen, josta yleensä aiheutuu ympäristön pilaantumista tai vaaraa ihmisten terveydelle. Tällöin harkinnassa voidaan luonnollisesti ottaa huomioon se, miten vakava mahdollisesti aiheutettu vahinko olisi ollut.⁶⁷

---

⁶⁵ Kuusiniemi 2001, s. 2.

⁶⁶ Kuusiniemi ym. 2013, s. 1760.

⁶⁷ HE 94/1993 vp, s. 189.

3.4.1 Törkeä ympäristön turmeleminen

Rikoslain 48 luvun 2 § mukainen törkeän tekemuodon täytyminen edellyttää, että ympäristölle tai terveydelle aiheutettu vahinko tai tällaisen vahingon vaara on erityisen suuri, ottaen huomioon aiheutetun tai uhkaavan vahingon pitkäaikaisuus, laaja ulottuvuus ja muut seikat. Törkeä tekemuoto voi olla käsillä myös silloin, kun teolla on tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Jotta kvalifioitu tekemuoto täytyisi, teon tulee kokonaisuutena arvioiden olla törkeä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että teko on joko tahallinen tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettu. Rangaistus törkeästä ympäristön turmelemisesta on vähintään neljä kuukautta, mutta enintään kuusi vuotta vankeutta. Rikoksen yritykseen sovelletaan vastaavasti mitä säädetään RL 48 §:ssä yrityksestä.

Talvivaara- jutussa syyttäjä uudisti Kainuun käräjäoikeudessa esittämänsä syytekuvauksen ja syytevaatimuksen Rovaniemen hovioikeudessa. Jutussa kaikille syytetyille vaadittiin rangaistusta kvalifioidusta tekemuodosta. Käräjäoikeus arvioi teot perusmuotoisiksi. Hovioikeus katsoi kuitenkin, että toimitusjohtaja A oli syyllistynyt törkeään ympäristön turmelemiseen siltä osin, kun syyte koski hallittujen jätevesipäästöjen ympäristöluvan vastaisuutta ja allaskapasiteetin riittämättömyyttä. Lisäksi kyse oli raffinaatin pumppaamisesta kipsisakkaaltaaseen siltä osin, kun tämä menettely edesauttoi altaan vuotoa. Koska A:n menettelyn vuoksi syntynyt vahinko ja vaara ympäristölle ja terveydelle oli erityisen suuri ottaen huomioon aiheutetun vahingon vakavuus, pitkäaikaisuus, laaja ulottuvuus ja muut seikat, teko katsottiin kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Toisaalta rangaistusta mitatessaan hovioikeus huomioi sen, ettei kyse ollut tahallisesta rikoksesta ja että rikos tapahtui luvanvaraisen kaivostoiminnan yhteydessä.

Syytetyistä B toimi Talvivaaran kaivoksella eri aikoina muun muassa ympäristöpäällikkönä, infrastruktuuripäällikkönä, kaivoksen johtajana ja tuotantojohtajana. Hän toimi Talvivaaran edustajana ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä ja ympäristö- ja vesitalousluvan hakumenettelyssä. B:n syyksi luettiin hallittujen jätevesipäästöjen koostumuksen ympäristöluvan vastaisuus. A ja B olivat yhdessä myös laiminlyöneet ympäristönsuojelulain 5 §:n mukaisen selvilläölovelvollisuutensa kaivoksen tutkimus-, suunnittelu- ja ympäristöluvan hakemusvaiheessa. Oikeus totesi, että B:n teko oli osaltaan aiheuttanut ympäristön muuttumista ja vesistöjen osalta erityisen suurena pidettävää ympäristön pilaantumisen vaaraa erityisesti ottaen huomioon uhkaavan vahingon pitkäaikaisuus ja laaja ulottuvuus. B:n katsottiin syyllistyneen ympäristön turmelemiseen, koska rikosta ei kokonaisuutena arvioiden voitu pitää törkeänä.

C toimi kaivoksen toimitusjohtajana 26.4.2012 lähtien. C:n syyksi luettiin perusmuotoinen ympäristön turmeleminen. Hänen syyllisyytensä kattoi törkeän huolimattoman aineen päästämisen ympäristöön ympäristöluvan vastaisesti ja vastoin ympäristönsuojelulain 7 §:ssä säädettyä maaperän pilaamiskieltoa. Tunnusmerkistön mukaisesti teon katsottiin olevan omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, muuta vastaavaa ympäristön haitallista muuttumista ja vaaraa terveydelle. Perusmuotoisen teon puolesta puhuivat C:n lyhytaikainen toiminta yhtiön vastuuasemassa sekä se, ettei hän ollut osallistunut kaivoksen suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa tehtyihin toimenpiteisiin.

D oli vastannut kaivoksen metallien talteenotto laitoksen johtamisesta. Kaikki syytteet D vastaan hylättiin myös hovioikeudessa. D:n osalta katsottiin, ettei hänellä ollut asemansa perusteella vastuuta syytteessä kuvatuista teoista.

Hovioikeus otti kunkin syytetytyn kohdalla kokonaisarvioinnissa huomioon esimerkiksi sellaisia seikkoja kuin ympäristön turmelemisesta ympäristölle ja terveydelle aiheutuneen vahingon ja vahingon vaaran sekä vakavuuden, vahingon pitkäaikaisuuden, laajan ulottuvuuden ja muut seikat. Myös syytettyjen vastuuasemalle kaivosyhtiössä ja aseman kestolle annettiin suurta merkitystä kokonaisarvioinnissa.

3.4.2 Ympäristörikkomus

Rikoslain 48 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti silloin, kun ympäristön turmeleminen huomioiden ympäristölle tai terveydelle aiheutetun vaaran tai vahingon vähäisyys ja muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentehtäjä tuomitaan ympäristörikkomuksesta. Ympäristörikkomus on käsillä myös tapauksessa, jossa tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikotaan ympäristönsuojelulain 122 ja 123 §:n nojalla annettuja määräyksiä tai laiminlyödään ympäristönsuojelulain 27–29 §:ssä tarkoitettu velvollisuus hankkia ympäristölupaa. Teko rangaistetaan ympäristörikkomuksena, ellei teko ole ympäristön turmelemisenä rangaistava. Ympäristörikkomuksena rangaistetaan myös tahallinen tai törkeän huolimaton vesiliikennelain 5 §:ää tai vesiliikennelain 15 §:n tai 16 §:n nojalla annetun kiellon tai rajoituksen rikkominen silloin, kun teko on omiaan aiheuttamaan vaaraa ympäristölle.

Teon katsominen perusmuotoa lievemmäksi teoksi edellyttää jonkin lieventävän seikan olemassaoloa. Lisäksi teon on kokonaisuutena arvioitaessa oltava vähäinen. Kun kyse on ympäristöluvan hakematta jättämisestä, arvioinnissa voidaan huomioda myös se, perustuuko luvanvaraisuus lain liitteenä olevaan laitosluetteloon vai hankkeen aiheuttamiin vaikutuksiin.⁶⁸ Rangaistusasteikko ympäristörikkomuksessa on sakosta enintään kuuteen kuukauteen vankeutta.

3.4.3 Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen

Rikoslain 48 luvun 4 §:ssä säädetään tuottamuksellisesta ympäristön turmelemisesta. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa muusta kuin törkeästä huolimattomuudesta johtuen puututaan ympäristöön 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa tai 3 momentissa tarkoitettulla tavalla tai rikotaan jätelakia, ympäristönsuojelulakia tai niiden nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä 1 §:n 1 momentin 2–6 kohdassa tarkoitettulla tavalla. Lisäksi edellytetään, että ympäristölle tai terveydelle aiheutettu vahinko tai tällaisen vahingon vaara on erityisen suuri, kun otetaan huomioon aiheutetun

---

⁶⁸ Kuusiniemi ym. 2015, s. 397.

tai uhkaavan vahingon pitkäaikaisuus, laaja ulottuvuus ja muut seikat. Rangaistus tuottamuksesta ympäristön turmelemisesta on sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi.

3.5 Rikoslain 48 a luvun mukaiset luonnonvararikokset

Rikoslakiin sisällytettiin vuonna 2002 luonnonvararikoksia koskeva 48 a luku. Luvussa säädetään metsästysrikoksesta (RL, 48 a 1 §), kalastusrikoksesta (RL, 48 a 2 §), metsärikoksesta (RL, 48 a 3 §), laittomasta Etelämantereen mineraaliesiintymään kajoamisesta (RL 48 a 3 §), puutavararikoksesta (RL, 48 3 b §) ja laittomasta saaliin kätkemisestä (RL 48 a 4§). Metsästysrikoksen ja laittoman saaliin kätkemisestä säädetään myös kvalifioitujen tekemuotojen osalta. Myös luonnonvararikoksien tunnusmerkistöt on usein toteutettu blanko- tekniikalla

Merkittävää näiden rikosten osalta on rikoslain 48 a 5 §:n mukainen syyttäjän rajoitettu syyte-oikeus. Jos kalastusrikoksella, metsästysrikoksella tai laittoman saaliin kätkemisellä on loukattu ainoastaan yksityistä oikeutta, syyttäjä ei saa nostaa syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Kyseessä on tällöin niin kutsuttu asianomistajarikos.

3.5.1 Metsästysrikos

Metsästysrikoksen käsilläolo edellyttää tahallisuuden tai törkeän huolimattomuuden lisäksi oikeudettomuutta. Rikoslain 48 a luvun 1 §:n mukaisesti kriminalisoitua on käyttää metsästyslaissa (Metsästyslaki, 615/1993) kiellettyä pyyntivälinettä, pyyntimenetelmää tai metsästää vastoin metsästyslaissa säädettyä moottorikäyttöisen kulkuneuvon käytön rajoitusta. Kriminalisoinnin piirissä on myös metsästäminen vastoin riistaeläinten rauhoitusajkoja tai metsästyskieltoa, rajoitusta ja kiintiötä. Samoin pyytäminen ilman vaadittua pyynti-, poikkeus tai hirvieläimen pyyntilupaa tulee rangaistavaksi metsästysrikoksena. Metsästysrikokseen voi syyllistyä myös aiheuttamalla metsästäessään vaaraa tai vahinkoa ihmiselle tai toisen omaisuudelle. Myös yleisen turvallisuuden vuoksi annetun metsästyskiellon tai -rajoituksen rikkominen on kriminalisoitua. Rangaistusasteikko rikoksesta on sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Kvalifioitu tekemuoto täytyy silloin, kun metsästysrikoksessa rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, rikoksen kohteena on suuri määrä riistaeläimiä, tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä, rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai tapetaan ahma, ilves, karhu, metsäpeura, saukko tai susi taikka vahingoitetaan edellä mainittuja eläimiä. Lisäksi edellytetään, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rangaistusasteikko törkeästä metsästysrikoksesta vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta.

Rikoslain 48 a luvun 6 §:ssä säädetään metsästyskiellosta. Metsästysrikoksesta tuomittava henkilö, joka on menettelyllään osoittanut ilmeistä piittaamattomuutta metsästäystä koskevista säännöksistä, voidaan tuomita metsästyskieltoon vähintään yhdeksi ja enintään viideksi vuodeksi. Metsästyskielto tuomitaan syyttäjän vaatimuksesta. Törkeään metsästysrikokseen syyllistynyt on tuomittava metsästyskieltoon vähintään kolmeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Kielto voidaan jättää määräämättä erityisen painavista syistä.

3.5.2 Kalastusrikos

Kalastusrikos koskee tekoa, jossa kalastetaan räjähdyksellä tai muulla tavalla aikaansaattua painetta hyväksikäyttäen. Kyseeseen voi tulla myös ampuma-aseen tai sähkövirran käyttäminen kalastuksessa. Lisäksi kriminalisoitua on kalastaa huomattavassa laajuudessa vastoin kalastuslain (379/2015) tai sen nojalla annettua kalojen tai rapujen rauhoitusta tai pyynnistä annettujen muiden säännösten tai määräysten vastaisesti. Rikos on käsillä myös jos luvottomasti kalastuslain vastaisesti istutetaan tai siirretään vesialueelle kala- tai rapulajia, jota siellä ei ennestään ole siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kalakannalle tai kalavedelle. Rangaistusasteikko on sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta, ellei muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta. Kalastamalla vesistöille aiheutetut vahingot saattavat täyttää myös rikoslain 48 luvun 1 §:n ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön, jonka törkeästä tekemuodosta voi seurata vähintään neljän kuukauden ja enintään kuuden vuoden rangaistus.⁶⁹ Tahallisen rikoksen yritys on rangaistava.

3.5.3 Laittoman saaliin kätkeminen

Rikoslain 48 a luvun 4 §:n mukainen laittoman saaliin kätkeminen liittyy kalastus- ja metsästysrikoksiin. Siihen syyllistyy se, joka kätkee, hankkii, kuljettaa, välittää tai kaupaa metsästysrikoksella tai kalastusrikoksella saatua saalista tietoisena siitä, että saalis on rikoksella hankittu. Rangaistusasteikko rikoksesta on sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi.

RL 48 a luvun kvalifioitu tekemuoto täyttyy silloin, kun rikoksen kohteena on suuri määrä riistaeläimiä, tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä, rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai rikoksen kohteena on ahma, ilves, karhu, metsäpeura, saukko tai susi. Rangaistus törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä on sakko tai vankeutta enintään kolme vuotta.

---

⁶⁹ HE 203/2001 vp, s. 16.

3.5.4 Metsärikos

Rikoslain 48 a luvun 3 §:n mukainen metsärikos koskee tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta tehtyä suojametsäaluetta tai suoja-aluetta koskevaa metsälain (1093/1996) tai sen nojalla annetun säännöksen tai määräyksen rikkomista. Metsärikos on kyseessä myös silloin, kun tahallaan vahingoitetaan metsälain mukaisia metsäluonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeitä kohteita. Rangaistusasteikko on sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

3.6 Näyttö ja syyksilukeminen ympäristö- ja luonnonvararikoksissa

Viime kädessä ympäristö- tai luonnonvararikoksen käsillä ollessa tuomioistuin joutuu määrittelemään teon vaarallisuuden. Samoin se joutuu ottamaan kantaa siihen, mikä on kausaalisesti totta ja mikä ei. Käytännössä on havaittu, että syy-yhteyksien todentaminen on vaikeaa. Tietomme ja ymmärryksemme useista luontoympäristön muutoksista ja mekanismeista on lopulta hyvin rajallista. Ilmiöiden todistaminen ja mallintaminen sekä mahdollisten muiden vaikutusmekanismien poissulkeminen voi olla hyvin vaikeaa, ellei mahdotonta. Ei ole lainkaan tavatonta, että asiantuntijatkin ovat eri mieltä jutun kausaliteeteista ja vaaran laatuun liittyvistä seikoista.⁷⁰ Ympäristörikoksen näyttökynnys vaikuttaa istuvan huonosti rikosoikeudelliseen tuomitsemiskynnykseen.

Vaarantamisrikoksissa joudutaan operoimaan hypoteettisilla syy-yhteyksillä. Tällöin pelkkä väite syy-yhteyden olemassaolosta ei riitä, vaan notoristen seikkojen ulkopuolelle mentäessä tarvitaan näyttöä syy-yhteyden olemassaolosta. Tähän voidaan käyttää erilaisia analyysituloksia ja kemia, fysiikan, hydrologian, geologian, lääketieteen ja muiden alojen asiantuntijalausuntoja.⁷¹

3.7 Rangaistuksen mittaaminen ympäristö- ja luonnonvararikoksissa

Tyypillisesti ympäristö- ja luonnonvararikoksissa käytetään sakkorangaistusta. Kuitenkin silloin kun kyse on törkeästä ympäristön turmelemisesta, ainoastaan vankeusrangaistus on mahdollinen.

---

⁷⁰ Nissinen 2003, s. 636.

⁷¹ Nissinen 2003, s. 636.

Tuomioistuimien joutuu sijoittamaan toteen näytetyn teon tai aiheutetun vaaraan tiettyyn kategoriaan vaara- ja vahingonlaatu-asteikolla tekoa arvioidessaan ja rangaistusta mitattaessaan. Samalla tuomioistuimien joutuu määrittelemään sen, mikä asiassa on kausaalisesti totta.⁷²

Rangaistuksen mittaamista ympäristörikoksessa on linjattu tuomiossa KKO 2002:39. Jutussa yhden miehen osakeyhtiön toimitusjohtaja oli vienyt vuosien 1998–1999 useita kymmeniä kuutiometrejä jätettä yhtiön hallinnassa olleelle pohjavesialueella sijainneelle soranottoalueelle. Alueelle vietiin mm. perunajätettä, sahanpurua, metalliromua, trukki-kalustoa, hiomanauhaa, ohennetta, pintakäsittelyaineita ja muuta jätettä. Osa jätteistä oli poltettu tai haudattu pohjavesialueelle ilman jätelupaa.

Käräjäoikeus tuomitsi vastaajan rikoslain 48 luvun 1 §:n mukaisesta ympäristön turmelamisesta yhdeksän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Vaasan hovioikeus alensi tuomion kolmen kuukauden ehdolliseen rangaistukseen. Perusteluna hovioikeus käytti sitä, että syyksiluettava menettely ei ollut niin laajamittaista, että se olisi edellyttänyt niin ankaraa rangaistusta kuin käräjäoikeus oli tuominnut.

Korkein oikeus korotti rangaistuksen takaisin yhdeksäksi kuukaudeksi ehdollista vankeutta. Korkein oikeus perusti kantansa siihen, että teko oli ollut poikkeuksellisen vaarallinen, koska se oli ollut omiaan vaarantamaan kymmenien talouksien vedenoton ja siten näissä talouksissa asuvien terveyden. Lisäksi arvioinnissa huomioitiin, että toimitusjohtaja oli ammattimaisesti jätteitä kuljettava toimija ja vesiosuuskunnan puheenjohtaja, joten hänen oli tullut olla tietoinen alueen pohjavesioloista ja tekonsa vaarallisuudesta. Rangaistusta kovensi myös se, että tekijän 1994 saamassa maanottoluvassa oli nimenomaisesti kielletty jätteiden vieminen alueelle. Tuomioistuimien totesi, ettei se löytänyt teosta tai sen vaikutuksista mitään lieventäviä seikkoja.

3.8 Konfiskaatio ympäristö- ja luonnonvararikoksissa

Konfiskaatio, eli rikollisella hyödyllä tavoitetun edun menettäminen, perustuu ajatukseen ettei rikos saa koskaan jäädä kannattamaan. Siten rikosprosessille on ominaista, että rikoksen tehnyt menettää mahdollisesti saamansa taloudellisen edun joko asianomistajalle korvauksen muodossa tai syyttäjän vaatimana valtiolle. Konfiskaatio voi kohdistua myös rikokseen käytettyihin välineisiin. Tämä on tyypillistä esimerkiksi metsästysrikoksissa.

Hyötykonfiskaatiolla voidaan nähdä myös yleis- ja erityisestävää vaikutusta. Konfiskaatio saattaa olla rikoksen tehneestä ankarampi seuraamus kuin itse rangaistus. Konfiskaation pelossa rikoksia saatetaan jättää tekemättä. Tämä siitä huolimatta, että luonteeltaan konfiskaatiota ei tulisi nähdä rangaistuksena.⁷³

---

⁷² Nissinen 2003, s. 636.

⁷³ Viljanen 2007, s. 16.

Silloin kun syyttäjä toteaa, että edellytykset konfiskaatiovaatimuksen esittämiseksi täyttyvät, syyttäjä voi viedä konfiskaatioasian tuomioistuimeen.⁷⁴ Lähtökohtaisesti hänen on myös toimittava näin. Kuitenkin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (Rikosprosessilaki, 689/1997) 1 luvun 8 b §:n mukaisesti syyttäjälle on annettu tiettyä harkintavaltaa. Rikosprosessilain 1 luvun 8 b §:n ensimmäisen kohdan mukainen harkinta liittyy hyödyn määrään: jos hyöty tai esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen, syyttäjä voi jättää konfiskaatiovaatimuksen tekemättä. Rikosprosessilain 1 luvun 8 b §:n toinen kohta liittyy prosessiekonomiaan. Tapauksissa joissa vaatimusten perusteiden selvittäminen tai niiden käsittelemisestä tuomioistuimessa aiheutuisi asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia, vaatimus voidaan jättää esittämättä. Kolmas syyttäjän harkintaan jätetty mahdollisuus on rikosprosessilain 1 luvun 8 b §:n kolmas kohta, jonka mukaan syyttäjä saa jättää rikoshyödyn vaatimatta, jos rikoksesta jätetään syytenostamatta rikosprosessilain 7 §:n tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla. Käytännössä on siis mahdollista jättää konfiskaatiovaatimus tekemättä myös saavutetun sovinnon perusteella. Tämä kuitenkin edellyttää syyttämättäjäntämispäätöstä rikosprosessilain 1 luvun 7 §:n mukaisesti. Lisäksi edellytetään, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu tästä vaarannu.

3.9 Hallinnolliset seuraamukset ympäristörikoksissa

Ympäristölainsäädännön valvonta kuuluu pääsääntöisesti alueelliselle elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle ja kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtäviin. Toimivalta valvonta-asioissa on osittain rinnakkaista.⁷⁵

Aineellisessa ympäristölainsäädännössä ei ole kattavasti säädelty sitä, milloin ympäristöviranomaisen tulee ilmoittaa ympäristörikosepäilyssä esitutkintaviranomaiselle. Osaan lainsäädäntöä sisältyy myös mahdollisuus jättää esitutkintapyyntö tekemättä esimerkiksi silloin kun teko on vähäinen. On kuitenkin katsottu, että vaikka lakiin ei sisältyisi varsinaista ilmoitusvelvollisuutta, lainvastaiseen menettelyyn puuttuminen kuuluu valvontaviranomaisen virkavelvollisuuteen.⁷⁶

Käytännössä on kuitenkin havaittu, että ilmoituskynnys ympäristörikosepäilyissä on alueellisesti hyvin erilainen. Ympäristöviranomaisten kriteerit teon vähäisyydelle tai merkittävyydelle voivat olla erilaiset. Toisaalta esitutkintapyyntö saatetaan jättää tekemättä silläkin perusteella, että ympäristöviranomaisen mielestä tapauksessa on selvää, ettei tekijää saada kiinni.⁷⁷

---

⁷⁴ Rautio 2006, s. 320.

⁷⁵ Suvantola 2018, s. 17.

⁷⁶ Suvantola 2018, s. 14.

⁷⁷ Sahranmäki & Kankaanranta 2014, s. 117–119.

Menettely on ongelmallinen paitsi ympäristönsuojelun, myös oikeusturvan kannalta. Ei voida pitää hyväksyttävänä, että paikoin teko saattaa tulla rangaistavaksi rikoksena, kun taas jossain toisaalla esitutkintaa ei ehkä lainkaan aloiteta. Samalla voidaan esittää perusteltu väite siitä, että menettely siirtää sopimattomalla tavalla lainkäyttövaltaa ympäristöviranomaisille. Vallitseva käytäntö on erikoinen siinäkin mielessä, että ympäristöministeriö on oppaassaan menomaan korostanut, ettei ympäristöviranomaisen tehtävänä voida pitää harkintaa siitä, milloin rikoksen tunnusmerkistä täyttyy ja milloin ei. Tämä tehtävä kuuluu yksinomaan syyttäjälle.⁷⁸

Ruotsissa ympäristölainsäädännön uudistuksen yhteydessä rajoitettiin ympäristöviranomaisten harkintavaltaa. Ruotsalaisen miljökäsitteen (Ympäristökaari, 808:1998:) 26 luvun 2 §:n mukaan ympäristöviranomaisen tulee ilmoittaa lain tai sen nojalla annettujen määräysten rikkominen aina poliisille silloin kun asiassa on syytä epäillä rikosta. Ehdoton ilmoitusvelvollisuus aiheutti sen, että tällä hetkellä Ruotsissa tilastoidaan kymmenkertainen määrä ympäristörikoksia Suomeen verrattuna. Tästäkin huolimatta Ruotsissa arvioidaan piilorikollisuuden olevaan edelleen merkittävää ympäristörikollisuuden piirissä.⁷⁹

Ympäristörikosten hallinnollinen sanktiointi on maailmalla laajasti käytetty ja yleisesti hyväksytty tapa rangaista lievemmistä rikkomuksista. Joidenkin tutkijoiden mielestä rikosprosessin käyttö tulisi rajoittaa vain vakaviin ympäristörikoksiin, joissa yhteiskunnalle aiheutuva haitta tai rikoksesta saatava hyöty tekijälle on suuri ja kiinnijäämisriski matala.⁸⁰ Tätä voidaan perustella myös sillä, että näin toimittaessa rikosoikeuden preventiivinen vaikutus on parempi: silloin kun pääasiallinen seuraamus ympäristölainsäädännön rikkomisesta ei ole lievä sakko, vaan mahdollinen vankeusrangaistus, rangaistusuhalla voi olla todellista merkitystä harkittaessa rikokseen ryhtymistä.⁸¹

Suomessa hallinnollinen sanktiointi on käytössä jätelain laiminlyöntimaksun ja öljypäästömaksun muodossa. Jätelain 131 §:n mukaisesti vähäisistä laiminlyönneistä on mahdollista määrätä hallinnollisena rangaistuksena seuraamusmaksu. Suomessa on selvitetty myös muiden vähemmän vakavien ympäristörikkomusten hallinnollista sanktiointia.⁸² Hallinnollisten sanktioiden etuina pidetään niiden helppoutta, halpuutta ja alemmaa näyttökynnystä.⁸³ On myös pidetty tarkoituksenmukaisena, että tuomioistuimissa keskitytään vakavimpien rikosten käsittelyyn. Hallinnollisia sanktioita käytettäessä laillisuusperiaatteesta ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin

⁷⁸ Ympäristöministeriö 2016, s. 30.

⁷⁹ Sahranmäki & Kankaanranta 2014, s. 29.

⁸⁰ Faure – Svatikova 2012, s. 254, 258.

⁸¹ Faure – Svatikova 2012, s. 260, 285.

⁸² Ks. lisää Suvantola, 2018.

⁸³ Faure – Svatikova 2012, s. 255–256, 258.

vaatimuksesta joudutaan kantamaan erityistä huolta. Silloin kun nämä vaatimukset pystytään turvaamaan lailla, hallinnollisten sanktioiden käyttöönotto voidaan perustella menettelyn tarkoituksenmukaisuuteen ja tehokkuuteen vedoten.⁸⁴

Hallinnollisten sanktioiden vaikuttavuudesta on saatu hyviä tuloksia esimerkiksi Saksassa. Siellä pääsäännön mukaan kaikki ympäristölainsäädännön vastaiset teot ovat hallinnollisesti sanktioitavia, jos ne eivät ole vakavia. Saksassa ympäristörikosten määrän onkin todettu laskevan vuosi vuodelta.⁸⁵

3.10 Ympäristörikoksen asianomistajat

Rikosoikeusjärjestelmän tehokkuus edellyttää, että asianomistajien piiri pystytään määrittelemään täsmällisellä kriteeristöllä. Useissa rikoksissa asianomistajien piiriä ei ole erikseen säännelty, vaan asianomistajien määrittely on jätetty oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden varaan.

Eräiden rikosten osalta on kuitenkin katsottu aiheelliseksi säätää siitä, ketkä henkilöt ovat kyseisen rikoksen asianomistajia ja kuka voi käyttää rikoksen käsittelyssä asianomistajan puhevaltaa.⁸⁶ Esimerkiksi velallisen rikoksessa on rikoslain 39 luvun 9 §:n 2 momentissa nimenomaisesti määritelty rikoksen asianomistajien piiri. Tämä saattaa johtua siitä, että velallisen rikoksissa talouden terve toiminta itsessään saatetaan käsittää suojattavaksi oikeushyväksi. Oikeushyväopin mukaan tätä ei voida pitää oikeana näkemyksenä. Lisäksi asianomistajien piiri laajenisi kestävämmällä tavalla. Tilanne on osittain rinnasteinen ympäristö- ja luonnonvararikoksissa. Erona voidaan pitää kuitenkin ainakin talouden terveen toiminnan abstraktiutta suhteessa usein käsin kosketeltavaan luontoon ja ympäristöön. Talous on ihmisten luoma käsite vaihdannalle, mutta ympäristö ei taivu tällaiseen käsitemaailmaan samalla tavalla.

Ympäristö- ja luonnonsuojelurikoksessa asianomistajan määrittely voi muodostua ongelmalliseksi, koska rikoksella on loukattu yhteisöllistä suojeluintressiä. Tilanteet jakautuvat kahteen erilaiseen tapaukseen. Rikokset ovat joko puhtaasti uhrittomia rikoksia ilman asianomistajia tai niin kutsuttuja näennäis-, eli kvasioimistajarikoksia. Rikos nähdään puhtaasti uhrittomaksi silloin, kun rangaistussäännös on säädetty pelkästään kollektiivisen oikeushyvän suojaksi. Tämä siitäkin huolimatta, että yhteisöllisillä oikeushyvillä suojataan välillisesti henkilöllisiä oikeushyviä. Kvasioasianomistaja voidaan löytää rikoksesta, jossa rikoksella on loukattu yleistä etua, mutta jossa rikos ei ole loukannut välittömästi valtion tai sitä edustavien viranomaisten oikeutta.

---

⁸⁴ Suvantola 2018, s. 32.

⁸⁵ EPA Ireland 2009, s. 43.

⁸⁶ HE 103/2014 vp, s. 14.

Nykyisin valtion tai kunnan valvontaviranomaisilla ja muilla julkisilla elimillä katsotaan olevan asianomistajan oikeus vain niissä asioissa, joissa niin on erikseen laissa säädetty. Viranomaisilla tai laitoksilla saattaa kuitenkin olla oikeus edustaa jutussa kantajana tai vastaajana valtiota tai esimerkiksi asianomaista kuntayhtymää. Tällainen yleinen edustusoikeus on kuitenkin aina eri asia kuin asianomistajan syyteoikeus rikosprosessissa.⁸⁷

Viranomaiselle annettu puhevalta rikosasioissa perustuu aina nimenomaiseen, laissa yksilöityyn ja säädettyyn toimivaltuuteen. Viranomaisen oikeutta käyttää puhevaltaa ympäristörikoksissa ei voida koskaan johtaa esimerkiksi viranomaisen yleisen edun valvontatehtävistä. Ympäristönsuojelulain 188 §:n 2 momentin mukaisesti ELY-keskus on rikosasiassa asianomistajana silloin kun yleistä etua on loukattu. ELY-keskuksella on myös vesilain 5 §:n mukaisesti asianomistajan puhevalta rikosasiassa, jossa on kysymys vesilain (587/2011) 16 luvun mukaisesta rangaistavasta teosta. Edellytyksenä on, että teko loukkaa yleistä etua. Siten vähäiselle alueelle ja vain pieneen asianosaispiiriin rajoittuvat teot, jotka ovat vaikutuksiltaan vähäisiä, jäävät syyttäjän ja asianomistajien toimien varaan.⁸⁸

Toisaalta perusoikeudet rajoittavat rikosoikeuden käyttöalaa. Perusoikeudet heijastuvat sekä rikosoikeuteen että oikeushyviin. Puhevallan näkökulmasta tarkasteltaessa tämä voi tarkoittaa, että tilanteessa esimerkiksi ympäristöjärjestöjen puhevallalla rikosprosessissa on syytetyn kannalta negatiivisia vaikutuksia hänen oikeusturvaansa, tätä ei voida sallia.⁸⁹ Rikosprosessissa yksilön vastuu luonnosta onkin ymmärretty vain rikosoikeudellisena vastuuna, mutta ei vaikutusmahdollisuutena.⁹⁰

3.11 Ympäristörikos ja EU-oikeus

Ympäristöongelmat ovat nykyisin yhä useammin globaaleja ja valtioiden rajat ylittäviä. Tällöin myös niiden ratkaisemiseen tarvitaan rajat ylittäviä ylikansallisia sääntelymekanismeja. Suomi onkin sidottu useisiin kansainvälisiin ympäristösopimuksiin.

Kansainvälinen oikeus on aina valtioiden välistä – siitä ei voidakaan johtaa suoria velvoitteita yksittäisiä kansalaisia kohtaan, vaan rajat ylittävä oikeus suodattuu kansalliseen oikeuteen aina implementoinnin kautta. Sen sijaan EU oikeudella on selvästi jo yksilötasollakin oikeuksia ja velvollisuuksia luovaa vaikutusta.

---

⁸⁷ Virolainen & Pölönen 2004, s. 172–173.

⁸⁸ Kuusiniemi ym. 2015, s. 404.

⁸⁹ Pirjatanniemi 2005, 176, 179.

⁹⁰ Mäntylä 2010, s. 297.

Unionin oikeus jaetaan oikeuslähteiden perusteella primaariin ja sekundaariin oikeuteen. Primaarioikeutta ovat perussopimukset, eli sopimus Euroopan unionista (SEU) ja sopimus Euroopan unionin toiminnasta (SEUT). Primaarioikeutta ovat myös näitä sopimuksia täydentävät valtiosopimukset. Johdettua, eli sekundaaria oikeutta ovat yhteisön toimielinten perussopimusten nojalla antamat asetukset, direktiivit ja päätökset. Koska unionilla ei ole yleistä toimivaltaa antaa johdettua lainsäädäntöä, sen antaminen vaatii aina primaarioikeudellisen normiperustan.⁹¹

3.11.1 Unionin perustamissopimukset ja ympäristönsuojeluohjelmat

Alun perin Unionin perustamissopimus ei sisältänyt ympäristöä koskevaa sääntelyä. Vuonna 1973 hyväksytty ensimmäinen ympäristönsuojeluohjelma antoi kuitenkin tukea ympäristönsuojelun tarpeelle. Jo ensimmäisessä ohjelmassa linjauksia olivat ennaltaehkäisy, aiheuttamisperiaate, huomattavien haittavaikutusten kieltäminen ja ympäristövaikutusten ennalta arvioinnille asetetut vaatimukset. Toimintaohjelma alettiin hyväksyä viisivuotiskausiksi. Ohjelmat eivät oikeudellisesti sido jäsenmaita, mutta niillä on toimintaa ohjaavaa vaikutusta niin yhteisön harmonisointisääntelyyn kuin jäsenvaltioiden toimintatapoihinkin.⁹²

Nykyisin SEUT 191 artiklassa määritellään unionin ympäristöpolitiikan suuntaviivat. Tavoitteiksi on asetettu ympäristön laadun säilyttäminen, parantaminen ja suojeleminen, ihmisten terveyden suojeleminen sekä luonnonvarojen harkittu ja järkevä käyttö. Myös maailmanlaajuisien ongelmien torjuminen, kuten ilmastonmuutos, on mainittu SEUT 191 artiklassa. SEUT 191 artiklan toisessa kohdassa todetaan, että ympäristöpolitiikalla tulee pyrkiä korkeaan suojelutasoon unionin eri alueiden erilaisuuden huomioon ottaen. Ympäristöpolitiikan perusteina on pidettävä ennalta varautumista ja -ehkäisyä, saastuttajien maksaminen periaatetta ja sitä, että vahingot on torjuttava ensisijaisesti niiden lähteillä.

SEUT 11 artiklan mukainen läpäisyperiaate yhdistää eri politiikan lohkot toisiinsa. Siten ympäristönsuojelua koskevat vaatimukset ulottuvat kaikille yhteisön politiikan lohkoille. Subsidiariteettiperiaate kuitenkin rajoittaa sääntelyä: yhteisötason toimiin on lupa ryhtyä vain silloin, kun tavoitteet voidaan saavuttaa näin paremmin kuin pelkällä kansallisen tason sääntelyllä. Unionin oikeuden ympäristönormien keskeisiä tyyppisiä ovat asetukset ja direktiivit, jotka annetaan yleensä tavanomaisessa lainsäätämisyksityksessä neuvoston ja parlamentin yhteispäätöksinä. Yleensä tavoitteena on harmonisoida kansallista lainsäädäntöä etenkin kilpailun vää-

---

⁹¹ Kuusiniemi ym. 2013, s. 256.

⁹² Kuusiniemi 2013, s. 256.

ristymisen estämiseksi ja vapaakaupan turvaamiseksi. Asetus on luonteeltaan välittömästi sitovaa ylikansallista lainsäädäntöä ja se sitoo jäsenvaltioita ilman erillistä täytäntöönpanoa. Direktiivi puolestaan velvoittaa jäsenvaltiota harmonisoimaan lainsäädäntöään, mutta jättää keinojen valitsemisen valtion itsensä päätettäväksi. Implementoinnilla on aina turvattava direktiivissä määritellyn tuloksen saavuttaminen oikeudellisesti sitovalla tavalla.⁹³

Ympäristöriskollisuuden vakavuus ja kasvu on pantu merkille unionissa. Ympäristöriskollisuus kasvaa 2-3 kertaa nopeammin kuin maailmantalous. Koska ympäristöriskollisuudella on suuri taloudellinen merkitys ja se on haitallista terveydelle sekä taloudelle, komission mukaan se tulee sisällyttää seuraavan EU:n toimintapoliittiseen sykliin.⁹⁴

Entisen EY:n aikana ympäristöpolitiikka koskevat määräykset sisältyivät EY-sopimukseen ja kuuluivat siten I pilariin. Ympäristörikosoikeus onkin toiminut EU-rikosoikeuden toimivalta-kiistojen kohteena.⁹⁵ Lähtökohtaisesti rikosoikeus tai rikosprosessioikeudelliset säännökset eivät ole kuuluneet yhteisön toimivaltaan.⁹⁶ Ongelman määrittelyssä on ollut kysy siitä, onko oikeusperustan määrittelyssä ratkaisevana unioni-instrumentin sisältämä aineellisen lainsäädännön ala vai instrumentin sisältämät rikosoikeudelliset määräykset.⁹⁷

Tapauksilla C-176/03, komissio v. neuvosto ja C-440/05, komissio v. neuvosto, EY:lle siirtyi rajoitettua rikosoikeudellista toimivaltaa. Tapauksissa ratkaisevana oikeusperustan määrittelyssä pidettiin aineellista lainsäädännön alaa, eikä rikosoikeudellisia määräyksiä. Lissabonin sopimuksen jälkeen tapausten merkitys jäi osittain oikeushistoriaan.⁹⁸ Lissabonin sopimuksen myötä pilarirakenteesta luovuttiin ja SEUT 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti ympäristön, vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alue kuuluu unionin jaetun toimivallan aloihin. Tällöin sekä unioni että jäsenvaltiot voivat toimia jaetun toimivallan alalla ja antaa oikeudellisesti velvoittavia säädöksiä. SEUT 2 artiklan 2 kohdan mukaisesti jäsenvaltio voi käyttää toimivaltaansa tällä alalla siltä osin kuin unioni ei ole käyttänyt omaansa ja voi jälleen käyttää toimivaltaansa, kun unioni on päättänyt lakata käyttämästä omaansa.

Lissabonin sopimuksen jälkeen rikosoikeus nivottiin yhä kiinteämmin yleiseen EU-oikeuteen ja EU:n rakenteisiin. Samalla luovuttiin rikosoikeudellisista erityisinstrumenteista, puitepäätöksistä, ja siirryttiin käyttämään direktiivejä rikosoikeudellisen yhteistyön instrumentteina. Samalla puitepäätökseen liittynyt yksimielisyyden vaatimus menetti merkityksensä ja sen korvasi

⁹³ Kuusiniemi ym. 2013, s. 259–261.

⁹⁴ Euroopan komissio 2017, s. 11–12.

⁹⁵ Melander 2015, s. 448.

⁹⁶ Ks. esim. Yhteisön tuomioistuimen tuomio asiassa 2005, Komissio v. Neuvosto asiassa C-176/03.

⁹⁷ Melander 2015, s. 449.

⁹⁸ Melander 2015, s. 449.

tavallinen lainsäätämismenettely. EU-tuomioistuin sai tavanmukaisen ennakkoratkaisutoimivallan myös rikosasioissa.⁹⁹

Vapauden, turvallisuuden ja oikeuden jaetun toimivallan ala ei koske samalla tavalla kaikkia unionin jäsenvaltioita. Jotkut jäsenvaltiot ovat jättäytyneet (opt-out) yhteistyön ulkopuolelle tämän toimivallan alueilla. Iso-Britannia ja Irlanti ovat jättäytyneet kokonaan pois vapauden, turvallisuuden ja oikeuden aluetta koskevan yhteistyön osalta. Halutessaan ne voivat kuitenkin ilmoittaa osallistuvansa tietyn rikosoikeudellisen direktiivin antamiseen ja soveltamiseen.¹⁰⁰ Tämä voi olla merkittävä huomio tutkimuksen aiheen kannalta, koska Isossa-Britanniassa on varsin pitkälle kehitetty ympäristörikosten korvaamis- ja sovittelumenettely. Voi olla, että ympäristörikosdirektiivi tosiasiaa estää ainakin vakavampien ympäristörikosten sovittelun opt-in jäsenvaltioilta.

3.11.2 Ympäristörikosdirektiivi

Ympäristörikoksia ei ole lainkaan mainittu SEUT 83 artiklan 1 kohdassa, joka koskee niitä vakavia, usein rajat ylittäviä rikoksia, joihin unioni on varannut oikeuden aineellisen rikoslainsäädännön lähentämiseen. Näitä rikoksia ovat terrorismi, ihmiskauppa, naisten ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, laitton huumausainekauppa, laitton asekauppa, rahanpesu, lahjonta, maksuvälineiden väärentäminen, tietokonerikollisuus ja järjestäytynyt rikollisuus. Artiklassa on kuitenkin varattu neuvostolle mahdollisuus lisätä luetteloon myös muita rikollisuuden aloja yksimielisellä päätöksellä Euroopan parlamentin hyväksynnän saatuaan.

Ympäristöä koskevien rikosoikeudellisten toimenpiteiden toimivalta on kuitenkin johdettavissa SEUT 83 artiklan 2 kohdasta ja ympäristöä koskevasta SEUT osasta. Unionilla on toimivalta rikosoikeuden alalla silloin, kun harmonisointi on välttämätöntä jonkin unionin politiikan tehokkaan täytäntöönpanon varmistamiseksi alalla, jolla on muutoinkin toteutettu yhdenmukaistamistoimenpiteitä. Näillä aloilla unionilla on oikeus direktiivein säätää rikosten ja niiden seuraamusten määrittelyä koskevista vähimmäissäännöistä.

Direktiivi ympäristönsuojelusta rikosoikeudellisin keinoin (ympäristörikosdirektiivi, 2008/99/EY) on annettu ennen kaikkea jäsenvaltioiden ympäristörikosoikeuden harmonisoinniseksi. Direktiivillä veloitettiin jäsenvaltiot säätämään rikosoikeudellisia seuraamuksia yhteisön ympäristönsuojelulainsäädännön vakavista rikkomuksista. Direktiivin johdanto-osassa yhteisö esittää huolensa ympäristörikosten jatkuvasta lisääntymisestä ja toteaa, että kokemus

---

⁹⁹ Melander 2015, s. 18.

¹⁰⁰ Melander 2015, s. 18–19.

on osoittanut, ettei nykyisillä seuraamusjärjestelmillä ole voitu riittävästi varmistaa ympäristönsuojelulainsäädännön noudattamista. Yhteisön näkemys on, että lainsäädännön noudattamista voidaan parantaa sillä, että rikoksista säädetään rikosoikeudellisia rangaistuksia, jotka ovat luonteeltaan aivan erilainen osoitus yhteiskunnan paheksunnasta tekoa kohtaan kuin hallinnolliset seuraamukset tai yksityisoikeudellinen korvausjärjestelmä.¹⁰¹

Direktiivi velvoittaa säätämään kansallisesti rikosoikeudellisia seuraamuksia yhteisön ympäristönsuojelusäännösten vakavista rikkomuksista. Ympäristörikosdirektiivin 5 artiklan mukaisesti määrättyjen rangaistusten on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia rikosoikeudellisia rangaistuksia. Rangaistaviksi määriteltävät teot koskevat aineiden päästämistä ympäristöön, jätteiden käsittelyä ja siirtoa, vaarallista toimintaa harjoittavien laitosten käyttämistä, ydinmateriaalien tuotantoa ja käsittelyä, suojeltujen luonnonvaraisten eläinten ja kasvien tappamista ja tuhoamista sekä kauppaa, luonnonsuojelualueita ja otsonikerrosta heikentäviä aineita.

Oikeushenkilön vastuusta säädetään erikseen. Ympäristörikosdirektiivin 6 artiklan 1 kohdan mukaisesti jäsenvaltioiden tulee varmistaa, että oikeushenkilö voidaan asettaa vastuuseen direktiivin tarkoittamista sellaisista rikoksista, jotka joku on joko yksin tai oikeushenkilön toimielimeen kuuluvana, oikeushenkilössä johtavassa asemassa olevana, tehnyt kyseisen oikeushenkilön hyväksi. Johtava asema voi perustua valtuuksiin tehdä päätöksiä oikeushenkilön puolesta tai oikeuteen harjoittaa valvontaa siinä. Vastuuasema voi perustua myös siihen, että tällaisen henkilön harjoittaman valvonnan tai ohjauksen puutteellisuus mahdollistaa sen, että alaisena toimiva henkilö voi tehdä rikoksia oikeushenkilön hyväksi.

Ympäristörikosdirektiivin 7 artiklassa määritellään oikeushenkilölle määrättävistä seuraamuksista. Niiden on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia. Ympäristörikosdirektiivin 6 artiklan 3 kohdan mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuun toteuttaminen ei estä rikosoikeudenkäyntiä luonnollista henkilöä vastaan, joka on ollut tekijänä, yllyttäjänä tai avunantajana direktiivin tarkoittamissa rikoksissa.

Suomessa direktiivin täytäntöönpano vaati joitakin lisäyksiä ja tarkennuksia rikoslakiin. Näitä olivat esimerkiksi oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentaminen tiettyihin rikostyypeihin.¹⁰² Suomalainen ympäristörikossääntely oli jo ennen direktiivin täytäntöönpanoa kansain-

---

¹⁰² HE 157/2010 vp, s. 1.

välisesti kattavaa ja nykyaikaista. Silti ympäristörikosdirektiivin voimaansaattamisella katsottiin olevan ympäristölle edullisia vaikutuksia.¹⁰³ Esitöissä todetaan, että direktiivi edellyttää tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat rikosoikeudelliset rangaistukset. Rangaistuslajit ja tasot puolestaan jäävät jäsenvaltioiden harkintaan. Huomionarvoista on, että oikeushenkilön rangaistusvastuun ei edellytetä olevan rikosoikeudellista.¹⁰⁴ Toisaalta ympäristörikossyyte tyypillisesti kanavoituu luonnollisiin henkilöihin ja oikeushenkilöihin voi kohdistua yhteisösakko.

3.12.3 EU-oikeuden vaikutus kansalliseen rikosoikeuteen

Vaikka direktiivit ovatkin luonteeltaan joustavia instrumentteja ja antavat kansalliselle lainsäätäjälle harkintavaltaa, ne eivät kuitenkaan koskaan ole suositusluontoisia ohjeita tai muita pehmeitä instrumentteja. Ne ovat aina oikeusperustansakin mukaisesti oikeudellisesti sitovia lainsäädäntöinstrumentteja. Direktiivit on otettava kansallisesti huomioon niihin liittyvien lakien tulkinnassa. Tämä velvoite koskee ennen muuta tuomioistuimia ja lainkäyttöelimiä.¹⁰⁵

EU:lla ei ole yleistä rikosoikeudellista toimivaltaa jäsenmaissa, mutta sillä on vaikutusta valtioiden toimintaan rikosasioissa. Vaikutus voidaan jakaa positiiviseen ja negatiiviseen vaikutukseen. Positiivisella vaikutuksella tarkoitetaan kansallisen rikosoikeuden säätämisen ohjaamista jäsenvaltiossa. Yleisestä EU- oikeudesta voi seurata velvoite säätää joku toiminta rangaistavaksi. SEU 4 artiklan mukaisesta lojaliteettiperiaatteesta seuraa, että jäsenvaltioiden on toteutettava kaikki yleis- ja erityisperiaatteet, joilla varmistetaan perussopimuksen ja unionin toimielinten säädöksistä johtuvien velvoitteiden toteutuminen. Myös negatiivinen vaikutus rikosoikeuteen perustuu vilpittömän yhteistyön periaatteesta: jäsenvaltioiden on pidättäydyttävä kaikista sellaisista toimista, jotka voivat vaarantaa unionin tavoitteiden toteutumista.¹⁰⁶

Ympäristörikosdirektiivissä EU on positiivisella vaikutuksella edellyttänyt jäsenmailta tietyn tasoista ympäristökriminalisointien vähimmäistasoa. Luonnollisten henkilöiden osalta on myös nimenomaisesti edellytetty rikosoikeudellisten seuraamusten käyttämistä rangaistuksena. Negatiivinen vaikutus ilmenee käytännössä niin, että jäsenmaan tulee pidättäytyä toimista, jotka estävät asetettujen tavoitteiden saavuttamisen: koska tavoitteena on ympäristön suojeleminen ja sen tilan parantaminen nimenomaan rikosoikeudellisten seuraamusten uhalla, muiden kuin rikosoikeudellisten seuraamusten käyttö luonnollisten henkilöiden kohdalla rikkoisi direktiiviä. Sen sijaan oikeushenkilöön voidaan käyttää muitakin seuraamuksia.

---

¹⁰³ HE 157/2010 vp, s. 7.

¹⁰⁴ HE 157/2010 vp, s. 5.

¹⁰⁵ Raitio 2016, s. 204–205.

¹⁰⁶ Melander 2015, s. 20–21.

EU:n rikosoikeudessa käytetään melko yleisesti ympäristörikosdirektiivissäkin esiintyvää lausumaa vaatimuksista tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista rangaistuksista. Tällöin tehokkuudella tarkoitetaan sitä, että seuraamuksella voidaan saavuttaa haluttu tulos, eli sääntöjen noudattaminen. Oikeasuhteisuus puolestaan tarkoittaa, että seuraamus on oikeassa suhteessa teon vakavuuteen ja siitä aiheutuneisiin vaikutuksiin, toisaalta rangaistus ei saa myöskään ylittää sitä, mikä on tarpeen tuloksen saavuttamiseksi. Varoittavuus viittaa siihen, että seurauksen on oltava riittävä pelote mahdollisille tuleville rikoksenteleijöille.¹⁰⁷

Unionin linjauksena on, että rikosoikeudellinen seuraamus on tarpeen silloin, kun pidetään nimenomaan tärkeänä osoittaa voimakasta paheksuntaa pelotevaikutuksen varmistamiseksi. Tuomion merkitsemisellä rikosrekisteriin voi olla erityisen suuri pelotevaikutus. Toisaalta rikosprosessille ominaista on syytetyn oikeuksien sitä parempi suojaaminen, mitä vakavampi teko on kyseessä. Joka tapauksessa seuraamusjärjestelmän tehokkuus ja täytäntöönpanotuloksen saavuttaminen tulisi ottaa huomioon rangaistuksen valinnassa. Yleensäkin seuraamuksen valinta tulisi tehdä niin, että järjestelmällä voidaan parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa haluttu yleistavoite, eli tehokas, oikeasuhteinen ja varoittava seuraamus.¹⁰⁸

Jos ympäristörikos on sovittelun kohteena, joudutaan ottamaan huomioon ympäristörikosdirektiivin tavoitteet. Unionin rikosoikeus nojautuu pitkälti yleispreventiiviseen vaikutukseen: rangaistusuhan on oltava sellainen, että se jo itsessään estää rikoksia. Ympäristörikosdirektiivi joudutaan huomioimaan myös silloin, kun harkitaan tiettyjen rikkomusten siirtämistä hallinnollisten sanktioiden piiriin. Ympäristörikosdirektiivin tarkoittamat teot ovat vakavuusasteeltaan sellaisia, ettei niiden hallinnollinen sanktiointi tule kysymykseen. Luonteeltaan direktiivissä mainitut teot eivät ole vähäisiä tekoja. Siksi myös esimerkiksi Saksassa, jossa hallinnollinen sanktiointi on pääsääntöinen tapa toteuttaa ympäristörikkomusten sanktiointi, nämä vakaviksi luettavat teot ovat aina rikosoikeudellisesti rangaistavia.¹⁰⁹

On selvää, ettei jäsenvaltio voi direktiivin tarkoittaman rikoksen käsillä ollessa ryhtyä toimiin, joissa ympäristörikos sanktioitaisiin muilla, kuin rikosoikeudellisilla keinoilla. Sen sijaan niissä lievemmissä rikoksissa, joita direktiivissä ei ole mainittu, hallinnollinen sanktiointi tai muu menettely on jäsenvaltioiden itsensä päätettävissä.

Suomessa rikossovittelu katsotaan rikosprosessia täydentäväksi menettelyksi, ei koskaan sen korvaajaksi. Siten periaatteessa vakavankin ympäristörikoksen sovittelu on mielestäni mahdol-

---

¹⁰⁷ Euroopan komissio 2011, s. 9.

¹⁰⁸ Euroopan komissio 2011, s. 11.

¹⁰⁹ Suvantola 2018, s. 32–33.

lista direktiivin puitteissa, jos rangaistusseuraamus teosta on kokonaisuudessaan tehokas, oikeasuhteinen ja varoittava. Tällöinkin ympäristörikosdirektiivi on huomioitava prosessissa: jäsenvaltioilla ei ole lupa toimia niin, että ne tosiasiallisin toimin vetävät mattoa unionin politiikan alta.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Ks. lisää lojaliteettiperiaatteesta ja vilpittömän yhteistyön periaatteesta EU- oikeudessa esim. Raitio 2016, s. 207-212.

4 SOVITTELU LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA OPPINA

Sovitteluteoria perustuu niin kutsuttuun restoratiiviseen, eli korjaavaan oikeuteen. Keskeinen restoratiivisen oikeuden ilmentymä Suomessa on rikosten sovittelu. Restoratiivisen oikeuden harjoittajien joukossa ei ole päästy yksimielisyyteen siitä, miten se tulisi määritellä. *McColdin* ja *Wachtelin* määritelmää voitaneen kuitenkin pitää osuvimpana: restoratiivinen oikeus on prosessi, joko sisältää kahden osallisen suoran keskinäisen vuorovaikutuksen siitä, miten loukattua osapuolta voitaisiin parhaiten hyvittää.¹¹¹

Sovittelu on laajasti levinnyt oppi ja tietäntyyppiset rikokset on hyväksytty sovittelun piiriin sopiviksi. On kuitenkin yleisesti hyväksytty periaate, etteivät kaikki rikokset sovellu soviteltaviksi. Osa rikoksista on luonteeltaan sen laatuista, että vain viimesijainen rikosoikeudellinen prosessi ja sen seurauksena tuomitun rangaistuksen voidaan katsoa olevan ankaruudeltaan sellaisia, että teko tulee rangaistuksi yleisesti hyväksyttävällä tavalla.¹¹²

Ei ole kuitenkaan aina lainkaan selvää, millä tavoin sovitteluteoria saadaan kestäväällä tavalla nivottua rikosoikeuteen. Oikeudelliset teoriat ovat poikkeuksitta normatiivisia, eikä oikeustieteen tehtävä ole olla sosiologiaa. Oikeustiedekin voi kuitenkin saada vaikutteita esimerkiksi sosiologista. Tämä kuitenkin edellyttää, että omaksuttavien oppien on läpäistävä oikeustieteellinen suodatin, jotta ne voisivat päästä osaksi oikeustieteellistä diskurssia.¹¹³ Siksi restoratiivisesta oikeudesta puhuttaessa osana rikosprosessia tarvitaan erityistä varovaisuutta. Emme voi tuoda sovittelua osaksi rikosprosessia kuin niissä tapauksissa, joissa lainsäädäntö antaa siihen mahdollisuuden. Sovittelua oppina vaikuttaa vaivaavan tietäntyyppinen systemaation ja tiedon puute. Rikosoikeus ja -prosessi puolestaan järjestyy systemaattisena ja tarkoin säädeltynä. Kahden näin erilaisen prosessin nivominen yhteen ei välttämättä ole helppoa tai edes tarkoituksenmukaista.

---

¹¹¹ McCold & Wachtel 2002, s. 111.

¹¹² Esitän tämän vain yleisenä väitteenä. Norjalainen restoratiivisen oikeuden pitkän linjan kehittäjä Nils Christie on esittänyt, että jopa sellaisten hirmutekojen, kuten kansanmurhan tai joukkosurmien käsittelyn yhteydessä voi olla sijaa restoratiiviselle oikeudelle. Tällöin korjattavana on yhteiskunta – kun hirmutekoja käsitellään molempien osapuolten näkökulmasta, ihmiset voivat ymmärtää tarinat ja syyt tekojen takana. Tämä auttaa yhteiskunta selviämään järkyttävistäkin teoista. Christie on tullut tunnetuksi muistakin sosiaalipoliittisesti rajuisista näkemyksistä: hän on esimerkiksi esittänyt, että huumeet ovat oivallinen vihollinen yhteiskunnalle, koska huumeepoliitikka on oiva tapa vetää huomiota pois yhteiskunnallisista, perustavampaa laatua olevista ongelmista. Ks. tarkemmin Kostiainen 2012.

¹¹³ Tuori 2007, s. 32.

4.1 Restoratiivinen oikeus ja rikosoikeusjärjestelmä

Toisinaan on esitetty näkemyksiä sovittelun vaihtoehtoisuudesta rikosprosessille.¹¹⁴ Tämä abolitionistinen lähestymistapa näkee restoratiivisen oikeuden rikosoikeuden ulkopuolisena toimijana. Käsitys perustuu ajatukseen, että rikosoikeus vie konfliktit aina osapuolten ulottumattomiin – varastaen ne. Tämän oppikunnan äärimmäinen ilmentymä on käsitys, jonka mukaan rikosoikeusjärjestelmä on täysin tarpeeton ja se voitaisiin korvata epävirallisilla neuvottelu- ja sovittelujärjestelmillä.¹¹⁵ Osa sovitteluliikkeen aktivisteista mieltävää sovittelun jyrkästi erilaiseksi järjestelmäksi kuin rangaistuksiin perustuvan rikosoikeusjärjestelmän. Tämä on voinut aiheuttaa rikosoikeusjärjestelmän puolustajissa ja kehittäjissä epäilyksiä siitä, ettei sovittelulla olisi juurikaan merkitystä yhteiskunnallisten normien vahvistajana ja ylläpitäjänä. Onkin esitetty myös näkemyksiä, joiden mukaan sovittelu ei voisi toimia osana samanlaista yleisestä vää moraalin mekanismia kuin rikosoikeus.¹¹⁶ Toisaalta voidaan myös todeta, että tosiasiaa vain rangaistusuhilla, muttei itse rikoslainkäytöllä, voi olla moraalialuovaa, yleisestä vää vaikutusta. Tavallisessa rikosjutussa annettavalla yksittäisellä päätöksellä ei ole yleisestä vää, erikseen mitattavissa tai arvioitavissa olevaa vaikutusta. Yleisestä vää vaikutus muodostuu vasta, kun yksittäisistä ratkaisuksista muodostuu aikaa myöten käytäntöjä.¹¹⁷

Puhtaan abolitionistinen käsitys ei istu kovinkaan hyvin poliittiseen järjestelmäämme ja yleiseen mielipiteeseen.¹¹⁸ On perusteltua esittää oletus, että osapuolten kontrollin tarve on erilainen eri rikosten kohdalla. Suurimmillaan se on yksilöiden välittömään oikeuspiiriin liittyvissä, kuten vaikkapa henkeen ja terveyteen, kohdistuvissa rikoksissa. Sovitteluun sopivatkin parhaiten ne rikokset, joissa on moraalisesti närkästynyt uhri tai ainakin sellainen asianomistaja, joka on kiinnostunut moraaliseen vuoropuheluun.¹¹⁹

Modernin sovitteluliikkeen ideologia ei kuitenkaan tarkoita taantumista yksityiseen, sääntelemättömään rikosoikeuteen. Restoratiivinen teoria ja kehittynyt ihmis- ja perusoikeuskehityksemme antavat toiminnalle tietyt reunaehdot. Menettely on strukturoitu ja koulutetut sovittelijat ohjaavat ja valvovat osapuolten kohtaamisen turvallisuutta sekä tasapainottavat heidän välisiä valtasuhteitaan. Siten he myös valvovat syntyneiden sovintojen kohtuullisuutta. Koska sovittelu-

---

¹¹⁴ Iivari 2007, s. 19.

¹¹⁵ Haaste 1/2007.

¹¹⁶ Takala 1998, s. 98.

¹¹⁷ HE 79/1989 vp, s. 8.

¹¹⁸ Haaste 1/2007.

¹¹⁹ Takala 1998, s. 106–107.

telu perustuu aina vapaaehtoisuuteen, osapuolet voivat aina halutessaan kääntyä oikeuslaitoksen puoleen.¹²⁰ Restoratiivinen oikeus voidaan nähdä myös erilaisena lähestymistapana rikosoikeuteen. Sen sijaan, että keskityttäisiin rikoksentekijään ja rankaisuun, voidaan restoratiivisen oikeuden avulla esittää sopiva yleinen vastaus rikokseen ja sen hyvittämiseen. Tällöin ylläpidetään yhteisön tarvetta rikosoikeuteen, mutta samalla huomioidaan loukatun osapuolen tarpeet.¹²¹ Sovittelu voikin toimia eräänlaisena rikosoikeudellisena apujärjestelmänä lähinnä esitutkinta- ja syytevaiheessa. Tällöin sovitteluun tuodaan usein nuorten rikosten tekijöiden tekemiä rikoksia, joissa ei katsota tarpeelliseksi vaatia rikosoikeudellista rangaistusta tuomioistuinmenettelyssä. Silloin kun sovinto saavutetaan, syyttäjä luopuu syytteestä. Tällaisia diversio-ohjelmia on myös arvosteltu siitä syystä, että niitä voidaan pitää eräänlaisina rikosoikeuden roskakoreina.¹²²

Sovittelu voidaan nähdä myös rikosoikeusjärjestelmälle rinnakkaisena järjestelmänä. Tällöin sovittelua voidaan pitää enemmän tai vähemmän rikosoikeusjärjestelmää korjaavana tai täydentävänä menettelynä. Sovittelu näyttäytyy tällöin sekä tutkinta- että tuomioistuinvaiheessa ja sovittelun käytöllä on aina kiinteä yhteys viranomaisjärjestelmään. Silloin kun asiassa saavutetaan sovinto, sillä voi olla vaikutusta syyteharkinnassa ja rangaistuksen mittaamisessa.¹²³ Suomalainen rikossovittelu vaikuttaisi sopivan erityisen hyvin tähän kategoriaan. Suomalaisessa järjestelmässä sovittelua ei ole tarkoitettu rikosoikeuden kanssa kilpailevaksi järjestyksi, jossa hyvitys voisi korvata rangaistuksen. Sovittelua voidaan käyttää rikosprosessin täydentäjänä niissä tapauksissa, joissa uhrin hyvitysintressi kilpailee valtion rankaisuintressin kanssa. Saavutetun sovinnon aikaansaama mahdollinen syyttämättä tai tuomitsematta jättäminenkin nähdään reaktiona rikokseen: teko luetaan tekijän syyksi, mutta syytettä ei nosteta, koska hyvitystä pidetään yhdessä muiden asiaan vaikuttavien seikkojen kanssa riittävänä seuraamuksena.¹²⁴

Rikossovittelulle on tiettyä yhteiskunnallista tilausta. Se on nähty hyvänä keinona puuttua erityisesti nuorten rikollisuuteen. Vähitellen rikossovittelu on levinnyt myös aikuisten tekemiin rikoksiin.¹²⁵ Rikosasioiden sovittelua on myös edelleen haluttu tehdä tunnetummaksi ja menet-

---

¹²⁰ Elonheimo 2010, s. 30.

¹²¹ Gabbay 2006, s. 427.

¹²² Haaste 1/2007.

¹²³ Haaste 1/2007.

¹²⁴ Tapani & Tolvanen 2013, s. 65.

¹²⁵ HE 93/2005 vp, s. 4.

telyä laajentaa yhä useampiin rikoksiin ulottuvammaksi. Painopisteeksi on tällöin asetettu erityisesti vähäisten rikosten ohjautuminen yhä enenevässä määrin sovitteluun.¹²⁶ Laajentuva kenttä asettaa yhä uusia haasteita sovittelijoiden taidoille ja koko toiminnan organisoinnille.¹²⁷

4.2 Sovitus- ja preventio-opin suhde restoratiiviseen oikeuteen

Rikosoikeuden käyttäminen vaatii jatkuvaa ja tarkkarajaista oikeutusta. Valtio ei voi ilman hyväksyttävää syytä puuttua kansalaistensa tekemisiin. Rikosoikeuden legitimaatioon pyrittäessä eri toimenpiteiden tarkoituksilla on ratkaiseva rooli.¹²⁸ Perinteisesti hyvitys ja preventio on asetettu tietyllä tavalla vastakohtiksi. Hyvitysteorian mukaan rangaistuksella on tarkoitus hyvittää, eli sovittaa, tehty vääritys. Preventioteorian mukaan taas rangaistuksilla on kausaalinen rikoksia ennaltaehkäisevä, tekijään tai yhteiskunnan muihin jäseniin ulottuva vaikutus.¹²⁹

Antony Duff on hahmottanut rankaisemisen oikeutusta ideaalisessa, liberaalissa oikeusvaltiossa, joka rakentuu sosiaalisen hyvinvoinnin, yhdenvertaisuuden, demokratian ja moniarvoisuuden varaan. Hänen mukaansa rankaisemisen tarkoitus on katumus, uudistuminen ja sovitus.¹³⁰

Rangaistus on aina ilmaisu yhteiskunnan paheksunnasta syytetyn tekemää rikollista tekoa kohtaan. Modernissa sovitusopissa merkittävänä voidaankin nähdä epäiltyyn kohdistettu kommunikaatio. Toiminnan paheksumisella ei ole tulosta, ellei tekijä ymmärrä tekonsa moitittavuutta. Voidaankin sanoa, että tekijän katumus on aina yhteydessä moitteeseen. Silloin kun sovitus ymmärretään näin, tekijää puhutellaan moraalisesti vastuussa olevana ja yhdenvertaisena yksilönä. Tämä aiheuttaa tekijälle kärsimystä. Paheksuntaa ei voida aina esittää ainoastaan sovittelijan tai kriminaalihuoltoviranomaisen tekemällä muodollisella ilmoituksella tai symbolisella rangaistuksella, koska teon moitittavuuden mukaisesti mitoitettu rangaistus toimii takeena sille, että tekijän katumus on todellista ja kestävä. Ajatuksena on, että tekijä miettii tekoaan ainakin rangaistuksensa täytäntöönpanon ajan. Tästä näkökulmasta voidaan perustella myös asteittain ankaroituvaa rangaistusasteikkoa: mitä moitittavampi teko on, sitä pidempään tekijä pakotetaan miettimään tekoaan. Toisaalta tekijää ei voida tosiasiallisesti pakottaa katumaan tekoaan – olennaista teoriassa on, miten hänen oletetaan suhtautuvan rangaistukseen. Rangaistus ainoastaan symbolisoi yhteiskunnan moitetta, tekijän katumusta, pyrkimystä uudistumiseen ja sovitusta.¹³¹

¹²⁶ Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta 2016, s. 2.

¹²⁷ HE 93/2005 vp, s. 4, Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta 2016, s. 4.

¹²⁸ Frände 2005, s. 19–20.

¹²⁹ Frände 2005, s. 20.

¹³⁰ Duff 2001, s. 79–85.

¹³¹ Tapani & Tolvanen 2013, s. 33–34.

Sovitukseen liittyy ajatus rankaisemisesta ja katumuksesta. Se on kiinteästi yhteydessä myös anteeksiantoon: kun teko on sovitettu, se on myös anteeksiannettu ja yksilö voi jatkaa elämänsä täysivaltaisena yhteisön jäsenenä. Sovitus palveleekin hyvin yhteiskuntarauhan ylläpitämistä. Sovitusideologiaa on kuitenkin arvosteltu erityisesti siitä, että se voidaan nähdä menneisyyteen suuntautuvana ja ainoastaan rikoksen teko aikaan kohdistuvana. Vastaukseksi tarjottu preventioideologia puolestaan suuntautuu tulevaisuuteen pyrkien vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen ja estämään näin rikosten tekemistä.¹³²

Preventiovaikutus voidaan jakaa rangaistusuhun yleispreventiiviseen ja erityispreventiiviseen vaikutukseen. Rikosoikeudellinen yleisprevention periaatteen mukaan ihmiset noudattavat lakeja pääasiassa siksi, että he pelkäävät rangaistuksia. Erityisestäävällä vaikutuksella puolestaan viitataan jo rikoksen tehneeseen kohdistettujen toimien vaikutuksesta siihen, ettei tekijä halua uusia rikosta.

Erityisistäväistä toimenpiteistä parhaita ovat yleensä erilaiset varoittavat rangaistukset. Tällöin tavoitellaan rikoksen tehneen takaisinintegroitua yhteiskuntaan. Erityisistävyyden kannalta toimenpiteistä luopuminen olisi monissa tapauksissa perustelluin ratkaisu, mutta yleisistävyyden vuoksi siihen ei aina voida ryhtyä. Jo ehdollisella vankeusrangaistuksellakin on vahva pelotefunktio. Rikossovittelun funktio liittyy erityisistävyyteen: sovittelu voi kokemuksena olla sellainen, että se on omiaan ehkäisemään rikoksen uusimista.¹³³

Pelotevaikutus perustuu oletukseen, että epämiellyttävien kokemusten välttäminen on tiettyyn rajaan saakka ihmisten toimintaa ohjaava motiivi. Ihmisen siis oletetaan punnitsevan, ainakin jossain määrin, vastakkain rikoksella aikaansaattava hyötyä ja rangaistuksen tuomaa haittaa. Parhaimmillaan pelotevaikutus voi toimia jopa niin, että kansalaiset päättävät jo etukäteen toimia normien rajoissa kaikissa mahdollisissa tilanteissa.¹³⁴ Tätä kutsutaan prevention välittömäksi vaikutukseksi.

Yleisprevention välillisellä vaikutuksella puolestaan viitataan siihen, että rikosoikeusjärjestelmä saa ihmiset omaksumaan käskyt ja kiellot osaksi henkilökohtaista moraaliaan. Rikoksen tekemistä ei tällöin vältetä siksi, että niistä saattaa seurata rangaistus, vaan ennen kaikkea siksi, että se moraalisesti vääriksi.¹³⁵

---

¹³² Tapani & Tolvanen 2013, s. 31–33.

¹³³ Tolvanen 2009, s. 363–364.

¹³⁴ Tapani & Tolvanen 2013, s. 39–40.

¹³⁵ Pirjatanniemi 2005, s. 235–236.

4.3 Rikossovittelu

Sovinto ja hyvitys hyväksyttiin virallisesti osaksi rikosoikeuden järjestelmää 1.2.1997 voimaan tulleella asetuksella rikoslain voimaantulon 15 a §:n tehdyllä muutoksella, josta säännös sittemmin siirrettiin rikosprosessilain 1 luvun 8 §:ään. Asianosaisten välillä tehty sovinto mainitaan yhtenä kriteerinä rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumiselle niin sanottuilla kohtuuttomuus- tai tarkoituksettomuusperusteella. Samalla rikossovittelumenettely säädettiin lailla selkeästi rikosprosessiin liittyväksi menettelyksi, mutta ei itsessään rikosprosessin osaksi.¹³⁶

Rikossovittelulaki mahdollistaa tietyn tyyppisten rikosten ja riitojen sovittelun silloin, kun rikos tai riita-asia voidaan katsoa sovitteluun sopivaksi. Sovittelu on oikeuskäsittelylle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettelytapa rikoksiin tai pienehköihin riita-asioihin.¹³⁷ Asianomistajarikoksissa sovittelu voi korvata rikosprosessin kokonaan ja yleisen syytteen alaisissa rikoksissa-kin se voidaan huomioida syyte- ja seuraamusharkinnassa. Sovittelu menetelmänä tulee aina erottaa sovinnon edistämisestä oikeudenkäynnissä: kyseessä on kaksi eri menetelmiin ja periaatteisiin perustuvaa menettelytapaa.

Suomessa riita-asioita voidaan sovittaa käräjäoikeudessa tuomarin johdolla suoritettavassa tuomioistuinsovittelussa tai tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelutoimiston johtamassa sovittelussa. Tuomioistuinsovitteluun ja sovinnon vahvistamiseen sovelletaan lakia riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (tuomioistuinsovittelulaki, 394/2011). Riita-asioihin on saatavilla myös monia erilaisia sovittelumahdollisuuksia ja foorumeita. Esimerkiksi asianajajaliitolla on oma sovintomenettelyn ohjeistus. Rikosasioiden sovittelu kuuluu kuitenkin aina sovittelutoimistolle, jotka toimivat Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen ohjaamina. Rikossovittelu on sovittelun osapuolille maksutonta. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos on julkaissut rikossovittelua koskevan oppaan sovittelun parissa toimivien avuksi.

Sovittelulaissa ei ole rajattu sitä, minkä tyyppisiä rikoksia voidaan sovittaa. Sovittelulain 1 luvun 3 §:n mukaan arvioitaessa rikoksen soveltuvuutta sovitteluksi arvioitaessa huomioon on otettava rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutenaan. Siten sovittelu voidaan niin asianomistaja- kuin virallisen syytteenkin alaisia rikoksia.

---

¹³⁶ Tapani & Tolvanen 2013, s. 64.

¹³⁷ HE 93/2005 vp, s. 4.

Ruotsissa rikossovittelulakiamme vastaava laki on lag om medling med anledning av brott (445:2002) on luonteeltaan hyvin väljä ja puitelakityyppinen. Laissa on ainoastaan 10 pykälää ja sitä voikin luonnehtia lyhyeksi. Myös Ruotsissa oikeusministeriön alainen Brottsförebyggande rådet (BRÅ) on julkaissut rikossovittelua koskevan erillisen oppaan. BRÅ on valtiollinen toimielin, jonka tehtävänä on rikosten ennalta ehkäiseminen ja yhteiskunnan turvallisuuden parantaminen eri tasoilla tutkimustietoa tuottamalla ja levittämällä. BRÅ:n tutkimustieto ja sen tarjoaman data ovat usein pohjana maan oikeuspoliittiselle päätöksenteolle.¹³⁸ Pääperiaatteiltaan ruotsalainen normisto on yhteneväinen suomalaisen lainsäädännön kanssa.

Soviteltaviksi voidaan ottaa myös rikosperusteinen vahingonkorvausvaatimus. Sovittelulain 1 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan silloin, kun rikosta ei voida ottaa soviteltavaksi, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei voida ottaa soviteltavaksi. Siten myös ympäristörikoksessa ja sen korvaamisessa lähtökohtana on aina se, että rikos itsessään arvioidaan saman lainkohdan mukaisesti soviteltavaksi sopivaksi. Arvioinnissa joudutaan käyttämään kokonaisharkintaa, jossa huomioidaan rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat.

Tyypillisimpiä ja parhaiten sovitteluun soveltuvia rikoksia ovat esimerkiksi vahingonteot, pahoinpitelyt ja varkaudet.¹³⁹ Mitä törkeämpi rikos on, sen huonommin se soveltuu soviteltavaksi. Tämä johtuu siitä, että teon törkeysasteen noustessa myös mahdollisuus siihen, että tekijä ja uhri löytäisivät asiaan sovinnollisen ratkaisun, on luonnollisesti heikentynyt. Törkeiden rikosten ottamista sovitteluun on tämän vuoksi aina harkittava erityisen huolellisesti. Tärkeänä voidaan pitää myös sitä lakivaliokunnan perustelua, että törkeiden rikosten sovittelu voisi aikaa myöten rapauttaa rikosoikeuden uskottavuutta yhteiskunnassa.¹⁴⁰

Toiset rikokset ovat myös luonteensa puolesta sellaisia, että se soveltuvat poikkeuksellisen huonosti soviteltaviksi. Tällaisina on pidetty esimerkiksi sotilasrikoksia ja muita sotilasoikeudenkäynteihin liittyviä rikoksia. Näissä rikoksissa onkin laissa erikseen annettu rajoituksia syyttäjän mahdollisuudesta jättää syyte nostamatta.¹⁴¹

---

¹³⁸ BRÅ, 2018.

¹³⁹ Esimerkiksi vuonna 2016 kaikista sovitteluun ohjatuista 13 117 rikoksesta 52 % oli väkivaltarikoksia. Vahingontekoja rikoksista oli 12 %, anastusrikoksia 11 %, laittomia uhkauksia 6 % ja kotirauhan rikkomisia 3 %. Muita tarkemmin määrittelemättömiä rikoksia oli 7 % kaikista rikoksista. Ks. lisää Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016, s. 2.

¹⁴⁰ LaVM 13/2005 vp, s. 5.

¹⁴¹ LaVM 13/2005 vp, s. 5.

Ruotsissa lain esitöissä ei rajattu mitään rikoksia sovittelulain ulkopuolelle. Esitöissä kuitenkin todetaan, että lähtökohtaisesti seksuaalirikokset ja uhrittomat rikokset eivät sovellu soviteltaviksi. Uhrittomia rikoksia pidetään lähtökohtaisesti rikoksina, joita on mahdoton sovittaa. Esimerkiksi liikenne rikoksia pidettiin tällaisina rikoksina.¹⁴²

4.3.1 Rikossovittelulain tavoitteet

Rikossovittelu on suomalaisessa järjestelmässä oikeuskäsittelylle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettely.¹⁴³ Sovittelun tavoitteeksi on laissa esitetty molempia osapuolia tyydyttävän sopimuksen tekeminen sovittelijan avulla. Rikossovittelulain 1 luvun 3 §:n1 momentin mukaisesti sovittelun on oltava uhrin edun mukaista. Esitöissä mainitaan hyvittämisen muodoiksi vahingonkorvaus tai muunlainen loukatun hyvittäminen.¹⁴⁴

Takalan mukaan käytännössä on havaittu, että sovittelun ja rikosoikeuden käytännön erot eivät välttämättä ole niin suuria kuin joissakin teoreettisissa sovittelun ideaalimalleissa. Tämä johtuu siitä, että sovittelu on aina riippuvainen rikosoikeusjärjestelmän olemassaolosta, sen määrittämisestä rikoksista ja jossain määrin myös tekijän ja uhrin rooleista. Sovittelu ei siis pelkästään käsittele osapuolten välistä konfliktia, vaan tekee sen aina jonkin normiston valossa. Siten sovittelu myös aina symbolisoi tiettyjä perusarvoja. Tämä kuitenkin toteutuu erilaisin painotuksin ja symbolismi itsessään on toisen tyyppistä kuin perinteisessä rikosprosessissa. Vaikka tavanomaisessa sovittelussa ei olekaan syyttäjän ja tuomioistuimen kaltaisia virallisia yhteisön edustajia, sopimukseen pyritään kuitenkin aina yleisesti hyväksytyjen normien mukaisesti. Tämä puolestaan tapahtuu aina sen tiedon ja kokemuksen varassa, joka osapuolilla itsellään ja sovittelijalla on.¹⁴⁵

Tavoitteena on paitsi loukatun osapuolen hyvittäminen, myös tekijän aktiivinen vastuun ottaminen teostaan ja sen seurauksista.¹⁴⁶ Sovittelu voi osaltaan johtaa oikeudenkäynnin välttämiseen joko kokonaan tai osittain tai johtaa seuraamusluonteiseen toimenpiteitä luopumiseen. Se voi olla myös perusteena lievemmälle rangaistukselle.¹⁴⁷

Ei voida kieltää, etteikö sovittelun ja rikosoikeusjärjestelmän välillä vallitsisi jännitteitä. Vaapaehtoisilla sovittelijoilla ei voi olla yhtä hyvää tietämystä lainsäädännöstä tai oikeuskäytän-

---

¹⁴² Regeringens proposition 2001, s. 39–40.

¹⁴³ HE 93/2005 vp, s. 4.

¹⁴⁴ HE 93/2005 vp, s. 4.

¹⁴⁵ Takala 1998, s. 9.

¹⁴⁶ HE 93/2005 vp, s. 4.

¹⁴⁷ Iivari 2007, s. 19.

nöstä kuin tuomarilla. Tämä voi merkittävästi heikentää oikeusturvaa esimerkiksi vahingonkorvauksesta sovittaessa. Jännitettä tutkittaessa keskeistä kuitenkin on, että perusnormeista ei koskaan vallitse suurta epäselvyyttä. Täysin rikosoikeudesta piittaamaton sovittelutoiminta, joka tuottaisi toistuvasti jyrkästi rikosoikeuden kanssa ristiriitaisia sopimuksia, olisi toivotunlainen vain sellaisesta näkökulmasta, joka pitää rikosoikeusjärjestelmää vahingollisena ja korjauskelvottomana. Suomalaiset sovittelujärjestöt korostavat toimivansa tavalla, jonka tulokset eivät ole ristiriidassa rikosoikeusjärjestelmän peruslinjausten kanssa.¹⁴⁸

Toisaalta myös sovittelun rajojen ymmärtämistä on korostettu. Sovittelu onkin saanut osakseen kritiikkiä siitä, että ideologia unohtaa liian helposti kriminalisointien ja oikeudenkäytön taloudelliset, poliittiset ja symboliset funktiot. Sovittelun on katsottu sopivan myös huonosti nykyaikaiseen yksilöllisyyttä korostavaan yhteiskuntakehitykseen. Samalla kun yhteisöllisyyden merkitys yhteiskunnassa vähenee, myös sosiaalinen kontrolli pienenee. Tämä lisää rikosten teko mahdollisuuksia. Arvostelua osakseen on saanut myös se, että sovittelun puolestapuhujat vaikuttavat usein lähtevän siitä kestävämmästä olettamasta, jossa yhteiskunnan jäsenillä olisi lähtökohtaisesti samat käsitykset oikeasta ja väärästä, ja että yhteiskunnan tavoitteena olisi rauhanomainen rinnakkainelo.¹⁴⁹

4.3.2 Rikossovittelussa käytetyt tekniikat

Rikossovittelulaisissa sovitteluun käytettävä tekniikka on jätetty avoimeksi. Rikossovittelulain 3 luku koskee menettelyä sovittelun edetessä. Lain 3 luvun 17 §:n 2 kohdan mukaan sovittelijan tulee sovittaa puolueettomasti ja molempia osapuolia kunnioittaen. Rikossovittelulain 3 luvun 17 §:n 3:n kohdan mukaisesti sovittelijan tulee myös auttaa osapuolia löytämään keskenään heitä tyydyttävät ratkaisut rikoksesta sen uhrille aiheutuneiden henkisten ja aineellisten haittojen hyvittämiseksi. Rikossovittelussa korostuvat monilta osin sellaiset yleiset sovittelun periaatteet kuten sovittelijan tasapuolisuus, puolueettomuus, vaitiolovelvollisuus, luottamuksellisuus ja vapaaehtoisuus.¹⁵⁰

Lain avoin muoto on ollut lainsäätäjän tietoinen valinta. Sovittelussa noudatettava menettelyn osalta säädettiin vain niistä seikoista, joilla katsottiin olevan erityistä merkitystä osapuolten oikeusturvan ja yhdenmukaisen kohtelun takaamiseksi. Lainsäätäjän nimenomainen tarkoitus oli, että lailla ei liiaksi kahlittaisi sovittelutoiminnan kehittymistä ja luovien ratkaisujen käyttämisen mahdollisuutta. Sovittelumenettelyn tarkempien sisältö- ja menettelykysymysten katsottiin

---

¹⁴⁸ Takala 1998, s. 99–100.

¹⁴⁹ Tolvanen 2009, s. 369.

¹⁵⁰ Ervasti & Nylund 2014, s. 504.

soveltuvan paremmin sovittelutoimintaa koskevaan oppaaseen.¹⁵¹ Aivan kriitikittömästi tätä menettelyä ei nielty. Lakivaliokunta korosti mietinnössään, että kaikkien sovittelun keskeisten menettelysäännösten tulisi olla lain tasolla säädettyjä, eikä väljä puitelaki voisi olla hyväksyttävä asianosaisten oikeusturvan ja yhdenvertaisen kohtelun takaajana.¹⁵² Lakivaliokunnankaan muutosehdotukset eivät kuitenkaan johtaneet siihen, että sovittelumenettelyn muodosta olisi selvästi säädetty laissa. Tämä on poikkeavaa esimerkiksi riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain kanssa, jonka esitöissä todetaan, että sovittelun tulisi nimenomaan perustua fasilitatiiviseen sovittelumalliin, kuitenkin niin, että poikkeustapauksissa sovittelumenettelyssä voidaan käyttää myös evaluatiivisia menettelytapoja.¹⁵³

Rikossovittelulain 1 luvun 3 §:ää on muutettu vuonna 2016. Tuolloin lakitekstiin lisättiin, että rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty tunnustaa olennaisilta osiltaan teon tapahtumainkulun ja että sovittelu on uhrin edun mukaista. Muutokset olivat osa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annetun direktiivin täytäntöönpanoa (rikoksen uhreja koskeva direktiivi, 2012/29/EU). Muutoin nykyisen sovittelulakimme katsottiin vastaavan direktiivin vaatimuksia.

Rikoksen uhreja koskevan direktiivin 1 luvun 2 artiklan 1 a kohdan mukainen uhrin määritelmä on rajattu koskemaan vain tiettyjä luonnollisia henkilöitä. Toisaalta direktiivin johdanto-osan kappaleen 11 mukaan jäsenvaltioilla on oikeus laajentaa direktiivissä vahvistettuja oikeuksia. Myös johdanto-osan 66 kohdassa todetaan, että direktiivissä kunnioitetaan perusoikeuksia ja otetaan huomioon Euroopan unionin perusoikeuskirjassa tunnustetut periaatteet. Voidaan siis perusoikeusmyönteisesti tulkita, että myös ympäristö voisi täyttää siinä mielessä uhrin aseman, että sovittelulaki tulisi myös näiden lisäysten osalta sovellettavaksi. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen nro R (99) 19 mukaan sovittelua voidaan toimittaa joko suorasti tai epäsuorasti. Osapuolina voivat olla uhri ja rikoksen tekijä tai mukana voi olla rikosoikeuselinten tai yhteisön edustaja.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ HE 93/2005 vp, s. 12. Oppaalla viitataan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuun Rakennamme sovintoa – Opas riitojen ja rikosten sovitteluun.

¹⁵² LaVM 13/2005 vp, s. 3.

¹⁵³ HE 114/2004 vp, s. 23–24.

¹⁵⁴ Euroopan neuvoston ministerikomitean 1999, s. 12–13

4.3.3 Rikossovitteluun ohjautuminen

Rikossovittelulain 3 luvun 13 §:n 1:n momentin mukaan sovittelua koskevan aloitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi, syyttäviviranomainen tai muu viranomainen. Silloin kun rikoksesta epäilty tai rikoksen uhri on alaikäinen, myös hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Erityisiä määräyksiä aloitevallasta on tehty lisäksi läheisiin kohdistuvista väkivaltarikoksista.

Rikossovittelulain 3 luvun 13 §:n 3 momentti velvoittaa poliisi- tai syyttäviviranomaisen tiedottamaan uhrille ja epäillylle sovittelumahdollisuudesta, silloin kun se arvioi teon soveltuvan rikossovittelulain 3 §:n 1 momentissa säädetyn mukaisesti sovitteluun. Silloin kun rikoksesta epäilty tai rikoksen uhri on alaikäinen, tieto sovittelumahdollisuudesta tulee antaa myös tällaisen henkilön huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

Rikossovittelulain 1 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan sovittelua ei estä se, että asia on käsitelty tai ratkaistu poliisi-, syyttäjä tai tuomioistuinviranomaisessa Lopullisen päätöksen siitä, soveltuuko rikos soviteltavaksi, tekee sovittelutoimisto. Rikosasiat ohjautuvat käytännössä sovitteluun pääosin poliisin tai syyttäjän osoittamina. Siten näiden viranomaisten harkinnalla on käytännössä suuri merkitys sille, millaisia rikoksia sovitteluun tarjotaan.¹⁵⁵

4.4 Sovittelu ja vallankäyttö

Vaikka restoratiivisen oikeuden periaatteen mukaista on, että konflikti annetaan takaisin osapuolten itsensä ratkaistavaksi, sovittelu ei vältty ulkopuoliselta, institutionaaliselta vallankäytöltä.

Viimekädessä sovittelutoimisto toimii portinvartijana sille, millaisia juttuja sovitteluun ylipääntään otetaan. Koska rikossovittelulaki ei anna tarkkoja kriteerejä sille, millaisia rikoksia ylipääntään voidaan sovittaa, rikoksen laatuun ja tekotapaan, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäiseen suhteeseen ja muille rikokseen liittyville seikoille perustuva harkinta antaa laajaa valtaa sovittelutoimistolle. Terveysten ja hyvinvoinninlaitoksen tilastojen valossa tapausten sovittelun käynnistymisprosentit ovat paikallisesti hyvin toisistaan poikkeavia. Osasyynä tähän pidetään poliisi- ja syyttäviviranomaisten alueellisesti poikkeavia kriteeristöjä ja käytäntöjä sovitteluun lähettämisessä.¹⁵⁶ Syynä voi olla myös se, että eri sovittelutoimistoilla on hyvin toisistaan poik-

---

¹⁵⁵ HE 93/2005 vp, s. 11–12.

¹⁵⁶ Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2017, s. 8–10.

keavat kriteerit sille, millaisia juttuja otetaan sovittelaviksi. Tämä on ongelmallista, koska vaarana on, että osapuolet joutuvat osaksi toimintamalleja joiden perusteet ovat hyvin väljiä ja subjektiivisia.¹⁵⁷

Terveyden – ja hyvinvoinninlaitoksen laitoksen mukaan vuonna 2016 sovitteluun ohjautuneista rikoksista 97 % ohjautui sovitteluun poliisin tai syyttäjän aloitteesta. Siten tosiasiallisesti kaksi virallista tahoa, poliisi tai syyttäjä ja lisäksi sovittelutoimisto, arvioivat tapauksen soveltuvuutta sovittelaviksi. Sovittelija voi myös vielä sovitteluprosessin aikana todeta, ettei tapaus sovellu sovittelavaksi ja keskeyttää prosessin muusta syystä. Vuonna 2016 sovittelutoimistoon ohjautuista rikoksista 68 %:ssa käynnistettiin sovitteluprosessi. Keskeytyneiden sovitteluprosessien osuus oli 13 % aloitetuista rikossovitteluista.¹⁵⁸

Sovittelutoimiston osalta vallankäytöstä on säädetty rikossovittelulain 4 luvun 23 §:ssä. Osapuolella on oikeus hakea muutosta sovittelutoimiston päätöksiin, jotka koskevat jutun ottamista sovittelavaksi, tukihenkilön pääsyä sovitteluun tai sovittelun keskeyttämistä. Päätöksestä valittaminen on kuitenkin ongelmallista, koska selkeitä kriteereitä päätöksenteolle ei ole asetettu.

Silloin kun sovinto vahvistetaan tuomioistuimessa, sovinnon arviointi tapahtuu aina sellaisen ulkopuolisen toimijan kautta, jolla ei yleensä ole juurikaan tietoa konfliktista. Myös sovittelun lopputulos jää hallituksen esityksen mukaan usein aloitteen tehneen poliisin tai syyttäjän arvioitavaksi, koska sovittelutoimiston tulee lähettää näille viranomaisille tieto sovittelun kulusta ja lopputuloksesta.¹⁵⁹ Koska syntynyt sovinto voi toimia perusteena syyttämättä jättämiselle tai rangaistuksen alentamiselle, sovintomenettely tulee lopulta myös aina institutionaalisen rikosoikeusjärjestelmän arvioitavaksi. Ainoastaan asianomistajarikoksessa, jossa asianomistaja lupaa syytteestä sovintoon perustuen, konflikti voi tosiasiallisesti rikosasiassa säilyä sovinnon teon jälkeen osapuolten välisenä asiana.

---

¹⁵⁷ Alakurikka & Heikinheimo 2015.

¹⁵⁸ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017, s. 4.

¹⁵⁹ HE 93/2005 vp, s. 22.

5 YMPÄRISTÖRIKOSOIKEUS JA SOVITTELU

Talvivaara- tapauksessa Kainuun käräjäoikeus päätti 8.4.2015 päätösnumerolla 15/116 yksityisoikeudellisten vaatimusten erottamisesta rikosasiasta erillisessä riita-asia- oikeudenkäynnissä käsiteltäväksi. Pyynnön tästä teki syyttäjä syytteen nostamisen yhteydessä ja vastaajista A, B ja D, yhtyivät syyttäjän näkemykseen. Suurin osa 139:stä yksityisoikeudellisten vaatimusten esittäjistä vastusti asian erottamista erilliseen oikeudenkäyntiin.

Rikosperusteisia vahingonkorvausvaatimuksia oli esitetty niin henkilövastaajia, Talvivaara Sotkamo Oy:tä kuin yhtiön konkurssipesääkin vastaan. Vaatimukset perustuivat vahingontorjuntakustannuksiin, vesialueiden- ja kiinteistöjen arvon alentumiseen ja käytön estymiseen, tonttien myynnin estymisestä seuranneeseen taloudelliseen menetykseen, kala- ja metsätalouden menetyksiin, käyttöveden menetyksestä johtuneisiin kustannuksiin, tien rakentamiskustannuksiin, mökin ja saunan uudelleenmaalaus- ja sivistyskustannuksiin, matkakuluihin, työaikamenetykseen ja henkiseen kärsimykseen. Vahingonkorvausten suuruus vaihteli muutamista tuhansista euroista Metsähallituksen vaatimaan 9 miljoonaan euron korvaukseen saakka. Vahingonkorvausvaatimusten lisäksi jutussa oli esitetty erinäisiä lunastamis- ja ennallistamisvaatimuksia.

Tuomioistuin päätyi asian erottamiseen rikosprosessilain 3 luvun 3 §:n mukaisesti erilliseen oikeudenkäyntiin vedoten henkilövastaajien asemaan ja rikosprosessuaalisiin näkökohtiin. Esitutkinta oli kestänyt jo tässä vaiheessa useamman vuoden. Laaja korvausvaatimusten käsittely olisi entisestään hidastanut ja monimutkaistanut laajaa syyteasiaa sekä vaikeuttanut oikeudenkäyntiaineiston hallintaa.

Osa näistä yksityisoikeudellisista vaatimuksista käsiteltiin myöhemmin tuomioistuinsovitelussa. Osapuolina oli muutamia kymmeniä korvauksen hakijoita ja Talvivaara Sotkamo Oy:n konkurssipesä. Henkilövastaajat eivät osallistuneet menettelyyn. Valtio tai toimintaa jatkanut kaivosyhtiö Terrafame Oy eivät myöskään katsoneet olevansa velvollisia osallistumaan korvausten maksuun, eivätkä siten osallistuneet menettelyyn.¹⁶⁰ Sovintoneuvottelut eivät kuitenkaan edenneet, koska vahingonkorvauksen maksajaa ei löytynyt.

Rikossovittelulain 1 luvun 3 §:n ensimmäisen momentin mukaan silloin kun rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei voida ottaa soviteltavaksi. Talvivaara- jutussa prosessien eriyttäminen saikin aikaan rikossovittelulain kannalta mielenkiintoisen tulkintatilanteen. Törkeästä ympäristörikoksesta johtuvia vahinkoja pyrittiin sovittamaan tuomarijohtoisessa tuomioistuinsovitelussa, joka on riita-asioihin sovellettava menettely. Rikosasia itsessään säilyi edelleen omana prosessinaan, eikä itse rikosta soviteltu. Vaikuttaa siltä, että tosiasiaa sovintomenettelyt saattavatkin nousta esille myös hyvin yllättävillä perusteilla jopa törkeiden ympäristörikosten yhteydessä prosessien eriyttämiseen liittyvistä syistä.

---

¹⁶⁰ Ympäristövakuutuskeskus 2017.

Kuten Talvivaara-jutusta voimme todeta, mitään estettä ympäristörikoksesta johtuvaan vahingonkorvauksen sovitteluun ei näyttäisi olevan. Kyse on yksityisoikeudellisista vaatimuksista, joissa sovinto on lähtökohtaisesti sallittu. Saavutettu sovinto voisi jopa toimia rikosprosessissa huomioitavana rangaistusta alentavana seikkana tai perusteena syyttämättä jättämiselle.

Rikossovittelulaista tai sen esitöistä ei sen sijaan ole löydettävissä selkeää vastausta siihen, voiko kollektiivisen ulottuvuuden sisältävä rikos itsessään tulla soviteltavaksi. Uhrinomaan nähtävä rikos vaikuttaa sopivan huonosti sovitteluideologiaan. Toisaalta kollektiivisuus vaikuttaa vain teoreettiselta käsiteongelmalta, koska kaikkien kriminalisointien perimmäiset tarkoitukset liittyvät kuitenkin yhteisöllisiin arvoperusteisiin ja niiden suojelemiseen. Ei olekaan lainkaan selvää, millä perustein epämääräisenä esittäytyvä ympäristöarvo voisi toimia osapuolena vaihtoehtoisessa riidanratkaisumenettelyssä.

Ympäristörikoksen sovittelussa suurimpana ongelmana voidaan nähdä asianomistajien määrittely, osallisten oikeusturva ja rikosoikeudellisen preventiovaikutuksen suojaaminen. Koska ympäristösääntelyn tavoitteena voidaan pitää kollektiivista ympäristöoikeuden suojaamista, sovittelua harkittaessa yleisen edun huomioiminen saisi erityisen merkityksen. On epäselvää, kuka ja millä perustein, olisi oikeutettu käyttämään puhevaltaa sovitteluprosessissa ympäristön edustajana.

Epävarmuutta lisää entisestään se, että tyypillisesti ympäristörikosoikeus on nähty ympäristöoikeudessa viimeisenä perälautana: meillä on sitä edeltävä laaja hallintokoneisto valvonta-, lupa-, ja neuvontamenettelyineen. Myös erilaiset hallinnolliset sanktiot ovat saamassa yhä enemmän jalansijaa vähämerkityksellisimpien ympäristörikkomusten korvaamisessa. Koska osa rikkomuksista on jo sanktioitu hallinnollisin keinoin, sovintomenettelyn käytön mahdollisuus voidaan jo tämän vuoksi nähdä tarpeettomana.

Suomessa on selvitetty hallinnollisten sanktioiden alan laajentamista ympäristölainsäädännön piirissä. Voidaan siis myös ajatella, että sovittelu ja hallinnollinen sanktiointi kilpailevat tulevaisuuden hyvitysmuotoina ainakin lievemmissä rikoksissa. Koska hallinnollisen sanktioinnin toteuttaminen on jo todettu kustannustehokkaaksi ja tehokkaaksi tavaksi puuttua ja vähentää ympäristörikollisuutta, sovitteluopin tuominen mukaan prosesseihin vaikuttaa turhalta ja riskialttiilta. Sovitteluprosessin mukaan tuominen aiheuttaisi lievemmissä teoissa todennäköisesti paljon kustannuksia ja turhaa oikeuden privatisoitumista. Sovittelua on vaikea nähdä kustannustehokkaana keinona puuttua ympäristörikollisuuteen. Tosiasiassa saattaa olla, että ympäristölainsäädäntöä on mahdollista kehittää tehokkaammaksi ja toimivammaksi muilla, kuin sovitteluun liittyvillä keinoilla.

Toisaalta ympäristöllisessä päätöksenteossa yhä lisääntyvän osallistuvan järjestelmän kehittämisessä yhtenä motiivina on ollut ihmisten oikeus osallistua omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Siten sovittelu ja sen kehittäminen voidaan nähdä tapana parantaa ihmisten mahdollisuutta ja oikeutta osallistua omaa elämäänsä ja elinympäristöään koskevien konfliktien käsittelyyn. Tämä vaatiikin eräänlaista ongelmien omistajuuden uudelleenmäärittelyä – silloin kun osallisuutta lisätään, myös ne joita ongelmat koskevat, tulisi ottaa yhä tiiviimmin mukaan ongelmien määrittelyyn ja ratkaisuun. Tämä voidaan nähdä myös siten, että osallistumisen ja sovittelun kehittyminen haastavat uuden toimintakulttuurin myötä perinteisen, auktoritaarisen päätöksenteon.¹⁶¹ Kuitenkin silloin kun kyseessä on rikollinen teko, mukana on aina myös virallinen taho. Tämä voidaan nähdä tärkeänä osana nykyaikaista, yhteiskunnallista turvajärjestelmää: liiallista oikeuden privatisoitumista on syytä välttää.

Suomen sovittelufoorumi käynnisti vuonna 2009 hankkeen sovittelun käytöstä maankäyttö- ja ympäristöriidoissa, eli SOMARI-hankkeen. Samassa yhteydessä toteutettiin Aalto-yliopistossa pilottihanke, jossa seurattiin kolmen ympäristökiistan sovittelua.¹⁶² Seuratut hankkeet olivat pitkälti hallinto-oikeudellisia konflikteja, mutta osa hankkeesta todetuista ympäristöasioiden sovittelun erityispiirteistä olisi todennäköisesti löydettävissä myös ympäristörikosta soviteltaessa. On myös muistettava, että tyypillisesti ympäristörikos liittyy usein tavalla tai toisella myös hallintoprosessiin.

Ympäristökiistoilla todettiin olevan useita poikkeavuuksia suhteessa muihin soviteltaviin asioihin ja myös suhteessa toisiinsa.¹⁶³ SOMARI-hankkeessa tällaisiksi seikoiksi nousivat erityisesti yleisen edun huomioiminen, normien ja lainsäädännön antamat reunaehdot, tiedon ja asiantuntijoiden rooli, osapuolten määrä ja edustuksellisuus.¹⁶⁴ Hallintopäätöksille leimallinen yksipuolinen julkisen vallan käyttö asettaa suuria haasteita sovittelun käytölle. Koska ympäristöön liittyvät asiat ovat yleensä näissä tapauksissa luonteeltaan hallintoriita-asioita, niitä ei voi sovittaa. Sen sijaan hallintosopimukset soveltuvat huomattavasti paremmin vaihtoehtoiseen konfliktinratkaisuun.¹⁶⁵

---

¹⁶¹ Peltonen ym. 2012, s. 12.

¹⁶² Peltonen ym. 2012, s.11.

¹⁶³ Heiskanen & Knuutila 2016, s. 123.

¹⁶⁴ Peltonen ym. 2012, s. 29–32.

¹⁶⁵ Heiskanen & Knuutila 2016, s. 126.

5.1 Ympäristö- ja luonnonvararikoksen soveltuvuus sovitteluun

Pirjatanniemen mukaan ympäristörikosoikeus ei perustu rangaistusuhkiin, koska tavoitteena ei ole kostaa tekoa, vaan tulevaisuuteen suuntautuvana ympäristörikosoikeuden rangaistukset nojaavat oikeutuksensa normien yleisestäään vaikutukseen. Tällöin tarkoitetaan vaikuttamista, joka kohdistuu muihin, kuin itse rangaistavaan henkilöön. Ympäristörikosoikeuden normit eivät suojaa ympäristöarvoja rangaistuksin, koska tehtyä ei saa tekemättömäksi, vaan ainoastaan normien yleispreventiivisen vaikutuksen kautta. Toisaalta rangaistukset suodattuvat yhteiskuntaa välillisen yleisprevention kautta: moraalialuova vaikutus syntyy, kun kriminalisointeihin liittyvä paheksunta ja moite saa ihmiset omaksuma vähitellen rikosoikeuden kiellot ja käskyt osaksi omaa henkilökohtaista moraaliaan.¹⁶⁶ Tämä on ongelmallista ympäristörikoksen sovittelumahdollisuuden kannalta, koska sovittelun funktio perustuu ennen kaikkea sovittelun erityisestäään vaikutukseen.

Toisaalta välitöntä yleispreventiota ei enää välttämättä pidetä rikosoikeudessa niin merkittävänä tekijänä kuin ennen. *Pirjatanniemen* mukaan rangaistuksilla uhkaaminen voi vaikuttaa tosiasiasa melko vähän. Esimerkkinä hän käyttää merikotkaa: emme jätä kotkaa ampumatta ainoastaan siksi, että pelkäämme rauhoitetun linnun ampumisesta seuraavaa rangaistusta. Sen sijaan todennäköisesti jätämme linnun rauhaan lapsuuden lintuharrastuksen takia tai koska yli päätämme suhtaudumme tappamiseen penseästi.¹⁶⁷ Välittömällä yleispreventiollakin on kuitenkin mielestäni paikkansa. Rangaistusuhka voi olla merkittävä syy sille, miksei esimerkiksi kotkan takia taloudellisia vahinkoja jatkuvasti kärsivä poronmestaja ammu lintua. Koska ympäristörikoksiin liittyy hyvin usein taloudellisia ja moraalisesti valtavirrasta poikkeavia näkökulmia, moraalisiin luottaminen on mielestäni vaarallista. Tosiasiasa ihmisten käsitys esimerkiksi ympäristöarvojen merkityksestä voi olla hyvin toisistaan poikkeava.¹⁶⁸

Sovittelukirjallisuudessa on käsitelty hämmentävän vähän sitä, minkälaista rajanvetoa soviteltaviksi sopiviin rikoksiin tulisi soveltaa. Rikossovittelulakikin lähtee siitä, että rikos voidaan ottaa soviteltavaksi, jos sen voidaan kokonaisuutena arvioida olevan soviteltavaksi sopiva. Esitöissä on tosin todettu, että yleensä vakavat rikokset soveltuvat huonosti soviteltaviksi. Tosiasiasa meillä ei ole mitään selvää normistoa siitä, millä perusteilla rikos katsotaan sovitteluun

---

¹⁶⁶ *Pirjatanniemi* 2001, s. 8–9.

¹⁶⁷ *Pirjatanniemi* 2001, s. 9.

¹⁶⁸ Tosiasiasa kaikki ihmiset eivät pidä ympäristön ja luonnon suojelemista erityisen merkityksellisenä tai tunnusta luonnon itseisarvoa suojelevana oikeushyvä. Näkemys linkittyy oikeushyvien suojelemisen kautta moraalifilosofiaan. Tästä näkökulmasta katsottuna arvoja on mahdollista pitää yksittäisen ihmisen omina subjektiivisina mieltymyksinä, arvostuksina ja haluina, mutta tämä yhtenäisen arvojärjestelmän puute ei estä arvojen intersubjektiviisuutta. Rikosoikeusjärjestelmä tunnustaa suojelemisen kohteeksi sellaisen oikeushyvä, joka perustuu ihmisyhteisön vallitsevaan käsitykseen teon ehdottomasta tuomittavuudesta. Hyväksyttävä kriminalisointiperuste voi olla myös merkittävän yleisen edun suojaaminen. Ks. lisää *Tapani & Tolvanen* 2008, s. 81–82.

sopivaksi.¹⁶⁹ Jo sovitteluun ohjautuminen voi olla sattumankauppaa ja riippua esimerkiksi sovittelupalveluiden saatavuudesta ja viranomaisten subjektiivisista käsityksistä kyseisen rikoksen sovitteluun sopivuudesta. Sovittelusta tehdyt vaikuttavuusarvioinnitkin ovat kaiken kaikkiaan varsin vähäisiä.

Oikeustieteen sisäisestä näkökulmasta katsottuna sovitteluideologia vaikuttaa sopivan vain huonosti rikokseen, jossa on loukattu kollektiivista oikeushyvää. Perinteisen käsityksen mukaan sovittelu on rikoksen osapuolten välinen vapaaehtoinen menettely, joka perustuu loukatun osapuolen ja uhrin väliseen vuorovaikutukseen siitä, miten loukattua osapuolta voitaisiin parhaiten hyvittää. Kontekstissamme vaikuttaa siltä, että loukattu osapuolemmme on tapauksessa itsessään oikeushyvä ja se tarvitsisi itselleen edustajan, joka käyttäisi puhevaltaa sen puolesta. Teoreettinen vaikeus vaikuttaakin kohdistuvan ympäristön ja luonnon itseisarvoon, joita ei voida palauttaa kaikissa tapauksissa ihmisyyksilön oikeuksiksi. Myös sovittelukirjallisuudessa uhrittoman rikoksen sovitteluun on suhtauduttu pääsääntöisesti kielteisesti. Toisaalta osassa ympäristö- ja luonnonvararikoksia on mahdollista löytää ainakin kvasiasianomistaja.

Ervastin mukaan rikossovittelu perustuu aina tekijän ja uhrin väliseen keskusteluun. Siksi rikossovittelua voidaan käyttää vain niissä rikoksissa, joissa on yksi tai useampi selkeä uhri. Tämän vuoksi esimerkiksi liikenne rikokset ja yleisen rauhan sekä järjestyksen piiriin sisältyvät rikokset eivät voi kuulua rikossovittelu järjestelmän piiriin.¹⁷⁰ Tämä käsitys rajaisi voimakkaasti niiden ympäristörikosten piiriä, joita yleensäkin voitaisiin sovittaa. Myös Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen sovittelusta vastaavan *Elonheimon* kanta on, ettei uhrin rikos sovellettaisi.¹⁷¹

Mielityinen on tehnyt empiiristä tutkimusta sovittelusta. Hänen mukaansa sovittelu soveltuu periaatteessa monenlaisiin rikoksiin, mutta tutkimuksessa kävi toisaalta ilmi, että jotkin rikokset haluttiin rajata kokonaan sovittelun ulkopuolelle. Tällaisina pidettiin esimerkiksi henkiriikoksia, siveellisyysriikoksia, talousriikoksia, huumausaineriikoksia ja yleensäkin sellaisia rikoksia, joissa ei ole toista osapuolta.¹⁷²

Myös *Pirjatanniemi* yhtyy näkemykseen siitä, ettei uhrin rikos ole soviteltavaksi sopiva. Yhteisöllisiin intresseihin liittyvissä kriminalisoinneissa, kuten ympäristökriminalisoinneissa, taustalla olevaa oikeushyvää ei voida nivoa yksilöllisiin kokemuksiin samalla tavalla kuin välittömästi yksilön omaan oikeuspiiriin liittyvissä rikoksissa. Loukkauksen osapuolia on vaikeaa

---

¹⁶⁹ Osa sovittelun ammattilaisista pitää tätä ongelmana, ks. lisää esim. Iivari 2010, s. 34–35.

¹⁷⁰ Nylund & Ervasti 2014, s. 497.

¹⁷¹ Elonheimo 2017, Suomi100- Sovitteluseminaari.

¹⁷² Mielityinen 1999, s. 80.

määritellä – ympäristörikos on tällöin tavallaan uhrin – eikä ole olemassa sellaista tahoja, jolla olisi erityisasema ympäristörikoksen tapahtuessa. Ympäristörikoksessa osapuolia ovatkin tekijä ja koko yhteisö, vaikka rikosprosessissa yhteisöä edustavat syyttäjät ja ympäristöviranomaiset. Tätä asemaa ei koskaan voida verrata uhrin asemaan.¹⁷³

On myös huomattava, että useat ympäristörikokset tapahtuvat tilanteissa, joissa rikoksen tekijällä ja yhteiskunnan edustajalla on jo keskustelunyhdeys. Tämä on tyypillistä luvanvaraisissa toiminnoissa. Tämä yhteistyösuhde antaa oman leimansa toiminnassa tapahtuneisiin rikoksiin. Vaikka viranomaisten ja eri toiminnanharjoittajien neuvottelualttiudessa voi olla eroja, ympäristökonfliktit eivät yleensä päädy osapuolten ulottumattomiin samalla tavalla kuin perinteisinä nähtävät, yksilöön itseensä kohdistuvat rikokset.¹⁷⁴ Onkin tyypillistä, että esimerkiksi hallinnollisissa ympäristölupasioissa viranomaiset ovat pyrkineet ennen rikosprosessiin turvautumista asian ratkaisemiseen tekijän kanssa muilla toimin.

Kangas on sitä mieltä, että sovittelu ei koskaan sovellu niihin ympäristöasioihin, joiden perimmäisenä tarkoituksena on tulevien sukupolvien oikeuksien turvaaminen tai yleisen terveellisuuden ja turvallisuuden varmistaminen. Hän esittää tämän mielipiteensä liittyen hallintoasioihin. Kankaan mukaan aineelliseen ympäristölainsäädäntöön kirjatut hyväksyttävyyden rajat ovat aina ehdottomia, eikä sovittelulla voida koskaan tehdä lainvastaista hanketta sallituksi, siitäkään huolimatta, että sallittavuuden rajat ovat epämääräisiä tai tulkinnallisia. Sovittelua voidaan kuitenkin käyttää hankkeen muuttamiseen tai rajaamiseen niin, että se muuttuu lain sallimaksi.¹⁷⁵ Näkemys on täysin perusteltu. Hallintoasioihin liittyen se ainoastaan sivuaa tutkimustani. Halusin kuitenkin nostaa näkemyksen esiin, koska on mahdollista, että sovittelun käyttö ympäristörikoksissa tosiasiallisesti hämärtäisi esimerkiksi ympäristöluvassa asetettuja sallittavuuden rajoja ja sitä, miten ja millä ehdoin niistä voidaan sopia.

Toisaalta on esitetty myös näkökulmia, joiden mukaan myös yhteisöuhriin on mahdollista osallistua sovitteluun. Tämä on myös sovitteluideologian mukaista. Kysymyksen asettelussa nousee kuitenkin tällöin esille se, kuka ottaa yleisen edun edustajan roolin ja on loukkaantunut siitä, ettei rikoksen tekijä noudata lakia. Tällaisten uhriryhmien edustajia voisi olla käytännössä vaikea löytää tai nimetä.

Silloin kun soviteltavana on yhteisöllistä oikeushyvää loukkaava rikos, tilannetta mutkistaa edelleen se, että yhteisöä pidetään usein sallituimpana rikoksen kohteena kuin luonnollista henkilöä. Esimerkiksi verovilppiä ei välttämättä mielletä yhtä vakavaksi rikokseksi kuin jonkun

---

¹⁷³ Pirjatanniemi 2005, s. 233.

¹⁷⁴ Pirjatanniemi 2005, s. 233–234.

¹⁷⁵ Kangas 2010, s. 192–193.

henkilökohtaiseen omaisuuteen kuuluvan esineen varastamista. Sovittelusta tehdyissä vaikutavuustutkimuksissa on myös huomattu, että sovittelun vaikutukset olivat parhaita silloin, kun soviteltava rikos koski luonnollista henkilöä. Sen sijaan silloin, kun rikoksen uhrina oli esimerkiksi yritys, vaikuttavuus ei ollut yhtä hyvä.¹⁷⁶

Suvantola on tehnyt huomion, että Englannissa ja Walesissa toteutetun ympäristösanktioiden yhtenäistämisen ja koventamisen myötä ympäristörikoksiin syyllistyneet yritykset ovat pyrkineet yhä enemmän määriin korvaamaan tekonsa ja hyvittämään vahingot kärsineille osapuolille tarjotuissa yksityisoikeudellisissa prosesseissa. Tähän on voinut liittyä jokin ylimääräinen ympäristön tilaa parantava teko rikosprosessin välttämiseksi. Näin yritys voi välttää rikosprosessin tahrin, vaikka rahallinen menetys olisikin suurempi.¹⁷⁷ Englannissa ja Walesissa on pitkälle kehitetty niin kutsuttuihin siviilirangaistuksiin ja erityisiin ympäristörikoksiin erikoistuneisiin syyttäjiin perustuva järjestelmä. Siviilirangaistuksiin luetaan kuuluviksi hallintopakko-keino, hallinnolliset sanktiot ja rikkeen tehneen tarjoama ja viranomaisen hyväksymä vapaaehtoinen, mutta tarvittaessa pakkotoimeenpantava sitoumus rikkomuksen hyvittämiseksi. Luonteeltaan siviilirangaistus ei siis ole suomalaisen yksityisoikeudellisen järjestelmän mukainen, eikä tekoja joista on mahdollista määrätä hallinnollinen rangaistus ole dekriminisoitu. Kuitenkaan sellaisesta teosta, joka on johtanut hallinnolliseen sanktioon, ei voida syyttää rikosoikeudellisessa prosessissa.¹⁷⁸ Erilaiset luovat järjestelmät ja hallinnollisten sanktioiden käytön lisääminen saattaisivatkin olla omiaan vähentämään ympäristörikollisuutta ja niiden aiheuttamia haittoja.

Restoratiivinen oikeus ja sovittelu on nähty myös täysin sopivana keinona ympäristörikosten ratkaisemiseen. *Boydin* mukaan restoratiivinen oikeus voisi olla tapa tuoda yhteisön mielipide ja paheksunta mukaan päätöksentekoon, silloin kun kyseessä on ympäristön vahingoittuminen. Tämä voisi lisätä yhteisön mahdollisuutta hyvitykseen ja vaatimusten esittämiseen. Boyd näkeekin sovittelun käytön ympäristörikollisuudessa ennen kaikkea rikosoikeutta tukevana ja korjaavana elementtinä, ei niinkään sen vaihtoehtona. Hänen mukaan yhteisöä voisivat edustaa erityiset yhteisölliset foorumit.¹⁷⁹

Preston puolestaan toteaa, että restoratiivisten prosessien käyttäminen ympäristörikoksissa hyödyttää uhreja, vastaajaa, yhteisöä, oikeuslaitosta ja ympäristöä. Hänen mukaansa restoratiiv-

---

¹⁷⁶ Regeringens proposition 2001, s. 39–40.

¹⁷⁷ Suvantola 2017, seminaarissa Minne menet ympäristöoikeus – ympäristöoikeuden näkymiä vuonna 2017.

¹⁷⁸ Suvantola 2018, s. 60.

¹⁷⁹ Boyd 2007, s. 507–508.

visen oikeuden käyttäminen edellyttää kuitenkin tässäkin tapauksessa uhrien identifiointia. Uhreja ovat ympäristörikoksissa ne ihmiset, joiden elämään, terveyteen tai omaisuuteen on suoraan vaikutettu tai sellaiset yhteisön jäsenet, joihin rikos on epäsuorasti vaikuttanut. Uhreja voivat olla myös tulevat sukupolvet, ympäristö tai biodiversiteetti.¹⁸⁰

Luonnollinen henkilö joka on kärsinyt vahinkoa ympäristörikoksen vuoksi, voi Prestonin mukaan osallistua prosessiin henkilökohtaisesti, tukeutuen esimerkiksi perheensä, ystäviensä, sekä lainopillisten ja muiden asiantuntijoiden apuun. Oikeushenkilöt voivat osallistua edustajiensa kautta ja käyttää tarvittaessa lainopillista tai muuta asiantuntija-apua.¹⁸¹ Silloin kun uhrina on tietty joukko ihmisiä, he voivat osallistua joko yksitellen tai nimeämänsä edustajan avulla. Edustajan valintaan vaikuttaa luonnollisesti se, millainen rikos ja yhteisö tapauksessa on kyseessä. Esimerkiksi rikoksessa, jossa tiettyä yhteisöä hyödyttävää ympäristöä on vahingoitettu, yhteisön edustajana voisi toimia valtiollinen tai ei-valtiollinen organisaatio. Tällöin edustajan tulee olla vastuussa tai ainakin sitoutunut luonnon ja villieläinten suojeluun sekä ennallistamistoimenpiteisiin.¹⁸² Sekä Preston että Stark¹⁸³ ovat sitä mieltä, että joskus uhrin löytäminen voi olla hankalaa, mutta uhri on kuitenkin löydettävissä.

Kun uhri on ympäristö tai biodiversiteetti, edustajan on pystyttävä tuomaan restoratiiviseen prosessiin ekosentrinen näkökulma antroposentrisen sijaan. On selvää, ettei ympäristö itsessään ei voi puhua vaateistaan ja huolistaan, mutta tätä ei tulisi pitää välttämättä ylitsempäsemättömänä ongelmana. Edustaja voi aina puhua heidän puolestaan.¹⁸⁴ Preston viittaa perusteluna Stonen esittämiin, aikanaan hyvin absurdeina pidettyihin väitteisiin siitä, että myös luonnon objekteilla, kuten puilla, joilla ja metsillä, tulisi olla oikeus nostaa kanteita ja vaatia hyvitystä kärsimistään vahingoista. Siten niillä tulee olla oikeus osallistua myös restoratiivisiin menettelyihin.¹⁸⁵ Vaikka perustelu vaikuttaa ensi alkuun huvittavalta, emme kuitenkaan voi kieltää, että tosiasiallisesti Stonen ajatuksilla ja ympäristöperusoikeuskäsityksellämme on huomattavan paljon yhteneväisyyksiä.

Preston huomioi myös kestävä kehityksen mukaisesti tulevat sukupolvet uhreina. Silloin kun rikos aiheuttaa sukupolvien välistä epäoikeudenmukaisuutta, uhreihin luetaan myös tulevat sukupolvet. Tällaista haittaa voi olla esimerkiksi maan saastuminen ja paikallisten alkuperäisten

---

¹⁸⁰ Preston 2011, s. 7.

¹⁸¹ Preston 2011, s. 12.

¹⁸² Preston 2011, s. 12–13.

¹⁸³ Stark 2016, s. 459. Starkin artikkeli lähinnä vertailee Boydin ja Prestonin esittämiä näkemyksiä. Kaiken kaikkiaan myös Stark on sitä mieltä, että sovittelun käyttö olisi mahdollista ja osapuolille hyödyllistä ympäristörikoksissa. Ks. lisää Stark 2016, s. 435–462

¹⁸⁴ Preston 2011, s. 14.

¹⁸⁵ Stone 1972, s. 450–501.

lajien häviäminen. Tulevia sukupolvia edustaisi ”surrogate victim”, eräänlainen sijaisuhri. Kirjoittaja perustaa ajatuksensa siihen, että tällainen ajattelu on tosiasiaa jo hyväksytty useissa tuomioistuimissa eri yhteyksissä ja tulevat sukupolvet on katsottu asianomistajiksi.¹⁸⁶ Voikin olla, että haluttomuus nähdä ympäristörikoksen soveltuvan soviteltavaksi on lopulta vain antroposentrisen maailmankuvamme tuotos. Toisaalta common law- oikeuskulttuureihin perustuvista näkemyksistä ei ole syytä vetää liian nopeita johtopäätöksiä, koska ajatusmaailma on sidottu varsin erilaiseen oikeus- ja yhteiskuntakulttuuriin.

Tyypillisesti ympäristöviranomaiset huolehtivat yleisen edun huomioimisesta viranomaistoiminnassaan. Esimerkiksi lupaehtoja rikottaessa harkittavaksi tuleekin toimenpiteiden laajuus. Lievemmissä tapauksissa viranomainen usein kehotuksin saa toiminnanharjoittajan korjaamaan toimintansa lupaehtojen mukaiseksi. Vakavissa ja tahallisissa toimissa viranomainen joutuu turvautumaan rikosilmoituksen tekemiseen. Tällaisessa prosessissa myös vaihtoehdoiselle konfliktinratkaisulle voisi olla sijaa rikosprosessin osana. Jos toiminnanharjoittaja korjaa ja selvittää toimintaansa itse vapaaehtoisesti viranomaisille, on myös yleisen oikeustajun mukaista, että hän voisi selvitä lievemmällä rangaistuksella. Kun tällainen menettely toteutuu rikosprosessin ollessa käynnissä, kyse ei kuitenkaan ole välttämättä sovittelusta, vaan syyteneuvottelusta.

Syyteneuvottelussa rikoksesta epäilty ja syyttäjät neuvottelevat, millä ehdoilla epäilty suostuu tunnustamaan esitutkinnan tai syyteharkinnan kohteena olevan teon. Epäillyn tavoitteena on tulla tuomituksi mahdollisimman lievään rangaistukseen, kun taas syyttäjät tavoittelee kustannusäästöjä rikosoikeusjärjestelmälle.

Syyttäjät voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös määrätä, että esitutkintaa ei suoriteta kaikista rikoksista joihin epäillyn epäillään syyllistyneen. Tämä edellyttää, että epäilty on tunnustuksellaan edistänyt rikoksen selvittämistä, eikä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan toimitamista. Syyttäjät voi syyteneuvottelussa myös sitoutua vaatimaan rangaistusta lievemmältä asteikolta. Syyteneuvottelun pohjalta voidaan tehdä tuomioesitys, joka käsitellään tavallista oikeudenkäyntiä kevyemmässä tunnustamisoikeudenkäynnissä.¹⁸⁷

Syyteneuvottelussa syyttäjät ei voi kuitenkaan neuvotella itse syytteen sisällöstä, vaikka välillisesti siihen vaikuttavatkin syyttäjän asiassa tekemät harkinnanvaraiset syyttämättä jättämis- ja tutkinnanrajoittamispäätökset. Syyttäjät voi kuitenkin harkintavaltansa puitteissa tarkistaa teon-

---

¹⁸⁶ Preston 2011, s. 11-14. Esimerkiksi Juan Antonio Opan tapauksessa Filippiinien korkein oikeus totesi myös tulevat sukupolvet asianomaisiksi tapauksessa, jossa kyse oli perustuslain takaamasta oikeudesta puhua ympäristöön. Ks. lisää esim. Koivurova 2012, s. 210–211.

¹⁸⁷ HE 58/2013 vp, s.1.

kuvausta neuvottelussa ilmi tulleiden seikkojen myötä. Syytteeseen liittyvistä liitännäisvaatimuksista, kuten liiketoimintakiellosta tai konfiskaatiovaatimuksesta, ei voida sopia, mutta syyteen muotoilu vaikuttaa niihin olennaisesti.¹⁸⁸ Esimerkiksi metsästysrikoksessa metsästyskiellon vaatimatta jättäminen voi olla syytetyille merkityksellinen seikka.

Syyteneuvottelu sopii erityisesti vaikeasti selvitettäviin rikoksiin. Prosessiekonomisista syistä onkin perusteltua, että poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen voimavarat kohdentuvat tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Samalla prosessit nopeutuvat, mitä voidaan pitää kaikkien osapuolten kannalta hyvänä asiana.¹⁸⁹ Syyteneuvottelua voidaan käyttää pääsääntöisesti rikoksissa, joiden maksimirangaistus on korkeintaan kuusi vuotta vankeutta. Myös tietyn muut vakavat rikokset on rajattu syyteneuvottelun ulkopuolelle. Syyteneuvottelua voidaan pitää ympäristörikoksiin hyvin soveltuvana menettelynä.

Syy miksi syyteneuvottelu vaikuttaa sopivan huomattavasti paremmin ympäristörikosten suhteen suomalaiseen järjestelmään kuin rikossovittelu, johtuu sovittelulain ja restoratiivisen oikeuden suhteesta. Restoratiivisessa oikeudessa osapuolten intressejä pidetään ensisijaisina ja rikosoikeusjärjestelmän rankaisutarpeita vasta toissijaisia. Intressipohjaisen vaihtoehdotseisen konfliktinratkaisun järjestelmän ja yhteiskunnallisen rankaisutarpeen jännite käy sietämättömäksi silloin, kun pyritään vakavampien rikosten tai törkeiden tekemuotojen sovitteluun.¹⁹⁰ Syyteneuvottelussa yleinen etu tulee valvotuksi syyttäjäjohtoisessa prosessissa yhteiskunnallisesti hyväksytyllä tavalla. Sen sijaan rikossovittelussa konflikti ja sen ratkaisuvallta annetaan osapuolille. Tällainen oikeuden privatisointi voidaan kokea hyväksyttäväksi tietyissä rikoksissa, muttei suinkaan kaikissa.

5.2 Asianomistajarikos soviteltavana

Ympäristökriminalisoinneissa ympäristön käsite oikeushyvä on tyypillisesti myös keino järjestää ihmisten välisiä oikeusasemia. Tällöin liikumme horisontaalisten suhteiden alueella. Silloin kun ympäristö saa oikeusjärjestelmän sisällä tällaisen merkityssisällön, sovittelu vaikuttaa sopivan hyvin ainakin joihinkin rikoksiin. Tämä johtuu siitä, että tällöin ympäristöarvot palautuvat ihmisyyksilön oikeuksiksi, joista oikeuden loukkauksen kohteeksi joutuneella on myös oikeus disponoida. Tällaisena rikoksena voidaan mainita esimerkiksi rikoslain 48 a 1-2 §:n mukaisesti metsästys- ja kalastusrikos. Näissä rikoksissa ympäristöarvot liitetään nimenomaan horisontaalisesti ihmisten välisiin oikeussuhteisiin. Tämä ilmenee myös rikoslain 48 a 5 §:stä,

---

¹⁸⁸ Valtakunnansyyttäjänvirasto 2015, s. 1.

¹⁸⁹ HE 58/2013 vp, s. 8–9.

¹⁹⁰ Iivari 2010, s. 103.

jonka mukaan syyttäjä ei voi ilman asianomistajan myötävaikutusta nostaa kalastusrikoksesta, metsästysrikoksesta tai laittomasta saaliin kätkemisestä syytettä silloin, kun teolla on loukattu ainoastaan yksityisen oikeutta. Tällaisessa tapauksessa ei olekaan mitään syytä, miksi rikosta ei voisi myös sovittaa jos osapuolet niin haluavat.

5.3 Talousrikostyyppinen ympäristö- tai luonnonvararikos sovittelavana

Ympäristö- ja luonnonvararikokset tehdään usein merkittävän taloudellisen edun tavoittelemiseksi. On esitetty, että ympäristörikollisuus on neljänneksi tuottavin rikollisuuden ala huumekaupan, ihmiskaupan ja vääreännösten jälkeen.¹⁹¹

Yleensä ympäristömääräysten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia. Nämä kustannukset rikollisella teolle välttämällä tekijä voi saavuttaa merkittävää taloudellista etua ja kilpailuedun muita alan toimijoita nähden. Yritystoimintaan liittyvänä näkemyksenä voidaankin todeta, että ilman ympäristökriminalisointeja yritykset vain vierittäisivät mahdollisista ympäristösanktioista koituvat kulut eteenpäin. Tällöin rikollinen toiminta olisi tosiasiallisesti kannatettavaa ja tuotteen loppukäyttäjät toiminnan kustantajia.¹⁹²

Sovittelu ja taloudellinen hyvitys sopivat rikoksiin, joista aiheutuu uhrille vahinkoa, muttei mitään hyötyä rikoksen tekijälle. Sovittelun katsotaan sopivan huonosti rikoksiin, joissa tekijä on tavoitellut taloudellista hyötyä. Sovittelun ei ole katsottu olevan sopiva keino esimerkiksi petoksen tai varkauden tyyppisten rikosten säännönmukaiseksi korvaajaksi, koska näiden rikosten pääasiallisena vaikuttimena on nimenomaan hyödyn hankkiminen tekijälle. Jos varastamisen voisi sovittaa palauttamalla varastetun esineen, varastaminen olisi kannattavaa, koska kiinnijäämisriski on pieni. Rikosoikeusjärjestelmä menettäisi näin toimittaessa uskottavuutensa.¹⁹³ Ympäristörikosoikeus on usein saanut osakseen arvostelua sen takia, ettei sen tavoitteina voida pitää rikoksen aiheuttaman teon vaikutusten ennallistamista. Tosiasiallisesti saastuttaja ei yleensä maksa. Myös rangaistukset ovat lieviä ja kiinnijäämisriski hyvin alhainen. Tällaiset tekijät yhdessä ovat omiaan lisäämään talousrikostyyppistä ympäristörikollisuutta.

Toisaalta on esitetty myös näkökulmia, joiden mukaan sovittelu ja restoratiivinen oikeus voi soveltua jopa valkokaulusrikostyyppiseen, vakavaan talousrikollisuuteen. Tällöin sitä kuitenkin tulisi käyttää normaalin rangaistuksen lisänä, ei koskaan sen vaihtoehtona. Restoratiivisia komponentteja voidaan yhdistää osaksi rikosoikeudellista seuraamusta. Tällöin on kuitenkin tärkeä

---

¹⁹¹ Euroopan komissio 2017, s. 11–12.

¹⁹² Lazarus 1993, s. 880.

¹⁹³ Tapani & Tolvanen 2013, s. 67–68.

mieltää restoratiiviset komponentit vain osana rangaistusta. Kokonaisuudessaan määrättävän rangaistuksen on oltava yleisesti hyväksyttävä ja oikeudenmukainen kyseisestä teosta.¹⁹⁴

5.4 Ympäristörikoksen sovittelu ja oikeusturva

Uudistettu rikossovittelulaki lähtee siitä, että tuomitun tulee ennen sovittelua, ainakin osapuolleen, myöntää tekonsa. Tämä voidaan nähdä ongelmallisena syytetyn oikeusturvan kannalta. Vaikka laki kieltääkin vetoamasta sovittelussa esille tulleisiin seikkoihin tuomioistuimessa, tämän ei katsota koskevan tekijän syyllisyyttä. Ympäristörikos on tyypiesimerkki rikoksesta, jonka toteen näyttäminen on vaikeaa. Erityisen luonteensa vuoksi suuri osa näistä rikoksista jää selvittämättä. Koska varsinaista uhria ei ole, rikos jää usein kokonaan ilmoittamattakin.

Tyypillisesti vaikeasti toteen näytettävä rikos tulisi sovitteluyrityksellä näytetyksi pelkästään sen vuoksi, että syyllinen haluaisi sovittaa tekonsa sovittelumenettelyn avulla. Tämä aiheuttaisi vakavan oikeusturvaongelman ja siirtäisi vallankäyttöä sopimattomalla tavalla pois tuomioistuimista. Sovittelua voidaankin soveltaa vain sellaisiin ympäristörikoksiin, joissa syyllisyydestä ei ole mitään epäilyä ja tekijä myöntää tekonsa. Silloin kun asia on lainkaan epäselvä tai tulkinnanvarainen, sovittelua ei tulisi koskaan käyttää tekijän oikeusturvan vuoksi. Ympäristörikosten joustavat normit ja asiantuntijuuden puute rikos- ja esitutkintaprosessissa voivatkin toimia merkittävinä esteinä ympäristörikosten sovittelussa. Nykyisillä ympäristörikosten näyttövaatimuksilla tuomituksi tuleminen on harvinaista, eivätkä tuomitut seuraukset ole olleet erityisen merkityksellisiä. Tyypillinen seuraamus vakavastakin rikoksesta on sakko tai korkeintaan ehdollinen rangaistus. Siten sovittelu voi olla rikoksesta epäillyn kannalta, erityisesti ennen tuomioistuinkäsittelyä, taloudellisesti huomattavasti huonompi vaihtoehto kuin tuomituksi tuleminen.

Ympäristörikosten sovittelu voi johtaa myös kvasimenettelyihin, joissa on vaikutteita niin oikeudenkäynnistä, kuin vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisustakin. Joustavat normit niin aineellisen ympäristölainsäädännön, kuin itse rikossovittelun menettelysääntöjen muodossa ovat omiaan johtamaan epämääraisiin oikeusturvaa vaarantaviin menettelyihin. Voi jopa käydä niin, että rikoksesta epäilty ei edes tiedä, minkälaisessa prosessissa hän tosiasiaansa on osallisena, eikä voi valmistautua menettelyyn oikealla tavalla.

Rikoksesta epäillyllä on aina oltava tieto siitä, mistä häntä epäillään, jotta hän voi puolustautua asianmukaisesti. Tyypillisesti ympäristörikosprosessi kietoutuu yleensä jossain vaiheessa hal-

---

¹⁹⁴ Gabbay 2007, s. 444–446.

lintoprosessiin, jolloin osallisten voi olla entistä vaikeampaa mieltää, missä prosessissa he milloinkin ovat osallisina tai mistä asioista yleensäkin on mahdollista neuvotella. Kuten todettua, esimerkiksi lupaehtojen sovittelu laintasoisesta poikkeavaksi ei yksinkertaisesti ole mahdollista. Asiantuntijoiden, mahdollisten edustajien ja vapaaehtoisten sovittelijoiden mukana olisivat vielä tämän lisäksi luoda niin vakavan oikeusturvaongelman, että sovittelua tulisi käyttää vain harkiten.

Ympäristökonfliktiin voisi soveltua sovellettuna alunperin *Friedmanin* ja *Himmelsteinin* kehittämä niin kutsuttu kahden keskustelun malli. Usein sovittelu tapahtuu enemmän tai vähemmän oikeudenkäynnin varjossa. Tämän vuoksi keskustelu oikeudellisista seikoista on osapuolten mielestä olennaista.¹⁹⁵ Nähdäkseni tämä on erityisen korostunutta silloin, kun kyseessä on ympäristörikos, jonka sisältö on usein ymmärrettävissä vain aineellisen, teknisiä yksityiskohtia sisältävän lain puitteissa. Silloin kun keskustelu on oikeudellista, siihen liittyvät oleellisilta osin myös vertailu sovinnon, ja parhaimmassa ja pahimmassa tapauksessa, oikeudessa annettavan tuomion välille. Ympäristörikoksiin liittyvälle oikeuskäytännölle ominaista on, että tuomitut rangaistukset vaikuttavat lieviltä. Toisaalta oikeudenkäyntikulut voivat olla merkittäviä. Tuomitsemiskynnys on myös ollut korkea. Tällaisessa ristivedossa joudutaan kantamaan erityistä huolta osapuolten oikeusturvasta.

Kahden keskustelun mallissa oikeudellinen keskustelu säilyttää asemansa osana keskustelua, mutta se saa sivuosan. Asiantuntija-avustajat otetaan mukaan keskusteluun, sillä oikeudelliset seikat eivät häviä sovittelussa, vaikkei niistä puhuttaisikaan. Avustajien tulee kuitenkin osallistua menettelyyn aina sovittelun ehdoilla.¹⁹⁶ Mallissa oleellista on välttää oikeudenkäynti, mutta mielestäni sitä voidaan perustellusti käyttää myös tienä laajamittaisen oikeudenkäynnin välttämiseksi. Näin käytettynä se soveltuisi suomalaisen rikossovittelumalliin rikosprosessia täydentävänä menettelynä.

Mallissa pystyttäisiin huomiomaan ympäristörikosten erityispiirteitä. Mallissa olisi mahdollista huomioida yleinen etu, normien ja lainsäädännön asettamat reunaehdot, tiedon ja asiantuntijoiden rooli, oikeusturva ja edustuksellisuus. Prosessille tulisi kuitenkin asettaa laintasoiset menettelytavat ja reunaehdot.

Mallissa erotetaan keskustelu konfliktin oikeudellisesta puolesta ja taloudellisista sekä henkilökohtaisista näkökulmista. Henkilökohtaiset ja taloudelliset intressit, sekä arvokeskustelu, ovat kuitenkin tässäkin mallissa ensisijaisia. Tällöin osapuolilla on mahdollisuus keskustella

---

¹⁹⁵ Friedman & Himmelstein 2006, s. 529.

¹⁹⁶ Friedman & Himmelstein 2006, s. 539, 548.

konfliktista kokonaisuutena, osapuolten tarpeista ja mahdollisuus luoviin, kokonaistaloudellisiin ja inhimillisesti tyydyttäviin ratkaisuihin. Samalla osapuolten oikeusturva tulee turvatuksi, kun keskustelussa on mukana myös oikeudellinen puoli. Tämä voi olla omiaan turvaamaan oikeudenmukaisuutta, kohtuullisia sopimuksia ja sovittelun hyväksyttävyyttä.¹⁹⁷

Kahden keskustelun malli vaikuttaisi vastaavan useisiin niihin ongelmiin, jota sovittelun käytölle ympäristör rikoksessa on. Se mahdollistaisi myös esimerkiksi yleisen edun huomioimisen ja edustuksellisuuden. Viranomaistoiminta vaikuttaisi sopivan hyvin osaksi prosessia. Samalla osapuolten oikeusturva kokisi merkittäviä parannuksia, eikä yleispreventiivinen vaikutus kärjisi, koska lopullinen rikoksesta tuomitsemisvalta säilyy tuomioistuimella. Toisaalta sovittelu-prosessi toisi mahdollisuuden luovien ratkaisujen löytämiseen aivan erilaisella tavalla kuin syyteneuvottelussa. Avustaja voi valistaa osapuolia normien sisällöstä ja eri ratkaisuvaihtoehtojen vaikutuksista, sekä prosesseihin liittyvistä kysymyksistä. Hän voi jopa laajentaa osapuolten ymmärrystä keskustelemalla normin taustalla olevista periaatteista. Tämä voi olla tarpeen, koska tieto auttaa osapuolia näkemään oikeudelliset seikat laajemmassa perspektiivissä ja huomamaan minkälaisia epävarmuustekijöitä niihin voi liittyä.¹⁹⁸

Kahden keskustelunkaan malli ei ole ongelmaton. Voi olla, etteivät avustajat ymmärrä rooliaan oikein ja he voivat kokea, että heidän tulisi auttaa vastapuolta. Sovittelijan tehtävänä onkin osoittaa osapuolille, että laajamittaisen oikeudenkäynnin välttäminen voi olla kaikkien edun mukaista. Tämä osoittamiseksi esimerkiksi riskien kartoittamisesta ja realiteettien testaamisesta yhdessä voi olla hyötyä.¹⁹⁹ Silloin kun kyse on vakavan rikoksen sovittelusta, on myös selvää, että menettely käydään oikeudenkäynnille rinnakkaisena toimenä. Tällöin voi toisaalta käydä niin, että käsillä on kaksi hyvin samankaltaiselta vaikuttavaa, päällekkäistä prosessia. Tällöin kustannussäästöjä voi olla vaikea aikaansaada. Onnistuessaan sovittelu voisi kuitenkin johtaa esimerkiksi syyteneuvottelun kautta käytävään kevyempään tunnustamisoikeudenkäyntiin, jossa sovinto voitaisiin huomioida esimerkiksi tuomiota alentavana seikkana.

---

¹⁹⁷ Friedman & Himmelstein 2006, s. 548–549.

¹⁹⁸ Ervasti & Nylund 2014, s. 335.

¹⁹⁹ Friedman & Himmelstein 2006, s. 550.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuskysymys asetettiin työn alussa Tuorin tasoteoreettiseen kehikkoon. Tarkoituksena oli selvittää, voidaanko sovitteluopista löytää sellaisia normeja ja oppeja, joilla rikossovittelu, ympäristörikollisuus ja ympäristöoikeuden yleiset opit voitaisiin yhdistää kestäväällä tavalla.

Tähän kysymykseen vastaamisen ongelmallisuus puristuu lopulta Tuorin esittämään ajatukseen oikeustieteen luonteen kaksoiskansalaisuudesta. Oikeustiede voidaan nähdä yhtenä modernin oikeusjärjestelmän oikeudellisista käytännöistä. Oikeudelliset käytännöt puolestaan ovat yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka ovat erikoistuneet yhteiskunnassa tuottamaan ja uusintamaan oikeutta symbolisnormatiivisena ilmiönä, eli oikeusjärjestyksenä. Nämä oikeudelliset käytännöt, kuten lainsäätäminen, lainkäyttö ja oikeustiede täyttävät erilaisia tehtäviä oikeusjärjestelmässä ja osallistuvat samalla yhteiseen, jatkuvaan diskurssiin oikeudesta. Oikeustiede ei olekaan pelkästään oikeudellinen käytäntö, vaan tieteellinen käytäntö, joka on alisteinen asemaansa liittyville rajoituksille ja reflektiivisyyden vaatimukselle. Tämän opin myötä pääsemme yli oikeustieteilijöitä ja yhteiskuntatieteilijöitä vaivaavasta ongelmasta suhteessa oikeustieteiden ja yhteiskuntatieteiden rajoista.²⁰⁰

Suppeasti käsitettynä oikeudelliset käytännöt ovat erikoistuneita, lähinnä lakimiesprofessiolle varattuja erikoistuneita toimintoja, joihin kuuluvat lainkäyttö, tuomioistuinten ratkaisutoiminta ja oikeustiede. Sen sijaan esimerkiksi lainsäätämismenettely, mukaan luettuna niin virallisissa elimissä tapahtuva lainvalmistelu kuin asiassa käytävä julkinen keskustelukin, kuuluu oikeudellisiin käytäntöihin niiden laajassa merkityksessä. Demokraattisessa yhteiskunnassa lainsäätämisen prosessin päätösvalta on varattu poliitikoille, ei lakimiehille. Päätöksiä edeltävä keskustelu virallisissa elimissä, hallituksessa ja parlamentissa niitä ympäröivä julkisuus mukaan lukien perustuu ennen kaikkea poliittiseen keskusteluun: lainsäätämisen vaikuttaakin olevan kyse ennen kaikkea poliittisista, eikä oikeudellisista käytännöistä. Tämä siitäkin huolimatta, että lainsäätämismenettelyyn keskeisenä osana kuuluu esimerkiksi normien muotoilu, jossa nojaututaan pitkälti oikeudelliseen asiantuntemukseen.²⁰¹

Voidaan esittää epäily siitä, että sovittelun käyttö yhtenä kriminaalipolitiikan keinona ei perustu pelkästään oikeudellisiin teorioihin ja tehtyihin vaikuttavuusarviointeihin. Kyse voi olla puhtaasti taloudellisista ja poliittisista valinnoista kriminaalipolitiikan yhtenä keinona. Tähän saakka poliittista konsensusta on ollut nähtävillä sovittelun käytöstä lähinnä nuorisoriikollisuu-

---

²⁰⁰ Tuori 2000, s. 138.

²⁰¹ Tuori 2000, s. 148–150.

teen ja vähämerkityksellisempiin rikoksiin. Sovittelu on nähty sosiaalisesti ja taloudellisesti tehokkaana keinona puuttua niihin rikoksiin, joissa yhteiskunnalla ei ole merkittävää väliintulo-intressiä. Sen rinnakkainen paikka rikosprosessissa on tunnustettu, mutta samalla se vaikuttaa saavuttaneen eräänlaisen kriminaalipoliittisen roskakorin aseman. Poliittisesti sitä ei ole haluttu nähdä vastauksena vakaviin rikoksiin, koska tämän on pelätty heikentävän rikosoikeudellista yleisestä väikutusta. Yhteiskunnallisesti ei ollut havaittavissa muutoshalua sille, että vakavat tai kollektiivisia oikeushyviä loukkaavat rikokset siirrettäisiin rikossovittelun piiriin.

6.1 Sovittelu osana kriminaalipolitiikkaa

Tuorin mukaan oikeuden legitimiisyyttä pohdittaessa erottuu kolme oikeusyhteisöä. Konfliktitilanteessa asianosaisyhteisön ja lakimiesammattilaisista koostuvan suppean oikeusyhteisön lisäksi on olemassa laaja oikeusyhteisö. Tämä laaja oikeusyhteisö toimii oikeuden legitimiisyyttä kyseenalaistaessaan kriittisenä kansalaisyhteisönä. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa oikeuden sisäiset justifikaatioperiaatteet vastaavat niitä kriteerejä, joiden perusteella laajan oikeusyhteisön jäsenet arvioivat ja hyväksyvät oikeusnormien legitimiisyyden.²⁰² *Karhun* mielestä laajasta oikeusyhteisöstä, eli yhteiskunnasta, jatkuvasti tuleville muutospainelle on modernissa oikeuden rakenteissa varattu valmiiksi kehittyneet muodot. Kantavia periaatteita näitä muutospainetta kehiteltäessä ovat ihmisoikeusperiaatteet, kulttuurisen tason yleisten oppien käsitteverkosto ja oikeusperiaatteet. Tällöin yhteiskunnan viesteillä on tärkeä merkitys, mutta tämän merkityksen tarkempi oikeudellinen jatkokehittely tapahtuu aina modernin oikeuden ja siihen sisältyvän legitimiisyysvaateen ehdoilla.²⁰³

Eduskunnan lakivaliokunnan mukaan törkeiden rikosten sovittelua tulee harkita aina poikkeuksellisen huolellisesti, koska pitkällä aikavälillä tällaisten rikosten sovittelu heikentäisi rikosoikeusjärjestelmän uskottavuutta.²⁰⁴ Joudumme siis toteamaan, että vakavissa rikoksissa sovittelulainsäädäntö lähtee yksiselitteisesti rikosoikeusjärjestelmän tarpeista, eikä restoratiivisen oikeuden periaatteiden mukaisesti rikoksen osapuolten tarpeista ja intresseistä. Tätä tulee myös Iivarin tutkimuksessaan tekemä havainto siitä, ettei ole lainkaan harvinaista, että toisinaan rikoksen osapuolet itse haluaisivat sovittaa myös vakavampia rikoksia. Erityisen mielenkiintoinen on samassa tutkimushaastattelussa tehty havainto siitä, että jopa muutamat haastatelluista poliiseista ja syyttäjistäkin olivat sitä mieltä, että sovittelu olisi mahdollista rajatuin ehdoin myös vakavissa rikoksissa.²⁰⁵ Vaikuttaakin siltä, että rikossovittelu on lunastanut paikkansa

---

²⁰² Tuori 2000, s. 280–282.

²⁰³ Karhu 2004, s. 68.

²⁰⁴ LaVM 13/2005 vp, s. 5.

²⁰⁵ Iivari 2010, s.103–104.

osana nykyistä kriminaalipolitiikkaamme ja päässyt osaksi niin laajassa kuin suppeassakin oikeusyhteisössä käytävää diskurssia. Sitä ei kuitenkaan ainakaan toistaiseksi ole haluttu nähdä ratkaisuna vakaviin tai kollektiivisia oikeushyviä koskeviin rikoksiin.

Kriminaalipolitiikan vaikuttavuuden ja kriminaalipoliittisen järjestelmän toiminnan arviointia itsessään vaikeuttaa suhteen kaksisuuntaisuus: kriminaalipolitiikalla pyritään vaikuttamaan rikollisuuteen, mutta on selvää, että myös rikollisuus itsessään vaikuttaa kriminaalipolitiikkaan. Lisäksi kriminaalipoliittisiin päätöksiin vaikuttavat lukuisat muut syyt. Toisaalta myös rikollisuuden vaikuttavia tekijöitä on lukuisia muitakin pelkän kriminaalipolitiikan lisäksi. Onkin vaarallista olettaa, että rikollisuusmuutokset perustuisivat vain kontrollijärjestelmän muutoksiin tai että poliittiset toimet kohdistuisivat vain yritykseen reagoida rikollisuustilanteeseen.²⁰⁶ Suomalainen kriminaalipolitiikka on pitkään perustunut ajatukseen rikosten kustannusten minimoimisesta ja pyrkimyksestä syntyneiden kustannusten mahdollisimman oikeudenmukaiseen jakamiseen. Tällöin hyväksytään se ajatus, ettei ole mitään syytä pyrkiä ehkäisemään kaikkea rikollisuutta hinnalla millä hyvänsä. Perusajatus on helposti hyväksyttävissä, mutta konsensusta käytettävistä keinoista esimerkiksi kustannusten minimoimiseksi ei olekaan enää niin helppo saavuttaa.²⁰⁷

Sovitteluoppiin kiinteästi liittyvää hyvitystä on toisinaan pidetty rikosoikeudelle vieraana instrumenttina, jolla ei olisi rangaistuksen luonnetta, eikä siten myöskään preventiovaikutusta. Samalla on esitetty väite siitä, että rikos sisältää aina myös vääryyden yhteiskuntaa kohtaan. Jos hyvityksestä tehtäisiin rangaistuksen korvike, meidän tulisi säätää rankaisemattomiksi suuri joukko uhrittomia rikoksia. Useimpien mielestä hyvitystä ei kuitenkaan tulisi nähdä näin. Hyvityksen tarkoituksena ei ole kattavasti korvata rangaistuksia, vaan sitä voidaan käyttää valikoivasti niissä tilanteissa, joissa uhrin hyvitysintressi kilpailee valtion rankaisuintressin kanssa. Hyvitys ei astu rikosoikeudellisen järjestelmän sijaan, vaan sen ohelle.²⁰⁸

Vaikuttaa siltä, ettei rikos- ja ympäristöoikeudellinen järjestelmäme ole vielä valmis ympäristö- ja luonnonvararikosten sovitteluun. Pystymme kuvailemaan niitä mahdollisia etuja, haittoja ja ongelmia, joita sen piirissä on, mutta käsitteet ja periaatteet eivät tunnu istuvan Tuorin kehikkoon. Nähdäkseni tämä johtuu juuri siitä, että sovittelulainsäädäntö on kirjoitettu rikosoikeudellista järjestelmää silmällä pitäen. Laaja oikeusyhteisö ei ole vielä esittänyt sellaisia kriit-

---

²⁰⁶ Lappi-Seppälä, s. 180.

²⁰⁷ Frände 2005, s. 7.

²⁰⁸ Tolvanen 2009, s. 368.

tisiä kommentteja, joilla vaadittaisiin sovittelun käytön etujen ja mahdollisuuksien kriittistä uudelleenarviointia. Tämä on luonnollista, koska tällä hetkellä sovittelun käytöstä ja teorioista yleensäkin vallitsee suurta erimielisyyttä jopa lakimiesprofession sisällä.

Oletamme, että sovittelun funktio liittyy sen erityisestäävyyteen. Jos sovittelua haluttaisiin käyttää, tarvittaisiin lisää tutkimusta siitä, onko sovittelulla riittävästi myös yleisestäävää vaikutusta silloin, kun kyseessä on kollektiivisen oikeushyvän suojaaminen. Joudumme siis toteamaan, että pelkkiä ympäristö- ja rikosoikeudellisia normeja sekä sovitteluteorioita tarkastelemalla ei ole mahdollista selvittää sitä, milloin ja missä tapauksissa kollektiivista oikeushyvää loukkaavan rikoksen tai vakavan rikoksen sovittelu olisi yhteiskunnallisesti kestävä ja hyväksyttävää. Tämän selvittämiseksi tarvittaisiin lisätutkimusta ainakin rangaistusteorioiden toiminnasta ja lisää empiiristä tutkimusta sovittelusta.

Ympäristörikoksessa ympäristön ja luonnon hyvitysentressi vaikuttaa kilpailevan hyvinkin selkeästi valtion rangaistusintressin kanssa. Silloin kun ympäristölle annetaan oikeusjärjestelmässä itsenäisen oikeushyvän ja samalla uhrin asema, vaikuttaa selvältä, että ympäristön kannalta hyvitys esimerkiksi ennallistamistoimien muodossa olisi ympäristön edun mukaista. Perinteinen rikosoikeusjärjestelmä ei ole kuitenkaan rakennettu tällaista hyvitystä silmällä pitäen. Siksi se ei olekaan mitenkään erityisen toimiva järjestelmä isojen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen.

Kysymys ympäristön edustuksellisuudestakin on lopulta näennäinen. Tosiasiassahan meillä on jo laaja hallintokoneisto valvomassa yleistä etua ja ympäristön säilymistä. Käsitteiden ongelmallisuus johtuu siitä, että ympäristön turvaamiseksi asetetut tavoitteet eivät välttämättä sovi kaikilta osin olemassa oleviin järjestelmiin, vaikka tavoitteet itsessään onkin hyväksytyt osaksi voimassaolevaa oikeusjärjestystä. Oikeuden on kuvattu toteutuvan juristien ymmärtämyksen mukaan henkilöiden välisissä suhteissa, eli toisin sanoen ihmisten välillä. Ympäristölle annettava tiukka itsenäisen oikeussubjektin luonne luo samanlaisia ongelmia kuin esimerkiksi eläinten oikeuksien mieltäminen juridisessa mielessä. Tämä on kuitenkin ongelma vain silloin, kun ympäristön asemaa itsenäisenä suojeltavana oikeushyväenä ymmärretään tarkoittavan automaattisesti ympäristölle annettavaa oikeussubjektiiivisuutta sen mukanaan tuomina oikeuksineen ja velvolluuksineen. Vaikka filosofisena tavoitteena onkin ympäristön turvaaminen, oikeuden yleisten oppien tasolla ihmisen luontosuhdetta on mahdollista kuvata muutoinkin kuin ympäristölle annettavan oikeussubjektiiivisuuden käsitteen avulla. Tosiasiassa ympäristön turvaaminen voidaan ymmärtää vastuuna ja lopulta perustuslakiin palautuvana vastuuna luonnosta.²⁰⁹

---

²⁰⁹ Kokko 2003, s. 57–58.

6.2 Sovittelu mahdollisuutena ympäristö- ja luonnonvararikoksissa

Nuotio on kehitellyt oppia yhteiskunnan rikosoikeudesta. Yhteiskunnan rikosoikeuden käsitteellä yhdistetään oikeuskulttuurin tasolla oikeudellinen ja yhteiskunnallinen ajattelu. Se perustuu käsitykseen rikoksesta yhteiskunnallisena ilmiönä ja tunnustaa sen tosiseikan, että rikollisuutta on silloin myös säänneltävä yhteiskunnallisena ilmiönä.²¹⁰ Yhteiskunnan rikosoikeus on kriittistä ja kehittävää ja se uskaltaa koetella rikosoikeudellisen sääntelyn perusteita innovatiivisilla tavoilla siitäkin huolimatta, että se liikkuu hyvin perinteisellä oikeudenalalla. Ideologinen erityispiirre tiivistyy yhteiskunnalliseen ja dynaamiseen tapaan ajatella rikosoikeudesta ja rikosvastuusta: yhteiskunnan rikosoikeus varoittaa uskomasta liikaa puhtaan rikosoikeuden vastuulle.²¹¹

Yhteiskunnan rikosoikeudessa kantavana ajatuksena on, että yhteiskunnalliset toimijat eivät eriydy erillisiin saarekkaisiin, joita voitaisiin ohjata pelkästään taloudellisilla ja rikosoikeudellisilla vaikuttimilla tai pelotteilla. Sen sijaan myös talouselämän toimijat, kuten erilaiset yritykset, pystyvät motivoitumaan myös arvojen ja normien mukaisesti. Ajatus perustuu siihen, oikeushenkilöiden edustajia ovat todellisuudessa aina luonnolliset henkilöt, jotka voivat tuoda omat henkilökohtaiset arvonsa osaksi yrityksen toimintaa. Samoin valtiolliset ja kunnalliset virkamiehet kykenevät ymmärtämään arvojen merkityksen luonnollisina henkilöinä, eivät pelkästään instituutioina.²¹² Oppi tuntuu iskevän niihin ongelmiin, jotka on tyypillisesti nähty ympäristörikosoikeuden ongelmina.

Kysymys ympäristö- ja luonnonvararikosten sovittelusta palautuu lopulta keskusteluun yhteiskunnallisista tarpeista ja niiden toteuttamistavasta. Sinänsä sovittelulaki ei aseta ehdotonta esettä sovittelun käytölle. Useissa tapauksissa sovittelu voisi olla myös ympäristön, vastaajien ja yhteisön edun mukaista. Sovittelun avulla olisi mahdollista saada aikaan esimerkiksi luovia ennallistamistoimenpiteitä, joissa tekijäkin kokosi integroituvansa takaisin yhteiskunnan jäseneksi aivan erilaisessa prosessissa kuin perinteisessä rikosprosessissa. Todennäköisesti yhteiskunta kokisi merkittäviä säästöjä verrattuna raskaisiin ja ympäristön kannalta jopa hyödyttömiksi koettaviin rikosprosesseihin.²¹³ Näennäinen rikoksen uhrittomuus olisi helposti ratkaistavissa esimerkiksi ympäristöviranomaisen edustuksella sovitteluprosessissa.

---

²¹⁰ Nuotio 2013, s. 260.

²¹¹ Nuotio 2013, s. 261–262.

²¹² Nuotio 2013, s. 267–268.

²¹³ Yhden rikos- tai riita-asian käsittely sovittelussa maksoi vuonna 2016 yhteiskunnalle keskimäärin 534 euroa. Ks. lisää Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017, s. 6.

Nuotion yhteiskunnan rikosoikeudessa suhtaudutaan sovitteluun myönteisesti. Rangaistusjärjestelmän painoarvo on vähentynyt, kun taas rikosvastuun selvittelylle on annettu suuri merkitys. Sovittelu nähdään yhteiskunnallisena keinona ratkaista kiistoja, koska pääpaino on sovinnon löytymisessä, eikä normien soveltamisessa. Toisaalta yhteiskunnan rikosoikeuskin tunnustaa sen tosiseikan, että sovittelussa on tukeuduttava aina rikosoikeudellisiin normeihin, eikä se sovellu käytettäväksi silloin, kun tapahtumista on suurta erimielisyyttä.²¹⁴

Jos sovittelu haluttaisiin nähdä mahdollisuutena, todennäköistä on, että tavoitteiden saavuttamiseksi ympäristörikoslainsäädäntöä tulisi uudistaa kokonaisuudessaan. Yhteiskunnallisesti uuden järjestelmän kehittäminen voisi osoittautua liian kalliiksi ja vaikeaksi huomioiden rikos- ja ympäristöoikeudelle asetetut tavoitteet. Tosiasiassa esimerkiksi laajamittaisempi ympäristörikosten sanktiointi saattaisi johtaa parempiin tuloksiin. Saattaa myös olla, että ympäristöoikeudellinen varavaisuusperiaate estää sovittelun käytön. Koska meillä ei ole riittävästi tietoa siitä, miten yleispreventiivinen vaikutus toimii erityisesti vakavampia rikoksia soviteltaessa, voi olla perusteltua pidättäytyä sovittelun käytöstä kokonaan.

Lopulta kyse on myös intressivertailusta: sovittelu voisi tulla kyseeseen vain silloin, jos ympäristö hyötyisi siitä kokonaisuudessaan enemmän kuin normaalista rikosprosessissa. Tällöin huomioitaviksi tulevat myös kestävän kehityksen mukaisesti tulevien sukupolvien oikeudet. Tämä on myös heikentämiskiellon mukaista. Sovittelu voisi siis tulla kysymykseen tapauksessa, jossa on selvää, ettei preventiovaikutuksen säilyttäminen edellytä puhdasta rikosprosessia. Näin voisi olla esimerkiksi rikoksessa, jossa ei ole ollut lainkaan tahallisuutta. Tällaisessa tapauksessa sovittelu voitaisiin nähdä menettelynä, jossa rikoksen tehnyt osana rikosprosessia hyvittää tekonsa yhteiskunnalle ja luonnolle oikeudenmukaisessa, rakenteellistuneessa prosessissa.

Entä jos Talvivaara olisi soviteltu?

Hovioikeudessa Talvivaara-yhtiön toimitusjohtajana ja hallituksen puheenjohtajana toiminut A tuomittiin törkeästä ympäristön turmelemisesta 6 kuukauden pituiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Vankeusrangaistuksen ehdollisuuden osalta hovioikeus totesi, että seuraamus on oikeudenmukainen, koska teko ei ollut tahallinen ja tapahtui luvanvaraisen kaivostoiminnan yhteydessä.

Ympäristöpäällikkönä, infrastruktuuripäällikkönä, kaivoksen johtajana ja tuotantojohtajana toiminut B tuomittiin hovioikeudessa ympäristön turmelemisesta 60 päiväsakkoon, josta maksettavaa kertyi 6 540 euroa.

---

²¹⁴ Nuotio 2013, s. 273.

Talvivaara-yhtiön toimitusjohtajana noin 7 kuukauden ajan ja sen jälkeen kaivoksen tuotantojohtajana toiminut C tuomittiin hovioikeudessa kuten käräjäoikeudessakin ympäristön turmelemisesta. C:n rangaistukseksi tuomittiin 100 päiväsakkoa, josta hänelle kertyi maksettavaa 12 900 euroa.

Talvivaaran-yhtiön metallien talteenotto laitoksen osastopäällikkönä toiminutta D:tä vastaan esitetty syyte hylättiin myös hovioikeudessa.

Hovioikeus tuomitsi Talvivaara-yhtiön maksettavaksi 500 000 euron yhteisösakon. Talvivaara-yhtiötä, A:ta ja B:tä vastaan esitetty rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn konfiskaatiovaatimus hylättiin hovioikeudessa kokonaan, koska rikoksella ei katsottu saavutetun mitään taloudellista hyötyä.

Oikeudenkäyntiä voi luonnehtia valmisteluineen massiiviseksi. A:n, B:n ja C:n yhteiset oikeudenkäyntikulut olivat hovioikeusvaiheeseen mennessä yhteensä yli 3,8 miljoonaa euroa. Heidät veloitettiin lisäksi korvaamaan oikeudenkäyntikuluja yhteisvastuullisesti muutamia kymmeniä tuhansia yksityisoikeudellisia vaatimuksia esittäneille henkilöille, jotka olivat mukana oikeudenkäynnissä valvomassa etuaan. Samoin he joutuivat korvaamaan todistelukulua valtiolle.

Syyte D:tä kohtaan hylättiin kokonaan. D vaati, että Suomen valtio veloitetaan korvaamaan hänen oikeudenkäynti- ja asianosaiskulunsa käräjäoikeudessa täysimääräisesti yhteensä 1 047 394,12 eurolla laillisine viivästyskorkeineen. Käräjäoikeus katsoi kohtuullisena korvattaviksi kuluksi 625.921,43 euroa, eikä hovioikeus nähnyt perustetta käräjäoikeuden päätöksen muuttamiselle. Suomen valtio veloitetaan maksamaan tämän lisäksi D:lle korvaukseksi tämän oikeudenkäyntikuluista hovioikeudessa vielä 344 706,93 euroa. Lopulta valtio joutui korvaamaan D:n kuluja siis lähes miljoonaa euroa. Lisäksi Suomen valtio veloitettiin maksamaan Talvivaara Sotkamo Oy:n konkurssipesälle korvaukseksi sen oikeudenkäyntikuluista hovioikeudessa 114 616,04 euroa.

Tapauksen selvittely kesti vuosia ja pelkkä esitutkintapöytäkirja oli yli 3900 sivua pitkä. Poliisin, ympäristö-, tuomioistuini-, ja syyttäviviranomaisten käyttämä työaika tapauksessa on siis ollut mittava. Kaiken kaikkiaan jutun kulut ovat jo hovioikeusvaiheessa mittavat. Nähtäväksi jää, eteneekö juttu vielä korkeimpaan oikeuteen.

Vaikka juttu ei etenisi korkeimpaan oikeuteen, edessä on vielä mittava erillinen oikeudenkäynti yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta. Kantajia jutussa on ainakin 139, joten tiedossa on laajamittainen yksityisoikeudellinen oikeudenkäynti.

Pitäisikö tämä saavutettu aineellinen totuus kokea riemuvoitoksi ympäristörikosoikeuden parissa? Ympäristörikosoikeuden oikeutus pyritään löytämään paitsi ympäristön suojaamisesta itsenäisenä oikeushyvä, myös kriminalisointien preventiivisestä vaikutuksesta.

Kainuulainen ympäristö itsenäisenä oikeushyvä ei ole saanut oikeusprosessin myötä lainkaan oikeutta. Kaivoksen jätevedet pilaavat edelleen ympäristöä, eikä maksajaa ja ennallistajaa vahingolle tunnu löytyvän. Ympäristövakuutuskeskukseen ei ole ottanut kantaa mahdollisuuteen saada korvausta vahingosta niin kauan, kun oikeusprosessi on

kesken.²¹⁵ Mahdollisten yksityisoikeudellisten vahingonkorvausten saaminen ja ennallistamistoimenpiteiden maksajan löytyminen riippuvat edessä olevasta toisesta oikeudenkäynnistä. Lopulta kysymys saatavista vahingonkorvauksista kulminoituu siihen, millainen kyky henkilövastaajilla ja konkurssissa olevalla kaivososakeyhtiöllä todella on vastata aiheuttamistaan vahingoista.

Näinkään massiivisessa oikeusprosessissa ympäristö ei siis tosiasiaassa näytä nauttivan minkäänlaista suojaa silloin, kun ympäristölle annetaan vertikaalisessa ulottuvuudessa ihmisen toimintaa ohjaava, eräänlaisen mittapuun rooli. Jutussa ei edes esitetty vaatimusta ennallistamisesta, eikä se rikosoikeudellisessa mielessä liene olisi ollut mahdollistakaan. Vastuu mittavasta ympäristövahingosta typistyi lyhyeen ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja yhteensä laskettuina alle 20 000 euron sakkomäärään. Horisontaaliulottuvuuden mukaiset vahingonkorvaukset selviävät vasta mahdollisessa yksityisoikeudellisessa oikeudenkäynnissä.

Prosessin oikeutusta on vaikea ymmärtää preventiivisestä näkökulmastakaan. Yksi maan historian eniten julkisuutta saanut törkeä ympäristörikos tuli hyvitettyksi varoitusluonteisella ehdollisella vankeusrangaistuksella. Rangaistus mitattiin asteikon lievimmästä päästä, koska teon ei katsottu olleen tahallinen. Tekijöiden osakseen saama häpeän leima lienee pitkäaikainen, ellei ikuinen, mutta tätä ei voida millään muotoa kokea rikosoikeusjärjestelmän tavoitteeksi. Kaiken kaikkiaan ympäristörikosoikeus näyttää ainakin minun silmissäni epäonnistuneen tässä jutussa rankasti.

Entä jos meillä olisi ollut järjestelmä, jossa vastaajat olisivat voineet itse aktiivisen vastuun teosta ottamalla välttää ainakin osittain massiivisen oikeusprosessin ja sen aiheuttaman häpeäleiman ja kulut? Entä jos vastaajat olisivat laittaneet edes osan oikeudenkäyntikulujaan vastaavista summista suoraan ennallistamistoimiin? Mitä jos valtio olisi käyttänyt ne resurssit, jotka se nyt käytti rikoksen tutkintaan ja oikeudenkäyntiin, edes osaksi osallistuakseen ennallistamistoimiin? Miltä vastaajien henkilökuva näyttäisi tällä hetkellä yhteisön silmissä, jos he olisivat ottaneet vastuun teostaan, katuneet ja pyrkineet hyvittämään sen parhaansa mukaan?

Olisiko se todellakin ollut ympäristön, vastaajien ja yhteisön kannalta huonompi vaihtoehto?

---

²¹⁵ Ympäristövakuutuskeskus 2016.